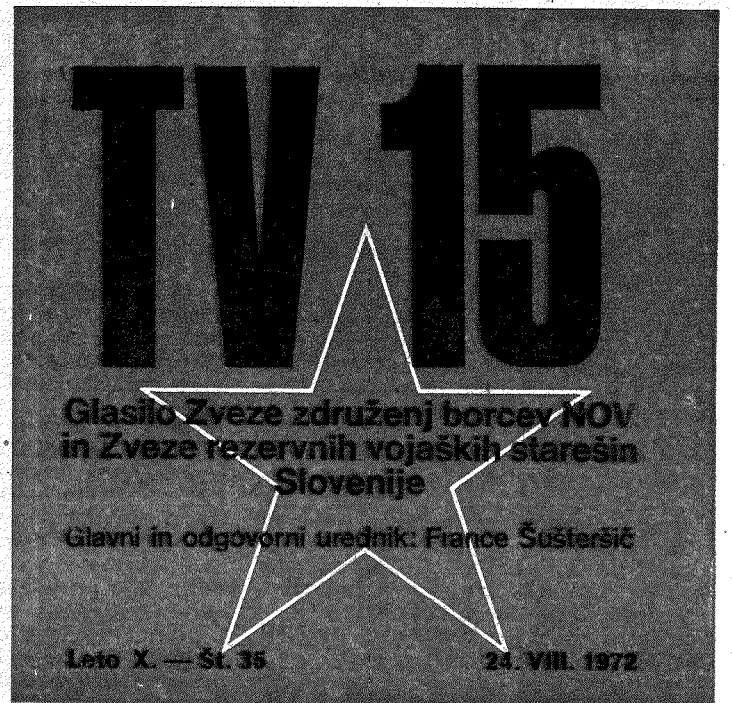
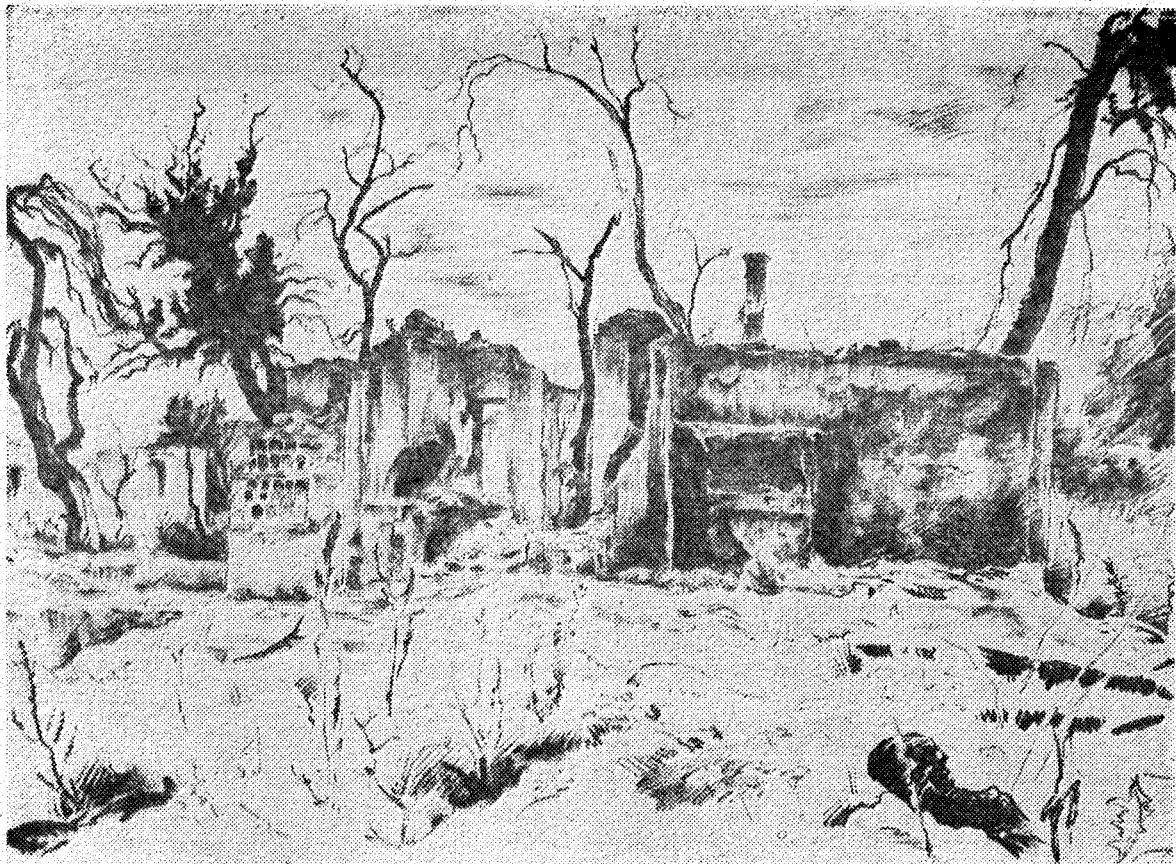

Ne pozabimo: pred 30 leti je okupator požgal nešteto slovenskih domov. Na sliki: sledovi fašističnega nasilja, kot jih je upodobil Božidar Jakac.

Mladina naj bo enakopraven dejavnik

Ze pred petimi tedni so bile objavljene teze za pripravo dokumentov III. konference Zveze komunistov Jugoslavije. Predsedstvo je s tem, da je objavilo teze, odprlo razpravo, vendar doslej še ni bilo kakšnega resnejšega razpravljanja. Kaže, kakor da ni pravega navdiha za to sicer tako odlagano temo, ki pa bi naj bila uvrščena na dnevni red kot zelo pomembna.

Predsedstvo ZKJ je predmet razprave imenovalo: »Naloge ZK pri pospeševanju tvorčnega sodelovanja mladega rodu pri graditvi samoupravnih socialističnih družb«. S tem je hotelo poudariti, da ZK ne pripravlja konference o mladini, marveč o svojih nalogah glede na položaj in vlogo mladine v družbi.

Tako zamišljena konferenca omogoča široko razpravo, ki bi se je naj udeležili tako zastopniki ZK kakor mladina, pa tudi občani vseh plasti, zlasti še borci iz narodnoosvobodilne vojne. Razpravljali naj bi o dejanskem družbenem položaju mladega rodu, o ideologiji, ki s njo mladina stopa v družbeno življenje, in o dejanskih nosilcih vpliva na mladino. Pokazalo bi se naj, ali je ZK sila, ki odločilno vpliva na to, kako se opredeljuje mladi rod, in ali si kot vodilna družbena sila dovolj prizadeva, da bi odstranila s poti mladino tradicionalne, birokratske in druge ovire. Ob tej priložnosti bi najbrž kazalo, da bi se pozanimali, zakaj ni več zanimanja za vprašanja, o katerih smo ugotovili, da niso bila dovolj obravnavana in da jih je treba nujno razčistiti.

Kaže, da je eden izmed vzrokov premajhne dejavnosti razmerje Zveze komunistov do mladine, nekakšni predsodki in dvomi. Čeprav tudi tega niso argumentirano pretresli, se je vendar utrdilo prepričanje, da je bila Zveza komunistov (oz. KPJ) v prejšnjih obdobjih nekakšen varuh v razmerju do mladine. To je treba pojasniti s takratnim monopolnim položajem Zveze komunistov, ko so bile vse druge organizacije njene transmissije. Po drugem nasprotnem mnenju, pa je ZK popolnoma prepustila mladino samo sebi, češ da se je odpovedala svoje skrbi in odgovornosti, kako se bo mladi rod vzgajal in stopal v življenje.

V tem trenutku je najbolj nujno in

najpomembnejše, da ZK kar najbolj jasno ter odločno ugotovi svoje stališče o mladini. Če hočemo ugotoviti dejanski položaj mladine dandanes v Jugoslaviji, je to treba storiti tako, da bo jasno, kaj in kako je storila Zveza komunistov, da bi mogla izpolnjevati svoje naloge v razmerju s položajem in vlogo mladega rodu.

Vsekakor je treba zavreči pomisleke, ki bi govorili za to, naj bi se Zveza komunistov »distancirala« od mladine in njenih organizacij, čeprav bi to kdo zagovarjal dobrohotno, češ, naj bi mladina bila sama svoj varuh in da je nujno, da se izraža samostojno idejnopolitično itd. Mladina povrh tega, kar pripada v življenje s svojim dejavnim nastopom, s svojimi samoniklimi, novimi hotenji, prevzema tudi plodne in za življenje nujne vplive, toda nanjo vpliva tudi marsikaj drugega, kar jo zastruplja. In kaj nam narekuje to v razmerju do mladine?

Vsekakor je najpomembnejše ustvarjati takšne družbene razmere, da bodo

mladi ljudje lahko prosto in dejavno uveljavljali v družbi svoja samonikla hotenja kot izraz svojih potreb in opredelitev. To pa pomeni, da ne kažejo le svojih naporov, marveč tudi, da stopajo v družbene organizacije, predvsem v tiste, ki priznavajo vrednote in smotre, kakršni so zgodovinsko poslanstvo organizacije komunistov. Brez tega se ne more pomlajevati nobena družba. Ko pa gre za ZK, bi brez tega kaj kmalu izgubila tiste življenjske sokove, ki je zaradi njih trajno mlada in polna moči, da deluje napredno. Najpomembnejše ni le to, da ne smemo mladim ljudem prepovedati njihovega idejnega in političnega iskanja; ZK mora tudi sama prispevati, da nastaja takšno družbeno ozračje, ki omogoča, da mladina lahko pogloblja svoja samonikla hotenja ter da vnaša svojo mladost idejnopolitično družbeno odgovorno v družbene tokove.

Ugotovili smo, da mladi ljudje podlegajo vplivom, zato pa moramo napraviti nekakšen sklep, kaj in kako naj

spricho tega dela ZK. Le organizacija brez odgovornosti, zaradi notranjih razlogov manj vredna, bi se mogla odpovedati svojega vpliva na mladino. Toda, kako naj ZK vpliva na mladino? Na kaj bomo opozarjali mladino kot na najpomembnejše v življenju, kot opredelitev, če si prizadevamo, naj bi bili mladi ljudje vsestransko družbeno dejavni, zmeraj udeležena sila pri razvoju samoupravnih socialističnih družb? Če jo bomo opozarjali prav na to, bo tudi to vplivalo nanjo, toda ne varuško, dogmatsko, česar se je res treba izogibati. Če mladini kažejo kot ideal nekaj popolnoma nasprotnega od tega, za kar se bojuje Zveza komunistov, a če komunisti odločno zavračajo ter iztrebljajo takšne tuje vplive na mladi rod, opravljajo tisto ideološko nalogo, ki mora biti trajna in revolucionarnem delovanju politične organizacije. Namen pa je, da komunisti ne le povedo svoje mnenje, marveč tudi, da dosežemo programski smoter.

PO »4. JULU«

Še ena bridka izkušnja...

KAKO JE S SLOVENSKIMI KRAJEVNIMI IMENI NA KOROŠKEM

Leta in leta že ugotavljamo, kakšno nezavidljivo usodo smo doživljali Slovenci, stisnjeni med dva mogočna sosedu, v vsej naši zgodovini po naselitvi v sedanji domovini. Zlasti na severu so nas utesnjevali in preplavljali s tisoči naseljencev. V zadnjih stopetdesetih letih se je naravni asimilaciji pridružil še gospodarski in politični pritisk, pa nemško šolstvo, vrhunec pa je pritisk dosegel v zadnji svetovni vojni, ko so nas nacisti že obsodili na skupno smrt. Po zmagi nad fašizmom se razmere zunanje meje naše zvezne Jugoslavije niso kaj dosti spremenile kljub slovenskim obljubam in demokratičnemu videzu državne ureditve naših sosedov.

Posledice so ti očitne, če se odpelješ prek meje, zlasti na Koroškem. Še pred zadnjo vojno popolnoma slovenske vasi so zdaj narodnostno že mešane, ne-

kaj zaradi priseljavanja, še več pa zaradi skrbno prikritih pritiskov in groženj. Tujec, ki ne ve, kakšna je bila naša usoda, bo na Koroškem težko opazil sledove Slovencev. Krajevna imena so napisana po nemškem pravopisu, prevedena v nemščino ali spačena, vsi ljudje v dolini govorijo nemško. Le redki so, ki si upajo napisati svoj priimek po slovenskem pravopisu, še bolj so redki slovenski napis na trgovinah, gostilnah in delavnicah v zasebni lasti, pa še ti so kaj pogosto tarča »neznanih« izgreznikov. Številni so tudi primeri skrutitve nagrobnikov s slovenskimi napismi, zlasti partizanskih. Oblast še nikoli ni izsledila krivcev...

V to dokaj žalostno stanje, ki močno kazni predstave o avstrijski demokratičnosti in izpolnjevanju obveznosti iz državne pogodbe, je v zadnjem času po-

svetil medel žarek upanja ob slovesnem zagotovitvi, da bodo nekateri kraji, kjer so Slovenci v večini, dobili kašipote in table pred naselji s slovenskimi imeni (kajpak to ne velja za hišne številke). Vsega skupaj je takih krajev le 205. Toda že zdaj lahko opazimo, kako kljub dokajšnji dobri volji nekaterih predstavnikov oblasti mnogi dejavniki zlasti na Koroškem skušajo na vse načine ta prvi malenkostni korak v prid Slovencev onemogočiti. Če ne gre drugače, tudi z malicijem imen! Tako je nekakšna komisija izbrskala iz starih papirjev slovenska imena, ne da bi se pred tem vsaj posvetovala s Slovenci ali s strokovnjaki za naš jezik. Vse kaže, da si nekateri prizadevajo koroško slovenščino ponižati na nekakšno latovščino hribovskih trmoglavcev, obenem pa dokazati, kako Korošci niso Slovenci,

(Nadaljevanje na 3. strani)

besede in dejanja

OSUPLJIVI REZULTATI

O propagandni moči in o vplivnosti filma je govoril že Lenin, danes o njej govorijo italijanski in francoski komunisti, ki se zavzemajo za agitacijski film, in končno se tega zaveda tudi ameriški kapital, ki je sprejel za svojo filmsko industrijo poseben izvozen režim, ki spodbuja izvoz filmov v Evropo in še posebej v socialistične dežele. Tako so na primer za Jugoslavijo odkupne cene ameriških filmov veliko nižje, kot bi glede na našo kinematografsko mrežo lahko bile; za ameriške filme plačujemo le približno desetino njihove stvarne in prodajne cene. Rezultati takšne ameriške izvozne poli-

tike so osupljivi. Po podatkih podjetja Jugoslavija film je v deležu vsakeletnega filmskega uvoza približno polovica filmov iz Amerike. To pa se kaže tudi v strukturi našega kinematografskega sporeda, ki se je popolnoma amerikaniziral. Ameriški filmi so izrinili s sporeda celo domače filme, ki naj bi jih naša filmska zakonodaja varovala, pa jih varuje zelo neuspešno.

Teorija in praksa — št. 6—7, 1972

KAJ BI LAHKO IMELI, ČE...

Nizozemski strokovnjaki so izračunali, da bi Vojvodina in Slovenija ob uporabi sodobne tehnike in tehnologije v poljedelski produkciji lahko pridelali osemnajstkrat večje tržne viške — v primerjavi s sedanjimi — s katerimi bi se lahko

prehranjevalo 65 milijonov ljudi, torej prebivalstvo treh Jugoslovij ali ene ZR Nemčije, ali pa prebivalstvo Grčije, Albanije, Jugoslavije, Madžarske, Češkoslovaške in Avstrije skupaj.

NIN — 20. VIII. 1972

KOLIKO SMO POPILI

Jugoslavlani smo lani popili 153 milijonov litrov piva in velike količine drugih alkoholnih in brezalkoholnih pijač. Promet v gostinstvu je dosegel astronomsko številko 9.78 milijard dinarjev, kar je za 20 odst. več kot leta 1970. Statistika razgrinja, da je potrošnja piva narasla za 12 odst., medtem ko je potrošnja vina in žganja padla za 4 oziroma 6 odst. Gostinci so prodali več kot 49 milijonov litrov vina in okrog 10 milijonov litrov žganja. Ohrabrujoče je, da se je povečala

potrošnja sadnih sokov za 17 odst. (6 milijonov litrov).

Nedeljski dnevnik — 20. VII. 1972

GRE ZA LIKVIDNOST

Na sestanku predstavnikov CK ZK Srbije, mestnega in občinskega komiteja ZK in Beograjske banke je uvodno poročilo predsednika izvršnega odbora Borivoja Jelića vzbudilo veliko začudenje. Povedal je, da je Beograjska banka od lanskega septembra dalje — izvajajoč politiko svojih organov — zmanjšala vlaganje sredstev v gospodarstvo, ker si je na ta način hotela zagotoviti svojo lastno likvidnost. To je kaj čudna ugotovitev, ko je vendar znano, da je eden od temeljnih bančnih poslov vlaganja sredstev in to ravno v gospodarstvo.

Borba — 19. VIII. 1972

● **Zahodnonemški notranji minister Genscher se je iz Jugoslavije vrnil v Bonn.** Pred odhodom je bilo izdano uradno sporočilo, v katerem je rečeno, da se je v Beogradu pogovarjal z zveznim sekretarjem za notranje zadeve Banovićem, republikanskim sekretarjem za notranje zadeve Srbije in Hrvatske Zečevićem in Huzjakom, s predsednikom zveznega izvršnega sveta Bijedićem, podpredsednikom republikanskih izvršnih svetov Srbije in Hrvatske Ikončićem in Zjatićem ter s predsednikom jugoslovanskega olimpijskega odbora Zoranom Polićem. Uradno poročilo pravi, da so obravnavali sodelovanje glede vprašanj, za katera sta pristojni obe notranji ministri. Strinjali so se, da je treba izmenjati izkušnje in nuditi medsebojno pomoč pri vprašanjih obojestranskega interesa in to v skladu z notranjimi predpisi obeh držav in mednarodnimi konvencijami, katerih podpisniki sta ZR Nemčija in SFRJ.

● **Veleposlanik SFRJ v Avstriji Mitja Vošnjak je izročil avstrijskemu kanclerju dr. Kreiskemu protestno noto v zvezi z ustaško dejavnostjo in nedvomnim udorom ustaške teroristične skupine z avstrijskega ozemlja v Jugoslavijo.** Kreiskemu je obljubil, da bodo storili vse, da se kaj podobnega ne bi ponovilo. Iz Avstrije že prihajajo vesti, da so oblasti začele uvajati resne ukrepe, da bi preprečile ustaške zločine oziroma organiziranje terorističnih tolp.

● **Po neuspelem poskusu državnega udara v Maroku,** ko so lovski letala trikrat napadla kralja Hasana II., se je položaj v tej deželi normaliziral. Vendar je ozadje atentata še vedno zavito v temo, ki je zlasti nepredirna v zvezi z vestjo o samomoru načelnika generalnega štaba in sive eminence maroškega kralja generala Mohameda Oufkirja. Govori se o raznih možnostih in tudi, da so ga ubili, ker je bil pravi organizator neuspelega atentata.

● **Finski predsednik Urho Kekkonen se je skupaj s predsednikom sovjetske vlade Kosiginom vrnil s krajšega počitka iz letoviškega kraja Sukumi.** V diplomatskih krogih menijo, da sta oba državnika izkoristila čas za razgovore o pripravah evropske konference o varnosti, o kateri so govorili tudi na sestanku na vrhu predstavnikov komunističnih partij vzhodne Evrope. Kot je znano, bo evropska konferenca na Finskem, kjer bodo tudi vsi preliminarne razgovori.

● **Dva hanojska dnevnika sta objavila pretresljive podatke o vojaški moči ZDA v Vietnamu.** Časnik piše, da je Nixon vrgel na bojišče proti osvobodilnim silam in Sev. Vietnamu polovico svojih strateških bombnikov, polovico letalonosilk, dve tretjini taktičnih bombnikov in dve tretjini sedmega ladjevja. Američani so v zadnjih dneh zaostriili bombne napade na civilne objekte v severnem Vietnamu. Ameriška letala so samo v enem dnevu opravila 370 napadalnih poletov, kar je rekordno število napadov v enem dnevu v vsej vietnamski vojni.

● **Iz Egipta poročajo, da je egiptovski parlament na svojem zadnjem zasedanju odobril zakon o zaščiti narodne enotnosti.** Na osnovi tega zakona je arabska socialistična zveza proglašena za edino politično stranko v državi in je prepovedano ustanavljati ali organizirati druge politične stranke ali organizacije zunaj okvira socialistične stranke.

● **Izraelski obrambni minister general Dajan je izjavil, da je v sedanjem položaju: možna večja pripravljenost Arabcev za ureditev spopada na mirnem načinu.** Po njegovem mnenju so se Arabci prepričali, da nimajo moči, Sovjetska zveza pa da nima volje, da bi lahko obnovili vojno proti Izraelu, ter da je od padlo vsako upanje, da bi lahko Sovjetska zveza in ZDA, zlasti pa Američani izvajali uspešne pritiske na Izrael. Dajan je tudi poudaril, da se Izrael ne bo nikoli več vrnil na meje pred 5. junijem 1967. Če Egipt ne bo spremenil svojega stališča, bo Izrael nadaljeval pot zadnjih petih let: okreplil bo svoje položaje in svojo vojsko ter nadaljeval vzpostavljane stalnih naselbin na arabskem zasedenem ozemlju.

● **Senator George McGovern je prepričan, da bo novembra na predsedniških volitvah premagal Richarda Nixona in da bo tako imel priložnost, da najkasneje v desetih dneh od prihoda v Belo hišo umakne vse ameriške čete iz Vietnamu in preneha z vsakršno podporo sedanjemu režimu v Južnem Vietnamu.** V nasprotju s tem pa je večina re-

publikancev prepričana, da bo Nixon zmagal, vendar se nekateri bojijo, da mu ne bi kdo v zadnjem trenutku prekrizal račune.

● **Češkoslovaški generalni sekretar KPC Husak je zatrdil, da današnji procesi na Češkoslovaškem nimajo nič skupnega s procesi iz 1950. leta.** Po njegovem mnenju gre za procese proti ljudem, ki so se pridružili kontrarevoluciji.

● **Dvajset češkoslovaških osebnosti v begunstvu je ob 4. obletnici zasedbe Češkoslovaške po vojaških silah Varšavskega pakta zahtevalo, naj se v CSSR preneha politično nasilje.**

● **V osrednjem delu Kozare so končali dela pri velikem spomeniku v čast ene najbolj krvavih in najslavnejših bitk v narodnoosvobodilni vojni.** Impozantna skulptura je visoka 33 metrov ter se neverjetno lepo vključuje v planinsko pokrajino. Na spomeniku je v bron ulitih 9050 imen padlih borcev, ki so izgubili življenje v veliki bitki poleti leta 1942. Spomenik je delo znanega kiparja Dušana Džamonje. Postavljati so ga začeli pred letom dni, zdaj pa končujejo zadnje priprave na odkritje spomenika, ki bo v začetku septembra.

● **Ciprski predsednik Makarios je izjavil, da je pristal združitev Cipra z Grčijo.** Rekel je, da je to želja ciprskih Grkov, ter dodal, da je iz različnih vzrokov ta želja neuresničljiva. Če bi se ustanovila zveza Cipra in Grčije, bi ostal del otoka turški, s čimer bi se odprla možnost, da bi Turčija okupirala celoten otok.

● **Pred dnevi so začela veljati nova navodila o uporabi strelnega orožja, gumijevke in drugih sredstev prisile.** Navodila veljajo za pooblaščenca uradne osebe zveznega sekretariata za notranje zadeve. Z njimi so natančneje določeni načini in pogoji, kako in kdaj lahko pooblaščenca uradna oseba uporabi ta sredstva.

ŠE DVA VOJNA ZLOČINCA PRED SODIŠČEM

Veliko je že bilo napisanega o zločinih v zloglasnem nacističnem uničevalnem taborišču v tržaški Rižarni.

Nekdanji komandant tega taborišča polkovnik Allers in njegov pomočnik Dietrich, ki oba živita sedaj v ZR Nemčiji, se bosta morala končno le zagovarjati za svoje zločine na območju Trsta, Slovenskega primorja in Istre. Po več mesecev trajajoči preiskavi ju bodo postavili pred sodišče. Allers je vodil »Einsatzkommando Reichard«, ki je od jeseni 1943 do konca vojne poslala skozi Rižarno nad 20.000 ljudi, okoli 3000 pobitih pa so sežgali v tržaškem krematoriju.

NAJVEČJI MUZEJ

Ob 30-letnici velike bitke za Stalingrad bodo v tem mestu začeli graditi veličasten muzej, ki bo največji na svetu. Posvečen bo eni najpomembnejših bitk v zgodovini človeštva, boju za Stalingrad, ki je pomenil prelomnico v II. svetovni vojni. V tem muzeju bo poleg razglednega stolpa in velikanskih do 120 m dolgih panojev, na katerih bodo prikazane vse glavne bitke, tudi slovit »mlina to je ruševina večnadstropnega poslopja, ki je bilo središče nepopisnega odpora obleganih sovjetskih čet.

Pobeg kot svarilo

Prejšnji petek je našo javnost osupila vest, da sta iz najbolj zastraženega zapora na Švedskem, iz Kumle, pobegnili skupaj z drugimi 13 najhujšimi zločinci dva morilca našega ambasadorja Rolovića, ustaška terorista Brajkovića in Barešića. Pobegnili sta iz izoliranega in še posebej varovanega oddelka v zaporu, kjer sta prestajala dosmrtno kazen. Tri dni je trajal za njima veliki policijski lov, kakršnega na Švedskem ne pomnijo in ki ga je z vso pozornostjo spremljala tako naša kot švedska javnost — deloma pa tudi javnost v Zahodni Nemčiji, kamor bi ustaška morilca, kot so nekateri domnevali, lahko pobegnili.

Oba morilca so naposled le ujeli in znova spravili v zapor. Kljub vsemu ostaja ob tem dogodku nekakšen grenak priokus, ki zdaj nalaga švedskim oblastem, da ga čimprej ublažijo oziroma odstranijo.

Ta grenki priokus pomeni v prvi vrsti ponovno spoznanje, da vsi dozdajšnji atentati in smrtne žrtve pa grožnje in izsiljevanja naših delavcev na Švedskem očitno še niso dovolj prepričali švedskih oblasti o nevarnih in zločinških naklepih ustaške emigracije, ki ji nudi gostoljubje in zaščito. Drugače si namreč ni moč razlagati dejstva, da je v izoliranem oddelku zapora Kumla, kjer sta bila zaprta oba Rolovićevega morilca, vladal tako pičel nadzor in da je bilo zapornikom tako lahko pobegniti. Sam upravnik zapora Kumla je izjavil, da je za pobeg v marsičem kriva vlada, ki ni zagotovila dovolj sredstev za nadzor nad kaznjenci. Rekel je še, da vlada ni povečala sredstev za sodobnejše varnostne ukrepe, čeprav je bil pravosodni in finančni minister obveščen, da se beg pripravlja. Obenem se je izvedelo, da je eden izmed Rolovićevega morilcev nekaj dni pred pobegom govoril iz zapora po telefonu z nekim drugim ustašem na prostosti in mu zagrozil, da ga bo ubil, ko bo prišel iz ječe. Nedvomno je že prej obsta-

jalo več znamenj, da nameravajo zločinci pobegniti — in vendar ni bilo ničesar storjenega, da bi to preprečili. Kakorkoli že: oba morilca sta zdaj za zapahi in če drugega ne je njun pobeg za švedsko vlado lahko svarilo, da si lahko od ustaških zločincev marsikaj obeta in da je torej čas, da preneha ravnati z njimi tako v rokavicah kakor doslej.

To svarilo pa ima tudi svoj širši okvir: ob zadnjem zločinskem vdoru skupine ustaških teroristov v našo državo je švedska javnost lahko natančno uvidela, da nudi doma gostoljubje delu mednarodno razvijane zločinske tolpe, uperjene zoper varnost in svobodo naše države. Zato je pobeg dveh ustaških morilcev iz švedskega zapora za nas priložnost, da zahtevamo od švedskih oblasti, naj ponovno proučijo svoj odnos do ustaške emigracije na Švedskem. Tako kot smo to zahtevali od avstrijskih, zahodnonemških in avstralskih oblasti, ki so nudile zatočišče skupini teroristov, ki je nedavno vdrla v našo državo. Kajti brez pravega haska bi bilo, ko bi ostreje nastopili proti ustaški emigraciji samo v tej ali oni državi, v drugih pa bi se še naprej počutila varno in nemoteno kovala svoje zločinske načrte.

Seveda si ne jemljemo nobene pravice, da posegamo v notranje življenje te in one države. Švedska na primer slovi v svetu po svojem demokratičnem sistemu. Toda v hipu, ko ta sistem ščiti ljudi, ki napadajo naša predstavništva v tujini, ubijajo naše ljudi, grozijo našim delavcem in jih izsiljujejo ali pa celo pripravljajo oboroženo vdor v našo državo, gre pri tem tudi za našo notranjo zadevo. V dobro medsebojnih državniških odnosov je, da odstranijo takšne boleče kamne spotike. To so nedvomno spoznale avstrijske in zahodnonemške oblasti, ki so že obljubile, da bodo storile vse za odstranitev ustaškega terorizma in nasilja na njihovem ozemlju.

Potres okrog prestola

Po trinajstih mesecih je maroška kraljevina doživljala svoj drugi krvavi poskus državnega udara. Tudi tokrat je bil uperjen zoper kralja Hasana II., tudi tokrat ga je organizirala vojska in tudi tokrat se je kralj kot po čudežu rešil, sledilo pa je neusmiljeno obračunavanje, ki za zdaj še ni doživelo svojega epiloga.

Julija lani je 1.200 kadetov vojaške akademije Ahermumu, ki so jih vodili najvišji maroški vojaški poveljniki, zasedlo kraljevsko palačo v Skiratu, blizu glavnega mesta Rabata, koder je Hasan II. proslavljal svoj 42. rojstni dan. Prišlo je do navzkrižnega streljanja, med katerim je bilo nekaj sto ljudi ubitih (po nesreči tudi vodja udara), kralj pa se je ta čas skril. In medtem ko so po maroškem radiu že razglasili »Kralj je stopil na plan dolgoletni kraljev najožji sodelavec, notranji minister general Ufkir, znan po svojem neusmiljenem ravnanju z maroško opozicijo (pred šestimi leti je sredi Pa-

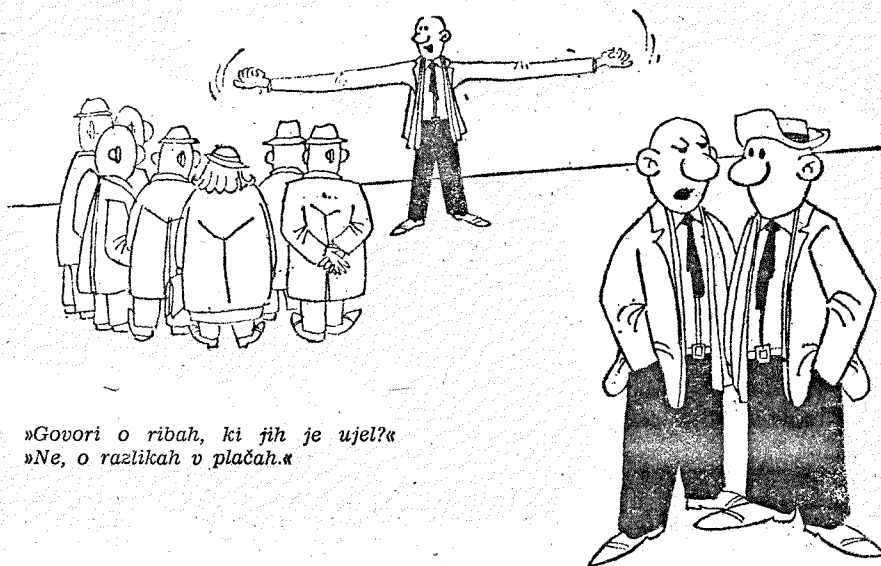
riza ugrabil opozicijskega voditelja Ben Barko, ga zvlekel v neko vilo in lastnoročno zadavil, zaradi česar ga je francosko sodišče v odsotnosti obsodilo na smrt). Ufkir je tedaj dobil od kralja vsa pooblastila za to, da v deželi znova vzpostavi red: sledilo je zapiranje, mučenje in streljanje v neuspeli udar vpletenih visokih oficirjev maroške vojske, spomladi letos pa še veliki proces proti 1.082 kadetom, od katerih so enega obsodili na smrt.

General Ufkir je igral odločilno vlogo tudi v letošnjem poskusu udara — toda tokrat ne ob strani kralja. Dogovoril se je z nekaj piloti iz maroškega zračnega oporišča Kenitra, da so napadli kraljevo letalo, ki se je vračalo domov iz Pariza. Piloti so veliki potniški »boeing« sicer zadeli, toda kralj je kljub vsemu varno pristal, in znova s pomočjo lojalne vojske vzpostavil red. Ufkir mu je hotel izraziti svojo vdanost: toda vtem so britanske oblasti vrnille dva maroška oficirja, ki sta po neuspelem udaru pobegnili v Gibraltar — in eden od njiju je, kot zdaj kaže, izdal kralju, da je vso zaroto organiziral general Ufkir, ki je hotel po uboju kralja postati regent (Hasanov sin ima namreč komaj 9 let) ter prevzeti praktično vso oblast v deželi. Ufkir je moral nato za svoje izdajstvo plačati z življenjem: kralj je izgubil svojega »najzvestejšega služabnika«, kot ga je imenoval lani.

Toda tako lanski kot letošnji vojaški udar ni posegel globlje v maroško družbo, šlo je predvsem za obračunavanje na vrhu. Maroška opozicija, ki je izredno močna (še zlasti aktivni so delavski sindikati), ni podprla ne prvi, ne drugi udar. Še naprej pa je vztrajno zahtevala od kralja, naj demokratičizira notranje življenje v Maroku (zdaj vlada kot popoln absolutist), naj izvede potrebne družbene reforme, naj se približa narodu: kajti brez naroda ni moč — pa če je kralj še tako trden absolutist — uspešno vladati. Sam kralj je po lanskem udaru rekel: »Nekaj moram spremeniti v svojem načinu vladanja«. Letos pa je pozval vse sile v narodu, naj pomagajo enotno odstraniti kaos, ki vlada v deželi. Od lani do letos ni storil dosti. Morda bo od letos naprej prisiljen storiti več, saj se mu izneverjajo vsi tisti, ki jim je prej toliko zapupal: najprej vojska, potem pa še vse-mogoča policija pod vodstvom generala Ufkira.

KOMENTATOR

VSAK TEDEN ENA...

Ob ustavni opredelitvi družbenopolitičnih organizacij

Vse kaže, da bodo v novi ustavi SFRJ upoštevane le tri družbenopolitične organizacije: Zveza komunistov, Socialistična zveza delovnega ljudstva in Zveza sindikatov.

Pri Zvezi rezervnih vojaških starešin Jugoslavije sodijo, da bi to ne bilo upravičeno iz več razlogov.

Med razvojem naše socialistične in samoupravne demokracije v zadnjih letih so se uveljavile vse družbenopolitične organizacije kot nenadomestljivi organizatorji in nosilci socialistične zavesti ter akcije delovnih ljudi in občanov pri pospeševanju socialističnih družbe.

(Nadaljevanje s 1. strani)

ampak nekaj drugega. Najbrž jim gre tudi za ponovno priznanje »vindišarske« teorije, znanstveno popolnoma zmotne in resnim znanstvenikom smešne.

Ob vsem tem se spet lahko vprašamo, kako to, da v srednji Evropi, v naši neposredni bližini, skoraj tri desetletja po porazu nacizma živi toliko skrajnežev, ki so jim tuja vsakršna načela o sožitju med ljudmi, o njihovi enakopravnosti in pravicah. Najdejo se celo taki, ki uvedbo slovenskih napisov označujejo kot nasilje manjšine nad večino. Po njihovem je edina dolžnost manjšine popolnoma se podrediti večini in kar najhitreje izginiti, to se pravi pozabiti svojo materinščino. Pri tem so zlasti glasni in zahtevni nekdanji nacisti in člani takih organizacij, kot sta »Heimatdienst« in »zveza borcev iz obrambnih bojev 1918—1919« (oziroma Abwehrkämpferbund), kar je tudi razumljivo. Ti ljudje ob nerazumljivem popuščanju pristojnih zaradi nekake demokracije nikakor ne morejo pozabiti časov, ko so delali, kar so hoteli. Toda demokracija za nekatere je lahko strahotno zatiranje za druge...

In spet vse kaže, da se bodo morali Slovenci na Koroškem trdovratno potegovati za to, da bodo oblasti začele izvajati tisto, kar so sklenile. Predvsem pa za to, da skromno priznanje pravic Slovincem ne bo postala burka, kar obetajo poskusi z malicnim slovenskim imenom. Prav tako pa bodo slovenski krajevni napisi skoraj zagotovo postali tarča nacističnih skrajnežev. Če ti niso mogli gledati niti slovenskih napisov na pokopališčih, na zidovih, najbrž ne bodo mogli tudi kašpotov ob cestah, po katerih se lahko voziš z avtomobilom in po dejanju brž izgineš v množici.

Vse kaže, da so se pristojne avstrijske oblasti odločile za ta korak (za katerega bi se morale takoj ob rojstvu avstrijske neodvisnosti) predvsem spričo rastoče odločnosti Koroških Slovincem in podpore mednarodne javnosti. K tej lahko prištejemo tudi prizadevanja pri nas v domovini. Prav tu pa moramo še veliko narediti. Še vedno zlasti mladi ljudje pri nas komaj kaj vedo o tem, da žive na Koroškem poleg Avstrijcev tudi Slovenci. Precej številni so celo izobraženci v drugih jugoslovanskih republikah, ki teh reči ne poznajo, celo novinarji so med njimi in publicisti. Velikokrat beremo tudi po slovenskih časopisih (da o drugih jugoslovanskih niti ne govorimo) nemška, oziroma italijanska imena slovenskih krajev. Protesti postajajo redkejši, obnemorejo ob ponavljajočih se primerih in poklicni solidarnosti pišočih ljudi.

Nekdanji udeleženci naše osvobodilne vojne in revolucije, tako tisti, ki žive v Jugoslaviji, kot tudi tisti v Avstriji, imamo do uveljavljanja pravic manjšine posebne obveznosti. Lahko trdimo, da smo ne glede na udeležbo v vojni zlasti zadnja leta naredili glede tega veliko, veliko več kot so mnogi od nas pričakovali. Predvsem pa več, kot so nam dovoljevali v okvirih splošnih smernic naši lastni nazori in praksa.

MILE PAVLIN

nih razmerij, pri družbenopolitičnem odločanju in z vplivom na vse politično življenje našega družbenega bitja.

Družbenopolitične organizacije so se povrh tega uveljavile kot pomemben dejavnik združevanja različnih družbenih plasti in njihovih posebnih interesov ter so tako zagotavljale delavskemu razredu odločilno vlogo v združenem delu.

Vse družbenopolitične organizacije so vsejugoslovanske, tako da so tista družbena sila, ki zelo mnogo pomeni za enotnost in obrambo svobode ter neodvisnosti naše države.

Zaradi tega pri ZRVS vlada mnenje, da mora vloga družbenopolitičnih organizacij dobiti še večji poudarek, zlasti še, ker njihov sedanji položaj ne ustreza popolnoma razvojnemu smotrom naše samoupravne socialistične družbe.

Zato si je ZRVS prizadevala (in se za to tudi zdaj zavzema), da bi bile vse družbenopolitične organizacije v novi ustavi SFRJ, v ustavih republik in pokrajin ter v statutih občin določene upoštevane. To med drugim terjajo naslednji razlogi:

1. naša ustava ni več klasični akt države, marveč samoupravni politični družbeni dogovor;

2. pri nas so družbenopolitične organizacije že zdavnaj postale ustavne kategorije, kar je sicer ena bistvenih značilnosti jugoslovanske ustave ureditve;

3. v naši družbi mora organizirana socialistična zavest imeti takšno vlogo, da lahko usmerja in organizira družbeno gibanje ter težnje, da jih sooča in da z ustrežajočimi oblikami demokratičnega boja med mnenji doseže odločitve in ureditve vprašanj — kakor to poudarja Edvard Kardelj.

Pri nas je splošno priznано stališče, da bi naša politična ureditev sploh ne bila mogoča in da bi se ne mogla razvijati brez organiziranih političnih sil družbene zavesti. Te sile pa nastopajo predvsem kot družbenopolitične organizacije in vsaka ima nenadomestljivo vlogo v okviru vseh organiziranih družbenih sil. Dejavnost vseh teh sil se kaže v boju za uresničevanje enotnega političnega programa ZKJ za socialistični sa-

PRELITA KRI NAS OBVEZUJE

Vrhovni komandant oboroženih sil SFRJ, maršal Jugoslavije Josip Broz Tito je ob 30-letnici ustanovitve 2. liške proletarske narodnoosvobodilne udarne brigade in ob prazniku enote V. P. 2805/15 v Karlovcu poslal njenim vojakom in poveljniškemu kadru pozdravno pismo, v katerem jim je prisrčno čestital za ta praznik in med drugim dejal:

»Pripadla vam je čast, da se učite in urite na tradicijah slavne 2. liške brigade. S svojim delom in uspehi pri izvrševanju nalog ste pokazali, da ste vredni nasledniki slavnih proletarcev. Vaša dolžnost je — kakor je tudi dolžnost drugih pripadnikov oboroženih sil socialistične federativne republike Jugoslavije — varovati pridobitve narodnoosvobodilne vojne in razvijati borbeno tradicijo.

Kri, prelita za svobodo in neodvisnost, nas obvezuje v vztrajnem boju proti vsem sovražnikom socialistične Jugoslavije. Budno in nenehoma krepite borbeno pripravljenost svojih enot, bratstvo in moralnopolitično enotnost. Negujte in razvijajte sodelovanje z našimi narodi in narodnostmi.«

moupravni razvoj naše družbe, ki bo v nji delavski razred imel odločilno vlogo, za bolj človeška razmerja med ljudmi, za zblizevanje narodov, za globoko socialistično rodoljubje in pripravljenost delovnih ljudi ter občanov, da branijo to svojo domovino, itd.

Izpolnitev vseh teh nalog je nedvomno odvisna od tega, kako bomo uresničili naša ustavna načela, to pa pomeni, da imajo vse družbenopolitične organizacije izredno pomembno odgovornost do ustave.

Glede na to, da bi prihodnje ustavne spremembe morale med drugim v naši družbi ureditvi prispevati za nadaljnje osvobajanje dela, podružbljanje politike in vseh ljudske obrambe, za neposredno socialistično demokracijo, za krepitev vloge delavskega razreda in da bi ustvarili poglavitne pogoje, ki bi omogočili, da bi samoupravljanje preraslo v celotno, splošno družbeno ureditev — lahko upravičeno trdimo, da bi teh nalog ne bilo mogoče popolnoma izpolniti brez tvornega sodelovanja vseh družbenopolitičnih organizacij.

Pri Zvezi rezervnih vojaških starešin Jugoslavije vlada prepričanje, da bi

omemba in opredelitev vseh družbenopolitičnih organizacij v ustavi SFRJ, v ustavih republik in pokrajin ter v statutih občin utrdila ne le položaj teh organizacij, marveč tudi njihove obveznosti. Takšna opredelitev in poudarek teh organizacij bi jih živo spodbujala in upravičevala pri delu, da bi že to pripomoglo kar najboljše uresničevati načela, zapisana v ustavi SFRJ oz. v ustavih republik in pokrajin.

Pri Zvezi rezervnih vojaških starešin vlada prepričanje — glede na splošno znano dejstvo, da ima Zveza komunistov Jugoslavije ne le posebno in izredno pomembno vlogo v naši družbi, marveč tudi v politični in ustavni ureditvi — da bi te tri družbenopolitične organizacije vsekakor morali posebej poudariti v ustavi SFRJ oz. v ustavih republik in pokrajin. Toda prav tako mislijo, da bi ne bilo prav, če bi tudi druge družbenopolitične organizacije ne bile vsaj omenjene v ustavih. Zdi se, da bi to sicer utegnilo imeti več škodljivih posledic — kar potrjujejo nekatere dosedanje izkušnje — toda ne le nepomembnih, marveč globlje politične.

ILIJAS TOMIĆ

Kaj pravi zakon o varstvenem dodatku za kmete borce

Med kmeti-borci jih je še precej, ki jim določila o varstvenem dodatku niso znana. Zato mnogi sprašujejo, kako je s tem. Da ne bi odgovarjali na mnoga pismena in ustna vprašanja, priobčujemo tiste člene zakona o starostnem zavarovanju kmetov, ki vsebujejo določila o tem dodatku.

53. člen

Kmet-borec pridobi pravico do varstvenega dodatka, ko pridobi pravico do starostne pokojnine po tem zakonu, če je socialno ogrožen. Pogoje in kriterije za socialno ogroženost določijo do konca leta 1972 občinske skupščine, potem ko so jih na podlagi dogovora medsebojno uskladile. Postopek za dogovarjanje sproži izvršni svet. Dokler dogovor ni sklenjen, se varstveni dodatek priznava po kriterijih, ki so jih občinske skupščine do tedaj določile.

Z dogovorom iz prvega odstavka se občinske skupščine tudi sporazumejo o pogojih in kriterijih, po katerih se kmetu-borcju NOV poleg varstvenega dodatka lahko dodeli tudi občasna družbena denarna pomoč.

Kmet-borec nima pravice do varstvenega dodatka po tem zakonu, če

uveljavi pokojnino po predpisih o pokojninskem in invalidskem zavarovanju delavcev.

54. člen

Organ, ki ga določi občinska skupščina, ugotavlja, potem ko dobi mnenje občinske organizacije zveze borcev NOV, ali posamezni kmet-borec izpolnjuje pogoje iz 53. člena tega zakona.

Organ iz prejšnjega odstavka določa tudi znesek varstvenega dodatka, pri čemer najvišji znesek varstvenega dodatka ne more presegati razlike med vsakokratnim mejnim zneskom najnižjih pokojninskih prejemkov v pokojninskem zavarovanju delavcev in starostno pokojnino po tem zakonu.

Varstveni dodatek izplačuje obenem s starostno pokojnino organ, ki izplačuje to pokojnino.

55. člen

Zakonec kmeta-borca, ki je bil upravičen do varstvenega dodatka, pridobi ob njegovi smrti pravico do varstvenega dodatka, če je upravičen do družinske pokojnine in če je v podobnem socialnem položaju, kot je bil umrlj zakonec.

O pravici do varstvenega dodatka po tem členu in njegovi višini odloča organ iz 54. člena tega zakona.

DELO

CASOPISNO IN GRAFIČNO
PODJETJE

Ljubljana, Titova—Likozarjeva—
Tomšičeva

BLASNIKOVA TISKARNA
TISKARNA »DELO«

- Tiska časopise, revije, knjige, publikacije, razglednice, prospekte in reklamne tiskovine
- Izdeluje enobarvne in večbarvne klišee v najmodernejši tehniki
- V sklopu podjetja je specializirani obrat za večbarvni tisk, lakirnico in plastificirnico
- Izdaja osrednji slovenski dnevnik »DELLO«
- zabavni tednik »TEDENSKA TRIBUNA«
- ilustrirano revijo »TOVARIŠ«
- štirinajstdnevnik »NAŠI RAZGLEDI«
- revijo »AVTO«
- revijo »STOP«
- zabavni tednik »ZVITOREPEC«

ob tabornem ognju

Ali mladina res ne pozna naše preteklosti?

To vprašanje se mi je vsililo ob pogovoru z znanecem; znanec je namreč trdil, da sedanja mladina ne pozna več našega narodnoosvobodilnega boja in da se kaj malo zanima za našo preteklost, ki se mi nanjo upravičeno ponašamo. Zatrjeval je, da mladina išče le zabavo in lahek način življenja.

Odgovoril sem, da se je po vojni res zelo spre-

menil način življenja — ne le pri nas, marveč po vsem svetu, vendar bi ne smeli v mladem rodu videti le neresnih in zabave željnih ljudi. Razumeti je treba, da so tudi naši očetje živeli nekoliko drugače kot mi, spet drugače pa prav tako njihovi predniki. Življenje se spreminja in tudi otroci sedanjega mladega rodu bodo ubirali svoja pota. Tak je pač naravni zakon.

Ne dolgo po tistem pogovoru sem bil priča dogodka, ki je potrdil, da je bil moj znanec le preveč pristranski. Ob gomilah ustreljenih talcev v Dragi pri Begunjah, kjer so pokopani tudi moji dobri prijatelji, sem srečal mlad par, doma iz Baške grape. V Dragi ni pokopan noben njen svojec, vendar čutita dolžnost, da obiskujeta kraje, kjer so krvaveli naši najboljši ljudje. Med pogovorom z njima sem se prepiral, da kar precej vesta o našem boju za svobodo, ne le med NOV, marveč tudi o dolgoletnem primirju, žrtvah in odporu našega naroda na Primorskem proti

fašizmu pred drugo vojno. Ponosen sem bil na ta dva mlada človeka. Prepričan sem, da nista izjema med našo mladino, zlasti še, ker sem že večkrat naletel na mlade ljudi ob grobovih padlih borcev ali ob spomenikih NOV.

Že kot mladenič sem živo spoznal, da si mora narod sam izvojevati svojo svobodo; tedaj sem bil vojak stare avstroogorske vojske. Pripadniki vladajočega naroda so nas večkrat zasramovali, češ da smo slovenski psi. Potem se je moja zavednost še utrdila med boji za našo severno mejo v letih 1918/19, pozneje pa v protifašistični organizaciji TIGR in nato seveda še med narodnoosvobodilno vojno.

Zato sem se tudi lahko z vsem razumevanjem pogovarjal s tistimi mladimi parom, ki se je tako živo zanimal za boj našega naroda. Svojemu znanu pa sem priporočil, naj poseže po TV-15 in prebere sestavke, ki jih piše naša mladina o našem narodnoosvobodilnem boju. SREČKO SORLI

GORJE PRI BLEDU PRED KRAJEVNIM PRAZNIKOM

Gorjanski kot na pobočju največje planote v Julijskih alpah, Pokljuke, leži severozahodno od blejske kotline. Tam je konec koritaste doline Radovne, ki loči greben Mežaklje od Pokljuke. Po nji teče Radovna, ki izvira pod slikovito Krmo in se pod Blejsko Dobravo izliva v Savo Dolinko.

Gorje so bile pred vojno samostojna občina, ki je obsegala tudi Zasip in Blejsko Dobravo. Pozneje so se združile z občino Bled in nato postale del radovnjaške občine. Zdaj so Gorje v krajevni skupnosti z vasi Zg. Gorje, Sp. Gorje, Poljšica, Podhom, Višelnica, Mėvkuša, Sp. Laze, Grabče, Krnica, Sp. in Sr. Radovna ter še s tremi zaselki. Po zadnjem štetju je bilo 2795 prebivalcev.

Med narodnoosvobodilno vojno so Gorje prispevale izredno velik delež. Ze v prvih mesecih okupacije leta 1941 so se umaknili pred aretacijami v gozdove gorjanski prebivalci. Bilo jih je kar sedemnajst. Vojno jih je preživelo devet, zdaj pa je le še šest živih: Franc Ambrožič-Beton, Katarina Ambrožič, Janez Kocjančič-Božo, Stanko Kocjančič-Marjan, Vinko Repe-Triglavski in Jakob Žumer-Mitja. Vsi ti borci so izšli iz naprednih delavskih družin. Pridružili so se jeseniškim in drugim borcev na Mežaklji, Pokljuki in Jelovici. Osvobodilni boj v teh krajih pa se je mogel razvijati, ker so gorjanske vasi kot celota ves čas sodelovale in borce vsestransko podpirale.

Okupator seveda tudi ni držal križem rok. Zapiral je prebivalce, izseljeval svoje partizane, odganjal ljudi v Begunje in taborišča, kmalu pa so tudi začele padati prve žrtve med talci. Tako so Nemci 28. avgusta 1941 ustrelili v Sp. Gorjah pet talcev (maščevanje za ubitega izdajalca). Gorje zato praznujejo 28. avgust kot svoj krajevni praznik.

Gorje so bile tako celovito na strani osvobodilnega boja, da se more z njimi na Gorenjskem primerjati le redkokatero drugo področje. Z gorjanskega področja je bilo okrog 350 borcev. Okupator je izselil 63 družin, za svobodo pa je dal življenje kar 159 ljudi. Padlo je 87 borcev, v taboriščih in zaporih je umrlo 15 prebivalcev, talcev je bilo ustreljenih 11, med izseljenimi v Nemčiji je bilo 6 žrtev, razen tega pa je bilo ubitih na planinah in pri delu v gozdovih 16 prebivalcev. Dne 20. septembra 1944 so Nemci v Radovni pobili in sežgali 24 ljudi. Ni pa znano natančno število zapornikov, ki so šli skozi begunjsko mučnico.

Prosvetna dejavnost je bila v Gorjah pred vojno zelo razvita. Po osvoboditvi se je znova močno razvila. Oživile so spet gasilstvo, planinstvo, DOD Svoboda in kulturno prosvetno društvo Partizan. Gasilska godba ima po 75 letih delovanja zelo lep sloves. Ne le doma, temveč tudi drugod je znana izvrstna folklorna skupina DPD Svobode.

Gorjanci so si pred leti s samoprispevki sezidali sodobno šolo, staro šolo pa so preuredili v dom otroškega varstva in v »malo šolo«. Tudi gasilci so si postavili dom, nimajo pa še sodobne opreme. Zaživeli sta trgovina in gostinstvo, pa tudi turizem stopa na uspešno pot.

Gorjanci so na splošno zadovoljni, saj ne živijo slabo. Kmetje so se preusmerili na živinorejo in na gojitev črnega ribeza. Delavci dobivajo zaposlitev v industriji, turizmu in gostinstvu. — Samo vojne nikoli več, pa bo vse še mnogo boljše!

JOŽE AMBROŽIČ

NOVA GORICA

TEKMOVANJE OB DNEVU GRANIČARJEV

Poveljstvo graničarskih enot goriškega področja je ob prazniku graničarjev organiziralo športna tekmovanja v košarki in šahu. V košarki so bili najuspešnejši vojaki, medtem ko so v šahu zmagali rezervni vojaški starešine iz Nove Gorice.

Organizirali so tudi prijateljsko srečanje s piknikom, ki so se ga udeležili predsednik SO Nova Gorica Rudi Šimac, sekretar ZK Dušan Šinigoj, zastopniki družbenopolitičnih, športnih in delovnih organizacij.

Za program na pikniku sta poskrbela odlična harmonikarja Tone Debeljak, ki je igral slovenske partizanske, in Branko Miodragović, ki je igral jugoslovanske narodne ter partizanske pesmi. V prijateljskem in prisrčnem vzdušju so se gostje zadržali do poznega popoldneva, se pogovarjali o delu, medsebojnih odnosih in bodočem skupnem delu.

To srečanje je bilo povezano s praznovanjem 25. obletnice priključitve Primorske k Jugoslaviji.

Vojaki podpolkovnika Sima Karadža predstavljajo Jugoslavijo v malem, saj so doma z vseh koncev naše domovine in zvesto čuvajo našo zahodno mejo.

Gostje so se proti večeru veselili in zadovoljni vrnili na svoje domove, vojaki pa na svoje vsakodnevne dolžnosti. Zaželeli smo jim veliko uspehov in prijetnega počutja v tem delu naše domovine.

L. KOTAR

JESENICE

SPOMINSKA SLOVESNOST NA LIPNIŠKI PLANINI

Dne 9. septembra bo na Lipniški planini, na Jelovici, večja žalna slovesnost v spomin Jožeta Gregorčiča, komandanta I. grupe odredov, in tovarišev, ki so 9. septembra 1942 padli v boju s sovražnikom. V ta namen bodo šole na Gorenjskem v sodelovanju z ZMS pripravile pohod na Lipniško planino. Slovesnosti se bodo udeležili tudi vojaki škofjeloške garnizije, ki ima ime po narodnem heroju Gregorčiču. Ob tej priložnosti si bodo šolarji tudi ogledali spominski muzej Jožeta Gregorčiča v škofjeloški vojašnici. — Prireditve se bo udeležilo številno prebivalstvo iz gorenjskih občin. Pričakujejo tudi udeležbo svojcev Jožeta Gregorčiča; sestra Ana živi v Beljažu.

ZAVRŠNICA

30-LETNICA GORENJSKEGA ODREDA

Pred petdesetimi leti je tragično umrl Dragotin Milovanović, sekretar SKOJ. Ponesrečil se je pod Stolom kmalu po svoji vrnitvi domov z Dunaja. Petdesetletnico njegove smrti bodo 9. septembra proslavili v Završnici z žalno svečanostjo. Na kraju, kjer se je Milovanović ponesrečil, bodo odkrili spominsko ploščo. Planinska zveza Slovenije bo priredila zvezni »tabor mladincev planincev«. Pričakujejo, da se ga bo iz vsake republike in pokrajin udeležilo po 40 mladih planincev. Na kulturni prireditvi bodo ob tej priložnosti nastopili srednješolski pevski zbor z Jesenic, godba na pihala iz Gorij in dramski igralec Aleksander Valič, nekdanji borec gorenjskega odreda in Cankarjevega bataljona.

Hkrati s to obletnico bodo z več prireditvami proslavili 30-letnico ustanovitve gorenjskega odreda. Med drugim bodo člani ZMS napravili pohod v Završnico; udeležili se ga bodo mladinci jeseniške radovnjaške in tržaške občine. Pripravili bodo tekmovanje za Milovanovičev memorial. Zvečer pred proslavo se bodo pri Valvasorjevemu domu pod Stolom zbrali borci, mladina pa bo pripravila tovariško srečanje, najbrž v Završnici.

BRANKO BLENKUS

CELJE

USPEH PEDAGOŠKE GIMNAZIJE V POUKU OBRAMBE IN ZAŠČITE

Predmet obrambe in zaščite dobiva v srednjih šolah vse večji pomen. Na gimnaziji pedagoške smeri v Celju vlada zanj izredno veliko zanimanje, čeprav na šoli prevladujejo dekleta. Žal pa nimamo primernih prostorov in se stiskamo kar na šolskem podstrešju, ki pozimi niti ni ogrevano. Uspehi, ki smo jih dosegli, pa potrjujejo, da volja premaga tudi še take težave. Pod vodstvom prizadevnega predavatelja Dušana Gogića smo najprej spoznali osnovni koncept splošnega ljudskega odpora, nato pa smo se seznanili z nalogami civilne zaščite, teritorialne obrambe, spoznali smo puško in osnove prve pomoči, skratka marsikaj, kar nam pride prav že v vsakdanjem življenju, še bolj pa nam bo koristilo v primeru vojne ali naravnih nesreč.

Ob koncu šolskega leta pa nas je čakal še za nas zelo velik dan — streljanje z vojaško puško. Po odlični teoretični pripravi smo šli streljati na vojaško strelišče v Pečovniku pri Celju. Uspeh streljanja je prekosil vsa pričakovanja. Zlasti se je izkazal 3. b razred, ki je kljub dežju, blatu in hladu streljal kar 68-odst. odlično, čeprav je v tem razredu en sam fant, vse drugo so dekleta. Streljali smo celo dlje kot na 100 metrov, saj smo zaradi dežja morali pod streho. Streljali smo še po starih predpisih v klasično tarčo, če pa bi po novih, bi bil razredn 100-odst. odličen. To pa je uspeh, na katerega bi bil gotovo ponosen tudi vsak vojaški starešina.

In še en uspeh, ki potrjuje prizadevnost dijakov, te šole. Junija se je ekipa pedagoške gimnazije udeležila državnega prvenstva v prvi pomoči in zasedla prvo mesto. Komisija je ocenjevala strokovnost opravljenih nalog — torej najtežji del prve pomoči. Prvo mesto je veliko priznanje za ves trud, ki so ga vložili v pouk prve pomoči in v priprave na tekmovanje.

To so uspehi, na katere smo dijaki pedagoške gimnazije v Celju upravičeno ponosni. Z njimi smo dokazali, da jemljemo pouk obrambe in zaščite nadvse resno. Dokazali smo, da smo pripravljeni delati in da bomo, če bo to potrebno, po svojih najboljših močeh prispevali k obrambi naše domovine.

MARJA ŠTUKELJ

ŠKOFJA LOKA

LEP USPEH OKTETA »JELOVICA«

Doseženo četrto mesto med skoraj tridesetimi vokalnimi skupinami na festivalu »Dalmatinskih klapa« julija letos v Omišu je za oktet »JELOVICA« lesnega podjetja z enakim imenom iz Škofje Loke do sedaj največji uspeh. Pozornost zbujajo že samo dejstvo, da se je zbor s svojim petjem uvrstil v ožji izbor festivala, dosežena uvrstitev pa je še bolj dvignila njegov ugled v Sloveniji ter ga prek Evro- in Intervizije predstavila jugoslovanskemu in evropskemu glasbenemu avditoriju.

Pevci ing. Zdravko Ogris in Avgust Jamnik (I. tenor), ing. Leon Marolt in Marjan Kovač (II. tenor), Ivan Breznik in Franc Jenko (bariton) Srečko Peklaj in Tone Blaznik (bas) so se združili v oktet pred slabimi dvema leti.

»Do letošnje pomladi je vodil naš oktet prof. Peregrin Capuder, od izseljenkega

piknika, 4. julija letos, pa nastopamo pod vodstvom Tomaža Tozona.« mi je povedal tajnik KUD okteta »JELOVICA« Ivan Breznik. Nadaljeval je: »Dne 15. julija 1971 smo prvič stopili pred radijske mikrofone, nato pa smo še na treh snemanjih zabeležili na magnetofonski trak dvanajst slovenskih narodnih in okoli petdesetih nastudiranih. S snemanj oddaj »Zakaj veselo bi ne peli?« in »Po domače« se nas spominjajo tudi televizijski objektiv.«

Razen na že omenjenih nastopih, je oktet navdušil poslušalce tudi na glasbenih večerih v Škofji Loki, Ljubljani, v Tamarju, Predvoru, Šentvidu pri Grobelnem, rojake v Selah na Koroškem, peli pa so tudi na številnih komemorativnih slovesnostih.

»Naš oktet črpa pesmi predvsem iz bogate do sedaj skoraj neizvajane zakladnice slovenskih narodnih, med katerimi je številnim tekla zibel med Zilo in Dravo,« je sklenil pogovor baritonist Ivan.

STANE JESENOVEC

imeli smo ljudi

Albert Curk

Umrli je 21. junija v Novi Gorici. — Doma je bil iz Gornje Brnice, kjer se je rodil leta 1907. Do leta 1935 se je pri ložnostno preživljal v pomorskih krajih, nakar se je umaknil čez mejo in si v Mariboru poiskal delo kot natakar. Ob okupaciji se je pred Nemci umaknil v Ljubljano, potem pa na Primorsko, Italijani so ga mobilizirali v posebni bataljon, po italijanski okupaciji pa se je pridružil borcev braniškega bataljona. Pozneje je bil v Gradnikovi in Kosovelovi brigadi mitraljezec. Zaradi bolezn je decembra 1944 odšel v Gornjo Brnico in postal vojaški referent v NOO. Po vojni je tov. Curk prišel s prvimi graditelji gradit Novo Gorico. Pozneje je delal pri upravi mestnih gospodarskih podjetij in nato v tovarni pohištva. Zadnja leta pred upokojitvijo je bil trafikant in kolporter.

Rafael Brezavšček

Za vedno so se poslovili od njega 7. avgusta svojci, številni prijatelji in znanci. Bil je kamnosek v Kromberku. — Doma je bil na Vršeh pri Cepovanu. Februarja 1943 je odšel k partizanom. V brigadi Simona Gregorčiča se je maja 1943 udeležil znamenitega pohoda čez Kolovrat v Beneško Slovenijo. Pozneje je bil borec Gradnikove brigade. Za hrabrost v številnih bojih je prejel dve medalji in red hrabrosti. — Po vojni se je Rafael vrnil v Cepovan, pred desetimi leti pa je v Kromberku odprl kamnoseško delavnico. Delal je neutrudno od zore do mraka. Zahrbna bolezen mu je spodkopala življenjske sile, tako da je umrl mnogo prezgodaj; bilo mu je 58 let. Na pokopališču pri Trojici so ga na zadnji poti spremlili številni soborci, prijatelji in znanci.

Maks Ušaj

Umrli je 11. julija. — Rodil se je leta 1900 v Dolenjem v Goriških Brdih. Izučil se je za ključavničarja in delal pri železnici v Gorici do upokojitve (zaradi bolezni) leta 1934. V Komunistično partijo Italije je bil sprejet že leta 1921, v prvem letu njene ustanovitve. Po upokojitvi se je še z večjo vneto posvetil ilegalnemu političnemu delu. V njegovem stanovanju na Rafutu pri Gorici je bila po letu 1930 ilegalna ciklostilna tehnika. Tiskali so razne letake in lepake, pa tudi obsežnejše tiskovine. Med narodnoosvobodilno vojno je bil aktivist v Gorici. — Po vojni je Maks spet delal pri železnici, a zaradi bolezni je bil leta 1959 upokojen. Na zadnji poti so se od njega poslovili številni njegovi politični sodelavci, prijatelji in znanci.

Rudolf Rijavec

Umrli je 26. junija skoraj popolnoma neopazeno. Bil je stoddostni invalid, član invalidske organizacije in aktivist iz narodnoosvobodilne vojne. — Rodil se je leta 1898 v Kanalskem Lomu. Komaj 17 let mu je bilo, ko je moral k vojakom med prvo svetovno vojno. Bojeval se je na ruski in italijanski fronti. Leta 1942 se je pridružil kot aktivist osvobodilnemu gibanju. V terenski organizaciji OF je deloval kot gospodarski referent. Vneto je deloval za naš napredek tudi po vojni, čeprav ga je bolezen zelo ovirala. Zadnje čase je bil Rudolf kar 27 mesecev priklenjen na posteljo. Odlikovan je bil z medaljo za zasluge za narod.

Franc Bele

Pokopali smo ga 6. avgusta na pokopališču v Lokah. Doma je bil iz Lok (Kromberk) pri Novi Gorici, kjer se je rodil v revni kmečki družini leta 1896. Kot vojak je pretrpel prvo svetovno vojno. — Bil je med prvimi v Lokah in Kromberku, ki so začeli sodelovati z OF. Vso Beletovo družino so Italijani zaprli leta 1942, kmalu po smrti prvega komandanta Gregorčičevega bataljona Jožeta Lemuta-Saša. Saša je bil še dan pred svojo smrtjo na obisku pri Beletovih kakor že mnogokrat poprej. Italijani so pred posebnim sodiščem v Rimu obsodili na 27 let ječe Franca, njegovo ženo Zofko in dve hčeri. Družina se je po italijanski kapitulaciji vrnila domov. Dom Beletovih je bil posled pravo partizansko oporišče — Bele je bil po vojni referent krajevnega NOO, pozneje pa občinski odbornik.

NI DOVOLJ ZEMLJE ZA MRTVE?

Na zadnji dan minulega julija meseca so pokopali Angela Gregoriča iz Prvačine na Goriškem. Kot nekdanjemu borcu so mu izkazali poslednjo čast številni prebivalci in predstavniki krajevnih borcevskih organizacij. Do tu vse v redu: človek umre in ga pokopljajo.

Toda zgodilo se je pri tem nekaj, zaradi česar je ostrmel vsak pogrebec, ki ni doma iz tega kraja. Pokojnika so zagrebli slabih štirideset (!) centimetrov pod površje pokopališča, na krsti pred nekaj leti pokopanih ljudi, ki niso bili njegovi sorodniki. Po krivdi birokracije tako velik kraj, kot je Prvačina, nima prostora za svoje mrtve!

Ni verjetno, da bi se kje drugod v Evropi našel na podoben primer. Pa ne gre samo za vprašanje pietete, kulture in higiene le kje je sanitarna inšpekcija novogoriške občine?, ampak tudi za odnos do umrlega borca. Le kdo od nas bi si v partizanih mogel predstavljati, da v osvobojeni domovini ne bo zanj niti dovolj zemlje, ko bo umrl?

RESNICI NA LJUBO

Dovolite, da se oglasim v zvezi s pisanjem o Kokrškem odredu! Ze večkrat sem našel na kakšne nepravilnosti pri opisovanju dogodkov, kot n. pr. v številki z dne 10. VIII. t. l. (prvi stolpec, drugi odstavek).

Po razbitju prvega Kokrškega odreda sledi dolgo obdobje, ko so tudi na levem bregu Save delovale enote Gorenjskega odreda. Vse leto 1943 in čas do avgusta leta 1944 je bilo obdobje, ko Kokrškega odreda ni bilo več ali ko naslednja enota še ni bila obnovljena. — Tako je tam zapisano.

S tem pa se ne strinjam, ker to žali borci, ki so v tistem obdobju delovali na terenu. Ni mi jasno, kdaj je bil sploh razbit prvi kokrški odred; res pa je, da je septembra 1942 doživelo partizanstvo hud udarec na levem bregu Save, namreč glede na 2. bataljon kokrškega odreda v Udinborštu. Toda s tem še ni vse propadlo. Iz ostanka, to je petnajstih borcev tistega bataljona, se je takoj začel obnavljati bataljon. Res je, da se je bližala zima, da ni bilo večjega dotoka borcev in da tudi nismo imeli orožja. Vendar smo nastopali pri manjših akcijah, to se pravi pri propagandnih, prehranjevalnih in pozneje pri kaznovanju izdajalcev, kar je bilo velikega pomena.

Decembra 1942 nas je obiskal komandant odreda Matija Blejc. Čez nekaj dni smo skupaj s komisarjem Antonom Stetom (Kostjo) in njegovim štabom odšli na kamniško področje. Takoj so nam dodelili 19 oboroženih borcev Aleksandrove čete in z njimi smo se nemudoma vrnili na svoje gorenjsko področje. Naredili smo nekaj akcij, nakar smo se vrnili 6. januarja 1943 v odred. Tistega dne smo imeli več ur hud boj na

Ospovčku nad Šmartnim. Sovražnik je imel velike izgube. Bilo nas je 37 in za tiste čase smo bili razmeroma dobro oboroženi, saj smo imeli tri zbrojeve (mitraljeze). Tega boja pa doslej ni nihče omenil! V tem boju je bil tudi ranjen Franc Pasterk. — Po nekaj dneh smo se pridružili odredu. Dobil sem nalog, naj se vrnem z borci prejšnjega kokrškega bataljona na gorenjsko področje in ustanovim 4. kranjski bataljon. Takoj smo se lotili mobilizacije. V bataljon je stopila še ena popolna oborožena četa, ki je prišla z Jelovice; postal jo je gorenjski odred. Dobil sem tudi dva četa komandirja Januša in Tomaža. Tako sem sestavil dve četi. To je bil torej že majhen bataljon. Za komisarja sem določil Staneta Mrharja, medtem ko sem bil jaz že septembra 1942 imenovan za komandanta bataljona. Ta bataljon je imel nalogo opraviiti mobilizacijo, kar je tudi uspešno storil. Od marca pa do odhoda bataljona smo mobilizirali številne nove borce. Pozneje smo jih poslali čez Savo na Štajersko in dalje na Dolenjsko. Bataljon se je okrepil tudi z domačini in z mobiliziranci, ki so bili zanesljivi in so prinesli orožje s seboj v enoto.

Ko je bila ustanovljena Prešernova brigada, je bil bataljon dodeljen nji. Jaz sem bil tedaj ranjen pri Vodicah, zato nisem mogel na pot. Ostalo je še nekaj borcev, ki so bili tedaj v neki patrulji in jih je vodil Matija Suhadolnik (zdaj upokojen polkovnik). Čez nekaj časa je bila iz tistih borcev ustanovljena 3. kranjska četa. Komandir je postal Matija Suhadolnik. Četa je imela nalogo mobilizirati nadaljnje borce. Februarja 1944 je prišel na teren pod Krvavcem štab kokrškega bataljona, marca pa bataljon.

Tako bi bilo torej zelo zanimivo pojasnilo, kdaj je bil pravzaprav ta teren prazen ali kdaj ni bilo na njem dejavnosti! (Mimogrede: V prejšnji številki je pisal Ivan Jan, da je borec iz Ljubnega padel doma, ustreljen pri neki hiši. Resnici na ljubo: umrl je po vojni za tuberkulozo.)

IVAN VAMBERGER,
Kranj

POVEČAJMO BUDNOST!

Nedavno je bila uničena skupina ustaških razbojnikov, kar se nam zdi samo po sebi razumljivo, saj se lahko takšnega početja, da se vtiho tajo v našo državo kot organizatorji nekakšne vstaje, lotijo le popolni zaslepljenci. Devetnajst tolovajev naj zaneti vstajo v Jugoslaviji! In kdo bi se naj uprl proti komu? Ljudstvo proti samemu sebi — na ljubo morilcev in razbojnikov? Tisti, ki so jih poslali v blazno pustolovščino, so morali računati vsaj malo s tem, da mora ostati skrivnost, kdo so bili pravzaprav organizatorji ter da ne sme priti na dan kakšen dokument, ki bi razkril v slabi luči kakšno državo, sicer na papirju nam prijateljsko.

Spričo vsega tega se človeku vsiljuje vprašanje, ali so naše meje zares dovolj varne? Ali je tako imenovana odprtost naših meja dovolj nadzorovana? Ne bom razpravljaj o tem, ali je dovolj obmejnih enot, miličniških postaj, primerno urejenih, dovolj zmogljivih obmejnih, carinskih prehodov in pregledov. Toda vprašati se je treba vsega, ali so občani dovolj poučeni o delovanju tako imenovanih diverzantov, o nevarnosti, ki jo pomenijo ustaške in druge naši družbeni ureditvi sovražne organizacije v tujini, kjer uživajo, kakor vse kaže, še zmeraj potuho in zaslonbo, kakor da so orodje zahrbtne mednarodne politike nekaterih zakrinskih sil.

Ne morem si kar tako pojasniti, kako je mogoče, da je tako velika tolpa z nemajhno vpriljago mogla neovirano napraviti dolgo pot in se na meji izmuzniti stražarjem državne meje prve in druge države. Vprašujem se, kaj bi se zgodilo, če bi se tolpa po prehodu meje razdelila na skupinice, ki bi se lotile pogubnega početja — razstavljanja mostov, tovarn, skladišč, železnic. Preplah med ljudmi bi najbrž ne bila najhujša posledica, Sovražna tujina pa bi si nedvomno kovala politični kapital in se nam škodoželjno posmehovala.

Zivim v Mariboru, kjer imam priložnost videti dan za dnem množice turistov iz tujine. Včasih preplavijo vse mesto, tako da prevladujejo po ulicah, na živilskem trgu, da o gostiščih sploh ne govorim. Vse lepo in prav, moral bi biti vesel, da se turizem pri nas tako lepo razvija! Toda tudi turisti ima drugo stran medalje. Morda se zdi samo po sebi razumljivo, da turisti mnogo fotografirajo ali celo snemajo s filmskimi kamerami nekakšne dokumentarne filme. Pri nas je razmeroma malo opozoril, da je tu in tam prepovedano fotografiranje. Turisti lahko posnamejo prav vse. Toda ali med to množico fotografov ne utegne biti tudi kdo, ki bi fotografiral, recimo razne orientacijske točke, stolpe, prometne zgradbe, tovarne, mostove itd., da bi dobili natančnejše podatke kakšni podobni razbojniki, ki se načrtno pripravljajo na razbojniška početja — v tujini popolnoma neovirano, pri nas pa tudi delajo zanje njihovi posredni ali neposredni pomočniki, »turisti«?

Daleč je že leto 1945. Kolikor je še živih tistih hudodelcev, ki so kot okupatorji sejali med nami gorje, so se pač postarali. Če nas obiskujejo zdaj kot turisti, nam ne pride niti na misel, da bi utegnili biti še komu nevarni. Toda prihajajo lahko popolnoma neovirano in prepotojujejo vso državo — od Triglava do Dječjelijske. Shajajo se lahko s komerkoli. Toda vprašajmo se, ali vsi prihajajo kot prijatelji Jugoslavije!

Nisem proti turizmu. Zavedam se, da je turizem pomemben tudi zato, ker zbližuje ljudi, narode, ne le, da veliko gospodarsko koristi turističnim deželam. Koristno je, da se tuji, ki so večkrat pod vplivom nami ne kdo ve kako prijazne propagande, seznanijo z našo skupnostjo, z družbeno ureditvijo, z življenjskimi razmerami. Toda pri vsem tem vendar ne smemo pozabiti tudi na to, da turizem utegne postati dvorezen nož, če nanj gledamo le tako dobrodušno in ravno dušno ter nas ne skrbi malo bolj, kako je dejansko z varnostjo »odprtosti naših meja«. Malo bolj bi se morali poglobiti tudi v

gmojni položaj naših varnostnih organov. Odgovornost imamo do njih toliko večjo, kolikor odgovornejše so njihove naloge.

VELIMIR PANIČ

ZAHVALA

Iz srca se zahvaljujem skupščini občine Cerknica, upravnemu odboru sklada za stanovanjske zadeve udeležencev NOV, in ZB NOV Rakek, da so naši družini dodelili stanovanje (v novem bloku na Rakeku)! Zlasti sem dolžna zahvalo tovarišem Tonetu Jernejčiču, Jožetu Veliču, Francu Kotniku, Francu Mekini-Borutu, Slavki Prijatelj in drugim.

VERA ILERŠIČ, ROJ. HACE

Na 13. strani 34. številke »TV 15« je prišlo pod enokolonsko fotografijo do neljube tiskovne pomote. Pravilno je: Urban Dolenc-Zludrovc (namesto Zlobudrovc). Vljudno se opravičujemo!

pravna posvetovalnica

VLAGANJE V TUJO HIŠO

K. J. MORAVČE

Vprašanje: Od inatere sta pred več leti z bratom prevzela hišo, tako da sta vsak do polovice lastnika. V nekaj letih ste hišo obnovili vi sami. Napeljali ste elektriko, vodovod, napravili kopalnico, prekrili hišo in napravili še drugo. Brat stanuje v drugem kraju in ima tam svojo hišo. Zato ni ničesar prispeval k stroškom obnove hiše. Vse ste napravili vi sami s svojim denarjem. Zato vam je brat dal potrdilo, napravljeno pred odvetnikom, s katerim za primer svoje smrti prepušča svoj delež na hiši vam in vašim zakonitim dedičem. Vas pa vseeno skrbi, če bi njegova žena in otroci po smrti brata lahko razveljavili to pogodbo in zahtevali svoje deleže od bratove polovice in tako dobili tudi tisto, kar ste vi napravili. Vložili ste že več milijonov, pa se bojite, da bo vse deljeno na dvoje.

Odgovor: Najbrž vam nihče ne bo mogel zagotoviti, da ne bodo po smrti vašega brata njegova vdova in otroci zahtevali svojega deleža, oz. uveljavljali dedovanje po njem. Sicer bi bilo treba videti pogodbo, ki ste jo napravili pri odvetniku. Toda v vsakem primeru, če gre za oporoko ali darilno pogodbo za primer smrti, bodo bratovi dediči uveljavljali svoje nujne deleže in izpodbijali pogodbo. Seveda bi bilo zato bolj primerno, da vi bratov delež odkupite in poračunate vaše investicije, da brat že danes prepiše na vas svojo polovico, morda proti ugodnostim, ki mu jih vi nudite (brezplačno stanovanje ali kaj podobnega). Vsekakor vam svetujemo, da se obrnete tudi na občinsko sodišče v Domžalah, ker dvomimo, da se boste s potrdilom, ki ga posedujete, izognili sporom po bratovi smrti.

RIBJI BRODET

Srečanje vezistov

V nedeljo, 26. avgusta bo v Logarski dolini IV. srečanje vezistov NOV in POS.

Srečanje želimo povezati s proslavo pomembnih obletnic iz NOB. Ob tej priložnosti bodo vsi navzoči bivši vezisti dobili knjigo »Klič glavni štab«, ki je izšla pred kratkim.

Srečanje se bo začelo 26. avgusta ob 11. uri v Planinskem domu v Logarski dolini.

Po slavnostnem govoru bomo izbrali delegacijo, ki bo položila venec k spomeniku padlim v Solčavi. Sledil bo govor predsednika pokroviteljskega odbora, nato razdelitev knjig.

Po slavnostnem delu bo skupno kosilo — partizanski golaž.

Ob 13.30 bomo vezisti imeli krajši delovni program.

Na srečanju bo sodelovala godba na pihala iz PTT Maribor.

Na svidenje v Logarski dolini!

Rešitev križanke 33

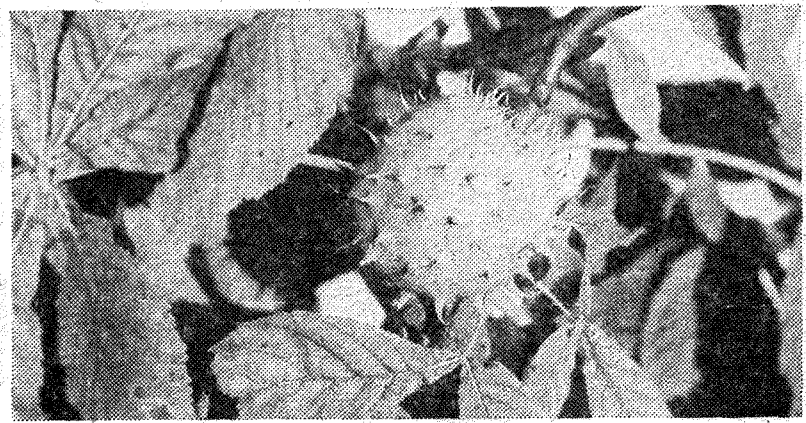
Vodoravno: Spaka, Timor, arara, hotel, por, na, kt, repetitor, ka, poet, animator, gr, oprema, korita, Torino, Emden, Atala, Sora, Atila, dt, Raner, Transval, Lana, rondo, kantor, nž, prt, aval, organ, Aka, karierist, nad, Alex, ikra, tri, Nil, Maks, až, savna, nit, oker, Dane, arem

Knjižne nagrade prejmejo: Srčan Gruntar, Materija 18, 66242 Materija — knjigo »Treblinka«, Merc Terezija, Zagrebška c. 62, 62250 Ptuj — knjigo »Varšavski uporniki« in tretjo knjižno nagrado »Zločin v Oradouru« Purkart Marija, Velike Lašče 43, 61315 Velike Lašče.

Založba Borec bo nagrade razposlala po pošti.

UREDNIŠTVO IN UPRAVA

DELAMARIS IZOLA

SESTAVIL : KOPRIVSEK	CETINJE	GRŠKI BOG LJUBEZNI	NAREK	REŠETAR	STROKOV- NJAKI ZA IRANSKI JEZIK	GORA PRI TRIGLAVU
RUDOLF OBRAČUNC						
TRIHEMA						
TVORBA V KRAŠKIH JAMAH	OGLJIKOV VODIK V NAFTI PLOT					
		OPERNI SPEV(orig.) GORA V ŠVICI				
				SVETO - ZAREVO ALUMINIJ		
			BOGINJA NESREČE KLICA			
		POZIV BOLEČINA				
SOVRAŽNICA ŽELEZA	PIJACA ST. SLOVANDY IVO DANEU					
			NAŠ TELOVADEC			
		CVETO GOLOB STEFAN VOLK				
	PREDELANA SMOLA					
ALPINIST	DURI MLAD ZMIKAVT					
		BOLGARSKI KRALJ TANTAL				
			ZMRZNJENA VODA BOGINJA LOVA			
		RAIČKOVIČ TOVARNA V SKOFJI LOKI				
	RADIJ TITAN					

točen naslov

24. avgusta 1972

Jakčevi portreti Tita

BOŽIDAR JAKAC: MARŠAL TITO, bakrorez 1947

V počastitev življenjskega jubileja maršala Tita je Državna založba Slovenije poleg nekaterih drugih del dala na knjižni trg tudi svojevrstno knjigo, knjigo portretov maršala Tita, ki jih je napravil naš znani slikar, mojster Božidar Jakac. Kot je znano, je bil Božidar Jakac tudi član slovenske delegacije, ki se je udeležila drugega zasedanja AVNOJ v Jajcu, novembra leta 1943. Takrat se je Jakcu ponudila edinstvena prilika, da je izdelal portret maršala Tita in sicer tisti znani portret maršala Tita v njegovem bunkerju: portret, ki kaže maršala kot voditelja jugoslovanskega osvobodilnega boja sredi vojne vihr. Ta portret, izdelan v rdeči kredici, je ena prvih znanih podob maršala Tita, legendarnega voditelja naših narodov. Iz povojnega časa pa poznamo tudi fotografijo, ki kaže nastajanje tega portreta in prikazuje tako slikarja Jakca kakor maršala Tita, ki slikarju pozira v svojem bunkerju, ogrnjen v ofircski plašč. Seveda je ob tem prvem portretiranju maršala Tita nastala tudi vrsta skic in študij, ki so slikarju rabile pri dokončni izdelavi portreta.

Božidar Jakac je imel priložnost, da je lahko čez nekaj let ponovno portretiral maršala Tita. Leta 1947 so v Beo-

gradu napravili več študij in skic. Prav tako pri drugem portretiranju v Beogradu oziroma kasneje, leta 1952, v zvezni skupščini. Znano je tudi, da je Jakac avtor znamk z likom maršala Tita.

Vse te Jakčeve upodobitve maršala Tita nam predstavlja knjiga, ki jo je prav pred Titovo osemdesetletnico izdala Državna založba. Knjigo velikega formata, skrbno opremljeno v belo platno, s številnim ovitkom, na katerem je reproducirana fotografija, ki kaže Jakca pri portretiranju maršala v Jajcu med vojno, je uredila Melita Stele, opremo pa je zasnoval Jože Brumen. Njen avtor, slikar Božidar Jakac, pa ni poskrbel samo za slikovno gradivo, temveč je knjigi dodal tudi tekst, dokaj obširno pripoved o svojih srečanjih in portretiranjih Tita. Posebno dragocena je pripoved o slikarjevi poti v Jajce skupaj z drugimi slovenskimi delegati na drugo zasedanje AVNOJ, čeprav tudi pripoved o nastanku drugih dveh portretov ni nič manj zanimiva. Na začetku knjige najdemo poleg avtorjeve uvodne besede še ponatis članka Josipa Vidmarja Lik maršala Tita, ki je bil objavljen med vojno v posebni brošuri. Faksimile te brošure, reproducirane v knjigi, je vsekakor več kot primeren uvod v to svojevrstno izdajo. Ni pa prezreti, da je med Jakčeve portrete, skice in študije maršala Tita vpletenih tudi več fotografij, ki kažejo najrazličnejše okoliščine v zvezi z nastankom portretov, razen tega pa so v knjigi reproducirane še nekatere druge Jakčeve stvaritve v zvezi z zasedanjem AVNOJ. Ni odveč omeniti, da je v knjigi objavljena originalna nejedkana risba na plošči iz leta 1944, doslej še neobjavljena, ki predstavlja svojevrsten portret maršala Tita.

S skoraj razkošno opremljeno knjigo, ki je po svoji vsebini kot tudi na stanku v njej objavljenih podob maršala Tita edinstvena, sta tako Državna založba Slovenije kot tudi sam slikar Božidar Jakac na originalen način in več kot dostojno počastila življenjski jubilej maršala Tita. »In vendar je to le skromno pričevanje o velikem življenju in veliki dobi naših narodov,« kot je zapisal knjigi na pot Josip Vidmar.

SLAVKO RUPEL

KNJIŽICA

Iz boja junaške Ljubljane

Odbor za muzejsko zbirko in varstvo spominskih obeležij NOB občine Ljubljana-Bežigrad je pred kratkim izdal knjižico z naslovom »Iz boja junaške Ljubljane«. Knjižica je posvečena Rašiški partizanski četi in Jožetu Ravbarju, nekdanjemu sekretarju SKOJ te čete, ki se je po vojni neutrudno zavzemal, da bi novim rodovom ostalo čimveč napisanega gradiva o našem hudem, a slavnem revolucionarnem obdobju. Izdali pa so jo zato, »ker so izkušnje iz obiskov osnovnošolske mladine v muzej-

ski zbirki NOB za mladino na Črnučah pokazali vrzel v poljudnem in kratkem opisovanju nekaterih značilnih dogodkov iz let NOV na območju in z občani sedanje občine Ljubljana-Bežigrad« — kakor beremo v uvodnem pojasnilu knjižice.

Najprej so mislili izdati magnetofonske trakove, na katerih bi posneli pripovedovanje značilnih dogodkov iz teh dni. Potem so se na predlog prosvetnih delavcev odločili izdati knjižico, ki naj bi bila tudi priročnik za razlago tematike iz zgodovine narodnoosvobodilne vojne.

Knjižico »Iz boja junaške Ljubljane« so pripravljali dalj časa predvsem zato, ker so vsebino stalno dopolnjevali. Odbor je zaprosil znane osebnosti, ki so se in se še ukvarjajo z raziskovanjem naše revolucionarne preteklosti, da napišejo krajše sestavke o dogajanjih v Ljubljani med vojno, in sicer v jeziku, ki bo razumljiv tudi otrokom.

Tako je sedaj že pokojni Miroslav Luštek napisal sestavek o Gramozni jami, Štefanija Podbevšek o množičnem morišču na Urhu in Marica Čepe o Ljubljani za bodočo žico. O Rašiški partizanski četi, bežigraskih narodnih herojih in štirih revolucionarnih bežigraske občine je na željo odbora spregovoril tudi že pokojni Jože Ravbar. Za razliko od prejšnjih piscev, ki so odboru izročili dokončno izoblikovan tekst, je Jože Ravbar posredoval bogato gradivo, s pomočjo katerega je bilo treba krajše sestavke oziroma življenjepise še sestaviti. Ker je prav tedaj izšla brošura, posvečena trideseti obletnici Molniške partizanske čete, je prišel v knjižnico krajši zapis o tej četi »Iz boja junaške Ljubljane«.

Seveda pa izdajatelj ni imel ne namena ne možnosti, da bi v to knjižico zajel vse, kar se je pomembnejšega dogodilo v območju Ljubljane med narodnoosvobodilnim bojem. To je v uvodnem pojasnilu zapisano v upanju, da bodo tudi s takšno knjižico mnogim ustregli.

Iz vsebine knjižice bi veljalo posebej omeniti besedilo obrazložitve, s katero je Ljubljana dobila odlikovanje narodnega heroja Jugoslavije. To besedilo, ki v celoti verjetno še ni bilo javno objavljeno, je odstopil zgodovinski oddelček CK Slovenije.

V knjižici je tudi vsebina razlage muzejske zbirke narodnoosvobodilnega boja za mladino na Črnučah, ki jo v zbirki lahko poslušate s pomočjo telefonskih slušalk, ker je posneta na magnetofonske trakove. Dalje sta objavljena na seznam vseh spominskih obeležij narodnoosvobodilnega boja v občini Ljubljana-Bežigrad in seznam narodnih herojev Ljubljane. Morda bi omenili še trideset dokumentarnih fotografij in med njimi tudi nekaj uspešnih fotografij spomenikov NOB, ki so jih posneli člani fotokrožkov bežigraskih osnovnih šol. Tako je na naslovni strani izredno uspela fotografija Ivana Sporčiča, učenca 8. razreda osnovne šole dr. Vita Kraigherja, ki predstavlja silhueto spomenika padlim borcem in talcem na Žalah.

Knjižica, ki jo je izdajatelj namerala pripraviti za to jesen, je izšla že v juniju zato, da bi jo lahko dobili tisti pionirji osnovnih šol občine Ljubljana-Bežigrad, ki bodo septembra tekmovali v kvizu, posvečenem trideseti obletnici pionirske organizacije, v katerem je zajeta tudi zgodovina narodnoosvobodilnega boja.

Knjižica »Iz boja junaške Ljubljane« je tiskana na umetniškem papirju, na 145 straneh in v 2.000 izvodih. Celotno gradivo knjižice je zbral in uredil Stane Koman. Dobite in naročite jo lahko pri ZZZB NOV občine Ljubljana-Bežigrad, Ljubljana, Parmova 41.

KOMANDIRSKIE INICIATIVE

Opozorili bi vas radi na knjigo »Komandirske iniciative«, ki sta jo napisala polkovnik Ante Rosi in podpolkovnik Ante Bačinić. Po nji bodo s pridom posegli zlasti udeleženci enot vseljudske obrambe in mlajši vojaške starešine. Pisca na dvesto straneh obravnavata dragocene izkušnje iz naše narodnoosvobodilne vojne. Tako je nastal pravzaprav priročnik za vojskovanje, izredno koristen tudi mladim. »Komandirske iniciative« je izdala časopisno založniška ustanova »Narodna armija«, delo pa je lani prejelo prvo nagrado »22. decembra«.

PO TREH LETIH MOST PREK NERETVE

Tri leta in pol po rušenju legendarnega mostu na Neretvi (za potrebe filma »Bitka na Neretvi«) so odločili, da zgrade nov most.

»Ni dobro, ker naši režiserji toliko dajo na verodostojnost in — namesto makete minirajo že gotove objekte. Pomislite, če jim nekega dne pade v glavo, na primer, da posnamejo bombardiranje Beograda, komentira Jovan Hadži Kostić v »Večernjih novostih«.

beležke

VOLK SAMOTAR

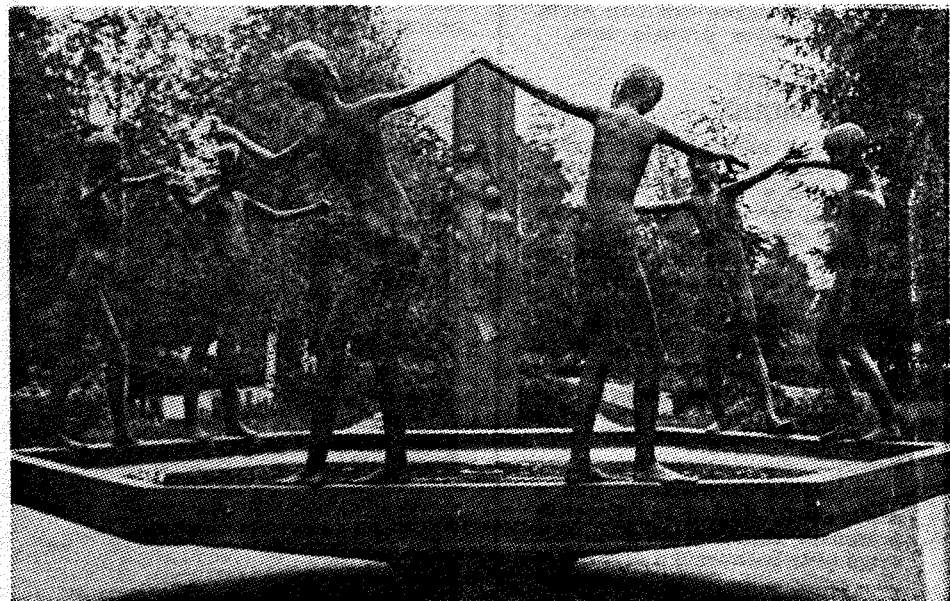
Mladinski film »Volk samotar« je prejel na letošnjem puljskem festivalu nagrado občinstva »Jelen«. Film govori o malem Ranku, ki najde v gozdu nemškega vojaškega psa, o katerem krožijo strašne zgodbe. Deček in pes se spoprijateljata. Kljub nasprotovanju odraslih Ranku uspe psa zadržati v vasi. Sporočilo filma: vera v ljudsko vedrost in dobroto.

Na fotografiji sta glavna junaka filma in še zanimivost: pes je slovenski, doma iz Vikeč pri Ljubljani.

PARTIZANSKI VEČER NA SUHI

Ob koncu snemanja filma »Sutjeska« na področju Sutjeske in končane vloge Richarda Burtona v tem filmu so avtorji filma priredili partizanski večer na Suhi. Okoli petnajstih tabornih ognjev se je zbralo okoli tisoč udeležencev mladinske delovne akcije »Sutjeska 72«, pripadniki JLA, ki sodelujejo v filmu, in vsa filmski ekipa z režiserjem Stipom Delićem. Pripadniki JLA so izvedli improviziran nočni napad, v kolu okoli tabornih ognjev pa sta zaplesala tudi Richard Burton in Elisabeth Taylor.

Spomenika na grobišču padlih borcev in talcev na Žalah, v ozadju so vidni tudi kvadratni kamni, v katere so vklesana imena. (Vida Zviršek, foto krožek osnovne šole dr. Vita Kraigherja)

AMERIŠKE ELEKTRONSKE VOHUNSKNE NAPRAVE

V ameriškem časopisu RAMPARTS je bil pred kratkim objavljen članek bivšega funkcionarja nacionalne agencije za varnost, v katerem piše, da so ZDA tako zelo izpopolnile svoje elektronske vohunske naprave, da lahko dešifrirajo sovjetske šifre, prevajajo sovjetska sporočila in spremljajo premike skoraj vseh sovjetskih letal, podmornic in drugih ladij.

»Vsako njihovo šifro lahko dešifriramo,« trdi pisec članka, NEW YORK TIMES v zvezi s tem piše, da drugi strokovnjaki to zanikajo in menijo, da ZDA niso odkrile zamotane šifre Sovjetske zveze in drugih tujih dežel.

RAMPARTS nadalje piše, da so ZDA obkolile komunistični svet s sistemom, ki je sestavljen iz najmanj 2000 prisluškovalnih postaj na kopnem, na ladjah in v letalih. Ameriška letala, opremljena z elektronskimi napravami, nenehno prodirajo v zračni prostor Sovjetske zveze, Kitajske in drugih komunističnih dežel z namenom, da tako aktivirajo njihovo radarsko in signalno tehniko.

Zunanje ministrstvo teh trditev ni hotelo komentirati. »O takih zadevah ne morem razpravljati,« je izjavil njegov predstavnik John King predstavnikom tiska. Na vprašanje, ali morda zanika v tem članku objavljene trditve, je odgovoril: »Brez pripomb«.

IZPOPOLNJEVANJE KEMIČNEGA OROŽJA

Združene države Amerike namevajo nadaljevati poskuse s kemičnim orožjem, ki so jih prekinili po škandaloznem »incidentu z ovčami« leta 1968. Ko so takrat prekušali neki plin, so po nerodnosti zastupili tudi ozračje in posledica tega je bila, da je poginilo 6400 ovac. Oblasti so sicer skušale to prikriti, vendar jim ni uspelo. Javnost je o tem zvedela in spričo splošnega ogorčenja so morali z nadaljnjimi poskusi prenehati.

ZDA imajo letos v te namene dvakrat toliko sredstev kot poprej. WASHINGTON POST piše, da bodo letos za razvoj kemičnega in bakterijskega orožja porabili 50,8 milijona dolarjev.

zanimivosti

TUDI ZAVEZNIKI NAJ PLAČA

Senatni odbor ZDA je predlagal, naj bi nekatera opravila, ki jih v Evropi opravljajo ameriški vojaki, prevrgli na tamkajšnje civiliste. Ameriški proračun za tekoče leto predvideva 319.000 vojakov v tujini, toda ugotovili so, da je vsak šesti vojak — skupno 55.000 — zaposlen z delom, ki bi ga lahko opravljali tudi civilisti.

Odbor poleg tega predlaga, naj bi tudi ameriške zaveznice prispevale svoj delež pri vzdrževanju ameriških enot v NATO. Stroški za vzdrževanje vsakega vojaka so v Evropi za 10 odstotkov višji kot za vzdrževanje v ZDA in zato bi po mnenju odbora evropske države, v katerih so nastanjene ameriške enote, teh 10 odstotkov prevzele nase.

ZA HITREJŠO MOBILIZACIJO

Obrambni ministri dežel varšavskega sporazuma so se sporazumele, da bodo v Vzhodni Nemčiji, na Poljskem, Čehoslovaškem in Madžarskem ustanovili nove polke za transport po zraku in jih opremili s sovjetskimi transportnimi letali An-12 in težkimi helikopterji. Tako bi pospešili mobilizacijo in prevoz enot na ustrezna območja. Sedanje stanje v tem pogledu ni zadovoljivo, saj ima vseh šest vzhodnoevropskih zaveznic Sovjetske zveze le 180 transportnih letal in 206 helikopterjev.

Ministri so se dogovorili tudi o modernizaciji cestnih in železniških prometnih zvez. Nekatere enotirne proge bodo spremenili v dvotirne in jih prilagodili širini sovjetskih prog, s čimer bi dosegli, da bi sovjetski vojaški material prihajal na cilj brez vmesnega pretovarjanja na sovjetski meji.

obrambna vzgoja in ljudska zaščita

Prehitro smo pozabili nanje...

Pred dnevi sem se udeležil mobilizacijske vaje neke partizanske enote in se po njej nisem mogel otresti razmišljanja o — konju. Ne o pločevinastem, temveč o pravem, živem konju. Ta je — vsaj tako pogosto poudarjamo — koristna, pametna in ubogljiva žival. Vendar človeka moti, da s konjem primerjamo avtomobil, ki, kot je znano, ni pameten. Sicer imata konj in avto pravzaprav nekaj skupnega. Oba sta, na primer, štirinožca. Dalje, konj je in pije, avto pa včasih žre. Potem: konj ima lastne možgane — avto tuje. Se pravi, da

Kmetovalec Bernik in njegov konj Sivko: čeprav invalida, sta se hitro jvila na mobilizacijsko zbirališče.

je pamet avtomobila odvisna od voznikove pameti. Popoln primer pogojnosti...

No, pa pustimo konja in se obrnimo k človeku, predvsem pa borcu partizanske enote. Omenjena mobilizacijska vaja je, ne oziraje se na manjše napake, popolnoma uspela. Fantje so se dokaj hitro zbrali in so bili tako rekoč bliskovito pripravljeni na akcijo. Njihovo orožje, zlasti pa topniško in raketno, naj bi prenašali konji. Formacijski in mobilizirani, kmečki torej — prijatelji partizanov — bivši, sedanji in bodoči.

Poveljnik partizanske enote Ivan Pončan je bil v glavnem zadovoljen. Toda ko sva se začela pogovarjati o poteku vaje, je podaril: »Zdi se mi, da smo dokaj hitro pozabili na prijatelja konja. Zamenjali smo ga s pločevinastim konjičkom, z avtomobilom torej. To je v redu, vendar se premalo zavedamo, kaj pomeni konj za partizansko vojsko.«

Kaže, da je to res. Na mobilizacijskem zbirališču je bilo videti množico različnih pločevinastih konjičkov, od fiata do mercedesa in »žabe«. Kdove koliko konjskih moči je šlela ta kovinska partizanska konjenica! A kaj pomaga, ko pa so tovrstni konji navajeni le asfalta, makadama se izogibajo, kaj šele ozkih in kamnitih stezi! Vendar naši sodobni partizani odlično poznajo svoje jeklene, pisane konjičke. Natančno vedo, kdaj je avto lačen in kdaj sit. Redno ga »češejo«, ko pa zbolijo, so mu pripravljene poiskati pomoč. Eno konjsko silo, konja torej, pa zna malokdo osedlati in pravilno navoriti. Malokdo razen konjevodcev. Tako je prijatelj konj tudi med partizani nekoliko pozabljen. In kaj bi se, recimo, zgodilo v jutrišnji vojni, ko domnevamo, da v boju lahko izgubimo konje-

vodce? Ali bomo šele tedaj osnovali tečaje za ravnanje s konjem? Navsezadnje, če smo že pripravljeni krotiti toliko in toliko konjskih moči v avtu, zakaj ne bi spoznali partizanskega prijatelja, ki je brez vžiga, diferenciala in sklopke? Sedaj je čas za to, jutri bo morda prepozno!

Nadušljivi Sivko

O »konjskih« vprašanjih smo se pogovarjali tudi z živinozdravnikom partizanske enote Antonom Voglerjem. Tudi ta meni, da je konj še vedno preveč v senci priprav na splošni ljudski odpor. Vsak pripadnik partizanske enote bi moral vedeti, kako konja osedlati in natovoriti, kajti partizanski borci ne bomo spreminjali v nosače topovskih cevi, granat prehrane in drugega vojnega materiala. Mar to ne bi polenilo razredčevanje partizanskih vrst?

Na vaji, o kateri gre beseda, je bilo opaziti tudi kmečke, mobilizirane konje. Ugotovljeno je, da so ti konji prestari ali bolni, skratka neuporabni za partizansko vojsko.

— To so v glavnem težki tovrstni konji, ki ne ustrezajo svojemu namenu, pravi Vogler. Namreč, prepčasi in dokaj težko se privadijo na partizanske razmere. Po drugi strani pa so pogosto bosi, kajti kmetje se izogibajo stroškov za podkovanje.

Najin pogovor je prekinil kmet Peter Bernik, ki je pripeljal svojega štirinajst let starega konja Sivka. Ker je invalid, je konja vpregel v voz in do mobilizacijskega zbirališča prevozil 13 kilometrov. Sicer je malce zamudil, vendar mu tega nihče ni očitil. Sedemdesetletnega kmeta sem vprašal, zakaj je njegovemu konju ime Sivko.

— Poglejte no, siv je tako kot jaz. Šepast je in kruljav kot njegov lastnik, kašljava pa tudi obadva.

Kljub temu je sprejemni oddelek prevzel Sivka, staremu Petru pa so naročili, naj pride ponj čez kakšnih sedem ali osem ur.

Tudi klasično je koristno

— Vendar je vprašanje, — se je znova oglašil veterinar — koliko časa bi Sivko zdržal, zlasti po skalovju. Sicer je tudi vzdržljivost tovrstnih konj, ki jih ima enota,

Šifrirana poročila organizacije TIGR

V našem glasilu TV-15 smo že večkrat srečali ime predvojne ilegalne protifašistične organizacije TIGR (Trst-Istra-Gorica-Reka). Člani te organizacije so se navdušeno uvrstili med prve borce našega osvobodilnega boja. Bili so pač naši najzavednejši in najpožrtvovalnejši rojaki na Primorskem, ki so dolga leta neposredno čutili fašizem in strahotno narodnostno zatiranje.

Organizacija TIGR je imela v prvih letih svojega delovanja tudi svojo skrivno, šifrirano pisavo. Kmalu po ustanovitvi organizacije leta 1927 so se nekateri vodilni člani domenili, da bodo sestavili šifrirano pisavo. Te naloge sta se lotila Tone Rutar in Tone Majnik, oba učitelja. Že po nekaj

nekoliko dvomljiva. V konjušnjah jim je dolgčas in dnevno prehodijo le nekaj sto metrov do napajališča. To pa seveda ni dovolj za vzdrževanje telesne zmagljivosti.

— Naša enota ima konje, — je poudaril — vendar se mi zdi, da so premalo zaposleni. Kmečki so zgarani in precej zanamarni. Dobro bi bilo, če bi naša partizanska enota dala pobudo za ustanovitev konjeniškega društva. Konje, kot sem že omenil, imamo. So pa tudi mladi ljudje, ki bi radi jahali, čeprav živijo v mestu. Žal zdaj ni za to pobude, kajti danes ljudje kupujejo avtomobile. Navsezadnje konja ne moreš spraviti v garažo... Značilno za nas! Poglejte, prosim, Nizozemsko. Ob sobotah in nedeljah se mladina množično ukvarja s konjeniškim športom. Mi raje vidimo, da se partizanski konji dolgočasijo in so tako brez prepotrebne vzdržljivosti. Po drugi strani pa smo pripravljeni vsak čas trditi, kako je konj partizanov prijatelj. Res je. Toda zaležan konj je nezanesljiv prijatelj.

BRANE JAKOVLEVIČ

Partizanski živinozdravnik dr. Vogler: »Vsak pripadnik naše enote bi moral še bolj spoznati konja in njegov pomen v vojni.«

mesecih so si že začeli dopisovati s to pisavo, zlasti na Goriškem. Črke so nadomestovale številke. Šifra pa ni bila nič kaj preprosta. Za primer naj napišem ime organizacije TIGR:

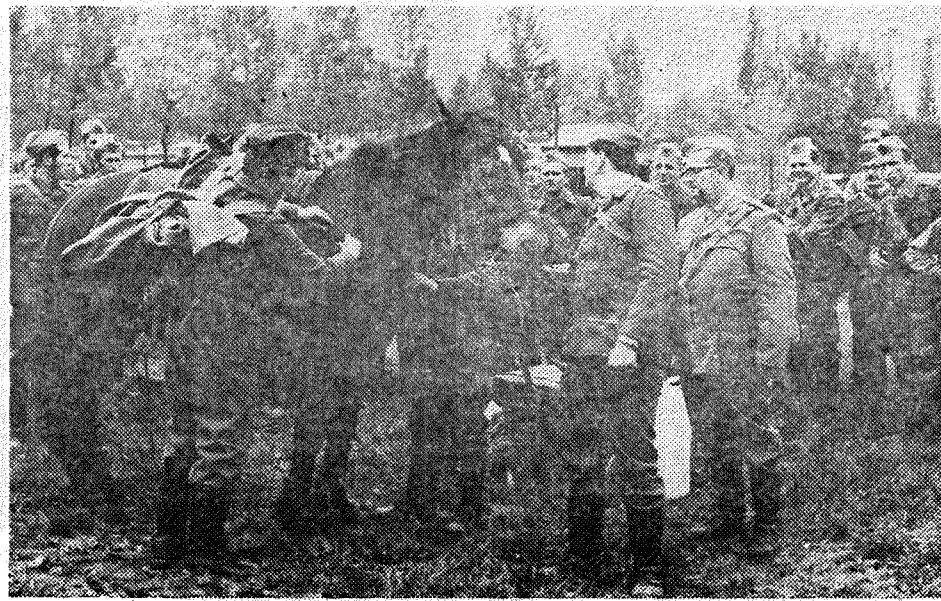
(Svoj pomen so imele tudi prečrtane številke). To pisavo so uporabljali nekako do februarja 1930. Takrat me je Tone Majnik seznanil z novo šifro. Toda nova pisava sploh ni prišla v rabo, ker je italijanska policija prišla na sled organizaciji TIGR. Več članov je zaprlo. Nekaterim pa se je posrečilo, da so še ob pravem času ušli čez mejo v Jugoslavijo. Potem so svojo dejavnost nadaljevali — posamezni do same vojne. Mnogi pa so tudi med bojem izgubili življenje.

Kot zanimivost naj omenim nekaj izmed šifriranih sporočil, ki so mi bila poslana leta 1929. Zorko Jelinčič, eden vodilnih članov organizacije, mi je februarja 1929 pisal:

»Pripravi skupnico zanesljivih in odločnih fantov in pridite z večernim vlakom v Gorico. Ti pridi k meni, drugi pa naj kje počakajo. Spremljali boste Bertija (Albert Rejec) po hribih do Tolmina in nato v Zadlaza, da bo lahko pobegnil čez mejo, že delj časa se namreč skriva, ker ga zasleduje kvestura, katera je razpisala nanj visoko denarno nagrado za onega, ki ga izda. Revolverje ti prinese nekdo iz Čadрге, da ne boste na poti brez orožja...«

Zima leta 1929 je bila izredno huda. Zato je bila pot od Gorice do Rutov nad Volčami — trajala pa je prvi dan od večera do dopoldanskih ur naslednjega dne — zelo težavna. Nadaljevala se je pa naslednjo noč od Ruta do Zadlaza nad Tolminom, potem pa še tretjo noč na globoko zasneženih bohinjskih gorah čez mejo. Slavko Jelinčič je ostal na Jesenicah. Albert Rejec pa je kmalu postal tajnik primorskih emigrant-skih društev v Jugoslaviji.

Fašisti so za konec marca 1929 razpisali volitve za svoj »stanovski« parlament. Vodstvo TIGR je priporočilo našim ljudem,

Tovorjenje konja je bila za marsikateriga partizana dokaj zamotana naloga

Tone Milharčič

Sedemnajst let je imel, ko so ga iz Matenje vasi pri Postojni nasilno preselili v Kalabrijo. Grenko in vroče je bilo tuje podnebje. Tone Milharčič, sedemnajstletni mladenič, ki je do tedaj živel in delal na kmetiji, je takrat že odločil tudi o svoji bodoči poti. O poti, ki mora voditi nazaj v njegov kraj. Že tam, v Kalabriji, so se mladeniči želeli povezati s starejšimi Slovenci, ki so bili tam blizu v ujetništvu. Tone Milharčič mi je še posebej omenil dve imeni: Tone Šturm in Avgust Šajn. Zveza s starejšimi letniki, kot pravi moj sobesednik, pa je bila tudi neke posebne vrste povezava z domovino.

Pa je niso, domovine, videli po kapitulaciji Italije. Čeprav so se poskušali prebiti nazaj v domovino, jim to ni uspelo. In ker ni šlo tako, so poskusili drugače: odšli so proti partizanskim bazam, ki so takrat že obstajale v Italiji in ki so bile obenem tudi delček domovine, pa je Tone Milharčič tako postal pripadnik 3. prekomorske brigade v Gravini in marca 1944 prišel z enoto na Vis. To pa je bil že prvi pravi in trdni košček domovine na poti borca 3. prekomorske brigade nazaj v svojo deželo, iz katere je bil nasilno pregnan.

In vse do junija 1948 je bil v armadi: do bil je prvi starešinski čin, postal je vezist, končal vojaško šolo v Beogradu, pa želel spet priti v svoj rodni kraj. In prišel je — kot dvaindvajsetletni mladenič. Danes je Tone Milharčič predsednik združenja rezervnih starešin v Postojni.

Ko govoriva o njem samem, o njegovem popotovanju skozi življenje, odzvanjajo njegove besede pravilno druga za drugo in vsaki ga pravi poudarek. Širok obraz s sledovi let in vsega, kar je za njim, močne roke, ki se včasih povzdignejo z odzvanjanjem besed, da bi jim dale še poseben poudarek, in mirne oči. Njimi pa sobesednika gleda naravnost v oči in njegov pogled je miren in odločen. Ko z njim govorim, si pričam, da so vsa vrata v vse resničnosti, ki izhajajo iz njegovega pripovedovanja, odprta na stežaj. Samo včasih in počasi se premakne, ko sedi, in človek se ne more znebiti vtisa, da je vsak njegov gib pretehtan, da ne naredi ničesar slučajno. Vsega tega ga je, vsekakor, naučilo življenje, leta, v katerih je raste in dozoreval od kmečkega fanta do pregnanca, od borca do starešine v armadi. In dasiravno na njegovem obrazu še ni globoko zaoranih gub, so vsa

ta leta pustila sled v njem samem in je zanj zares življenje bila šola, v kateri se je, očitno, naučil veliko stvari. Predvsem pa to, da je vsako zadevo nujno temeljito pretehtati, pa jo šele potem prepustiti sobesedniku, pa naj bo ta kdorkoli.

Za trenutek umogne, potem pa pravi: — Zadnja tri leta sem v družbenopolitičnem delu malo manj aktiven. Hiša mi vzame veliko časa, toda sedaj se bom počasi spet aktiviral.

V dnevi spbi nove hiše, ki si jo je ne navadno želel, sva govorila potem o mladih rezervnih starešinah.

Seveda bi bilo dobro, da bi bili vsi rezervni starešine člani Zveze komunistov. Mislim, da bi jih morali sprejemati v to našo organizacijo že, ko gredo v šolo za rezervne starešine. To pa pomeni, da bi se morala za sprejem v te šole morala spremeniti. Toda o tej spremembi bi morala odločiti vodstva, ne naša organizacija. Mi verjetno tega niti ne moremo storiti. Torej: merila je treba spremeniti in jih prilagoditi našim razmeram in sedanjemu času.

Njegova roka spet plitvo zaplava po zraku, se ustavi na kolenih in on nadaljuje:

— Organizacijo rezervnih starešin dobro poznam od njenega začetka. In vloga, ki jo ima danes, je zelo pomembna, organizacija sama pa zelo močna. Danes res delujemo drugače, kot smo pred petnajstimi, dvajsetimi leti, mislim pa, da delujemo tako, kot je najbolje. In zato bi morali posvečati tudi večjo pozornost materialnim vprašanjem organizacije: boljše, ugodnejše bi morali denarno podpreti izvrševanje nalog. Če pravimo, da zelo dobro sodelujemo z armado, da se z njimi razumemo, potem tudi denar — kolikor ga potrebujemo — ne bi smel biti preveč oddaljen od nas.

In govorila sva še o praktičnem delu rezervnih starešin, o praktičnih vajah, ki jih je po mnenju Toneta Milharčiča še vedno premalo; in o prvem orientacijskem pohodu krajeve organizacije rezervnih starešin Postojna, ki so ga zelo dobro izpeljali, čeprav je bil prvi. Pa še o medsebojnem znanstvu rezervnih starešin sva se menila in on je dejal:

— Veste, Postojna danes ni več takšna, kakršna je bila. rasla je in ljudje prihajajo in odhajajo, vedno več nas je. Največkrat se spoznavamo pri delu, in to je prav, ker človeka najlažje spoznaš prav tu.

Toneta Milharčiča, rezervnega kapetana, predsednika krajeve organizacije rezervnih starešin Postojna prej nisem poznal. In čeprav je, kot sem zapisal nekje na začetku, z besedami kar previhiral vsa svoja leta, ki so bila težka in včasih kar nenavadna, sem ga, vsaj zdi se mi, spoznal. Pri delu. In po tistem, kar sem bil že slišal o njem.

In košček resnice je tudi v tem: tiste ljudi, ki veliko in dobro delajo, najpogosteje slabo poznamo.

Skoda, da je res tako.

IVO TOMINC

Dr. Teodor Tominšek:

KOČEVSKI PROCES

(Nadaljevanje)

Krivda za opisano izdajalsko početje pa ne leži zgolj na ramenih domačih zločincev. Podatki razprave kažejo, da se nahajajo njihovi sokrivci v sami jugoslovanski vladi v Londonu, zlasti v njegovem slovenskem delu. Njihova propaganda v slovenski pa tudi v srbohrvatski oddaji londonske radijske postaje in njenih podružnicah je že od vsega početka, t.j. od nastanka Osvobodilne fronte, zamočala njene uspehe, pozivala je naj se počaka z odporom proti okupatorju, dokler ne pride poziv od njihove strani, da naj narodi poslušajo samo »svoje preizkušene voditelje«; stalno je zagotavljala, da bo prišla naša rešitev le od zapada, degradirala oficirje, ki sodelujejo v narodno osvobodilni vojski, povišala polkovnika Draža Mihajlovića v generala, a odlikovala in imenovala za svojega vojnega ministra, ga prikazovala svetovni javnosti kot narodnega junaka, kot voditelja vsega osvobodilnega gibanja v Jugoslaviji, ter njemu pripisovala vse uspehe osvobodilne borbe, ki jih je dosegla narodnoosvobodilna vojska in partizanski odredi Jugoslavije, čeprav ni Mihajlović razen par prask z Nemci v mesecu septembru 1942 z dvema vodoma v Čacku, na Gornjem Milanovcu (glej izpovedbe priče tov. generala Avšiča) — vodil nobenih borb proti okupatorjem, temveč je nasprotno z njimi paktiral ter celo z njimi aktivno sodeloval v borbi proti narodnoosvobodilni vojski in partizanskim odredom Jugoslavije s tem, da je narodnim borcem, ki so se borili proti okupatorju, izdajalsko vpadal v hrbet (izpovedbe priče tov. generala Avšiča). Na ta način je javno dajala potuho domačim nasprotnikom narodnoosvobodilne borbe, navajala ljudstvo k pasivnosti in oportunitizmu, ter tako posredno podpirala narodno izdajalsko početje svojih eksponentov in privržencev v domovini.

Poleg te javne podpore, ki so jo uživali domači izdajalci s strani jugoslovanske emigrantske vlade, so obstajali med njimi tudi tajni stiki. Današnji obtoženci, zlasti Sterniša in Vošnjak so izpovedali, da so njihovi vodje (Novak in drugi) dobivali tajne direktive od jugoslovanske emigrantske vlade, zlasti od njenega vojnega ministra Mihajlovića, da so uravnavali svoje postopke v skladu s temi direktivami. To pomeni, da se je izdajalsko početje obtožencev vršilo, če že ne po njihovem naročilu, vsaj z njihovim soglasjem in odobravanjem. V tem oziru je obtoženi Sterniša na razpravi na predsednikovo vprašanje, zakaj se niso ravnali po uradnem pozivu iz Londona, naj se prične z borbo proti okupatorju, dobesedno izjavil sledeče: »Poziv iz Londona (mišljen je poziv jugoslovanske vlade v Londonu) je prišel šele, ko sem bil na Otočcu avgusta 1943, dočim so bili drugi uradni pozivi, pozivi uradnega značaja, ki so prišli prek tajnih radijskih postaj ali telegrafskim putem, popolnoma drugačni. Te direktive so bile drugačne kakor tiste, ki so bile cenzurirane po Angliji. Vse, kar je prišlo po tajnih radijskih postajah, so bile drugačne direktive.« Na predsednikovo vprašanje, odkod so dobivali take tajne direktive, ali iz Londona, je odgovoril Sterniša sledeče: »Da, bile so iz Londona in Kairaa.

To je potrdil tudi obtoženi kaplan Malovrh. Po njegovih izpovedbah je Novak »javno govorili, da imamo od Mihajlovića naročilo, da gre na teren in tam izpodrine z vojaško silo komuniste«, pod komunisti je menil vse partizane. Prav tako je ge-

neral Mihajlović po izpovedbah obtoženega Sterniša poslal brzojavko, da morajo »z vsemi sredstvi in na vsak način pobijati komunizem, ki je glavni sovražnik Jugoslavije«, na drugi strani pa »prepovedal vsako akcijo proti Italijanom«.

Ze po teh na razpravi ugotovljenih direktivah, se vidi, da jugoslovanska emigrantska vlada ter njen eksponent minister Mihajlović ni smatral za glavnega sovražnika okupatorjev, temveč narodnoosvobodilno gibanje Osvobodilne fronte in njeno vojsko, ter da je zato dajala politično in moralno potuho domačim izdajalcem, ki so ravnali po njenih intencijah. Ker je ta vlada uživala gostoljubnost in zaščito velikih zaveznikov na zahodu, se ni moglo ubraniti vtisu, da je pri svojih protidemokritičnih stremljenjih imela skrito oporo ne katerih reakcionarnih krogov v zavezniškem svetu, katerim demokratična uveljavitev evropskih narodov ni šla in ne gre v račun. Zato je tembolj razumljiva zakrknjenost domačih izdajalcev, ki so pri svojem izdajalskem sodelovanju z okupatorjem čutili oporo sebi sorodnih zunanjih reakcionarnih elementov, od katerih so pričakovali in še pričakujejo zaščito in podporo za primer zmage zaveznikov. S svojimi tajnimi, od zaveznikov necenzuriranimi navodili domačim eksponentom je jugoslovanska emigrantska vlada za hrbotom zaveznikov vlad ter zlorabljač njihovo gostoljubnost in zaupanje vodila svojo posebno politiko, ki je bila in ki je v očitnem nasprotju tako z željami in cilji velikih zaveznikov kakor z interesi lastnega naroda in njegove osvobodilne borbe.

Ugotovljeno je torej, da so vse vojaške organizacije in politične formacije, katerim so pripadali današnji obtoženci, narodno izdajalske. S tem je njihova krivda, ker so v teh organizacijah sodelovali, v objektivnem oziru dokazana.

Subjektivna krivda glede pripadnosti tem formacijam in glede aktivnega sodelovanja na strani okupatorja v borbi proti narodno osvobodilnemu pokretu Osvobodilne fronte in njene vojske pa izhaja iz dejstva, da so v te organizacije ozir oborožene tolpe vstopili in v njih vztrajali, čeprav so obstajali tako očitni vsakomur vidni znaki sodelovanja z okupatorjem, da ne more biti nobenega dvoma, da so za to sodelovanje vedeli. S tem je njihova objektivna in subjektivna krivda glede dejanja navedenega pod I dokazana in krivdorek utemeljen.

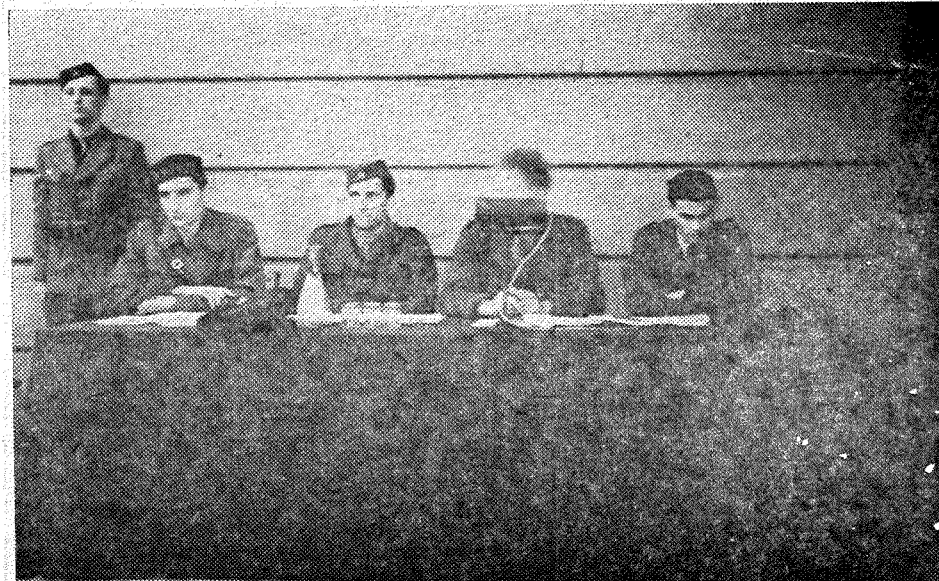
II

Nadaljnja krivda poedinih obtožencev tu navedenih poedinih dejanj je dokazana po sledečih okoliščinah:

k 1) Sterniša Marjan

k a) Obtoženec priznava, da je bil v času od junija 1942 do marca 1943 vodja obveščevalne službe pri štabu majorja Novaka; priznava nadalje, da je imel stike s Kukovičem Kazimirjem, z organizatorji bele garde dr. Smajdon in Majdičem Fortunatom in s skupino »stražarjeva«, zanika pa, da bi vodil obveščevalno službo za majorja Novaka kot komandanta redne jugoslovanske vojske za Slovenijo, postavljenega od vojnega ministra Draže Mihajlovića in da je zgolj v izvrševanju te službe imel stike z navedenimi osebami, enako kakor je imel stike z Osvobodilno fronto. Tudi zanika, da bi dal nalog za zasledovanje aktivistk OF Sentjurčeve in Novakove, češ da sta to storila Lisac in Mirović na lastno pobudo.

(Se nadaljuje)

Branilec na kočevskem procesu. Od desne na levo: dr. Branko Premrov, Boris Kocijančič (za lučjo), dr. Briški. Poleg njega predstavnik tiska Ignac Koprivce. Partizan, ki stoji, je stražar.

naj se ne udeleže volitev. V ta namen je izdal letake, ki so bili prenešeni iz Jugoslavije v Baško grapo. Tedaj sem prejel šifrirano pismo, naj bi šel s Slavkom Tuto v Podmelec. Tam, pri Murovcu, so čakali čez mejo preneseni letaki. Morala bi jih prenesti v Tolmin. Nalogo sem imel, da letake odpobšljam po zaupniku v Gorico, nekaj pa bi jih naj sam razdelil po vaseh.

Ta akcija je bila zelo uspešna, le žal, da je bilo letakov premalo, čeprav je bilo precej težko breme, ki je prišlo čez mejo.

Junija 1929 mi je Tone Majnik pisal s šifrirano pisavo: »Pridi v soboto popoldne k meni v Volče, s kolegom. Tu bo še nekaj, s katerim pojdemo v Brda, kjer se bomo ponoči sešli z nekaterimi člani naše organizacije. Pridi tudi Sivec s Čezsoče.«

Na Vrhovlju, blizu vasi, smo se ponoči sešli člani organizacije od vseh strani z Goriškega. Morali bi prispeti tudi s Tržaškega, a jih ni bilo. Zorko Jelinčič iz Gorice je na tistem posvetu govoril o raznih načinih boja proti fašizmu. Posvetovali smo se do jutranjih ur. Navzoči so bili še: Tone Majnik iz Volč, Andrej Manfreda iz Kobarida, Franc Sivec s Čezsoče, Avgust Sviliigo iz Brd, Maks Rejec iz Tolmina in še nekateri, ki jih nisem poznal.

Pozimi 1929 pa mi je Jelinčič sporočil s šifrirano pisavo: »Pojdi takoj h Golobu na Grahovo in ga opozori, da bo imel prihodnje dni preiskavo goriške kvesture! Dobro naj poskrije vse, kar bi ga lahko bremenilo.«

Franc Golob je bil od samega začetka član TIGR in zelo delaven. Pri njem je bila nekakšna »javka«. Tam se je zbiralo tudi propagandno gradivo.

Se eno pismo iz leta 1929, ko je bila organizacija zelo delavna: »Jutri boš imel preiskavo goriške kvesture! Dobro pregledaj vse in poskrij vse, kar je sumljivega in bi te lahko bremenilo... Nekaj raziskujejo o pobežu Bertija čez mejo... Sporoči mi, kaj je vzrok preiskave.«

Takšna sporočila so lahko marsikoga rešila. Na goriški kvesturi je delal naš rojak, povezan z vodstvom organizacije, tako da je organizacija lahko pravočasno ukrepala.

SREČKO ŠORLI

Fašistični zločin v Šiški

V Ljubljani, ki je kot mesto zaradi svojih zaslug in junaštva prebivalcev dobila red narodnega heroja, je več mestnih predelov, ki so se še posebno odlikovali. To so bila predvsem delavska predmestja Moste, Šiška, Vič itd. Ta predmestja so nastala v glavnem po končani prvi svetovni vojni, ko je postala Ljubljana središče jugoslovanske Slovenije, naselili pa so jih prišleki od vseh strani, zlasti mnogo je bilo Primorcev, ki niso hoteli živeti pod Italijo. Nova naselja so nekako pogoltnila tudi nekaj bližnjih vasi.

Ta predmestja so bila tudi po zunanjem videzu sila revna, hiše slabe in zanemarjene ter prenaseljene, saj so v njih živeli v glavnem reveži, garači, ki so morali stradati, da so si postavili streho nad glavo.

Vas Spodnja Šiška, približno tamkaj, kjer je zdaj »stara cerkev«, se je prav tako vključila v mesto. Kmečka poslopja so postala delavnice raznih obrtnikov, ki so se s težavo prebijali skozi življenje in kljubovali industrializaciji.

Vročega avgustovskega dne leta 1942, ko je podeželje »Ljubljanske province« že zajela velika sovražnikova ofenziva, znana po svoji drugi fazi tudi kot »roška«, je po vsej Šiški odjeknila novica o fašističnem zločinu nad delavci v mehanični delavnici Frica Hribernika. Toda čeprav je smrt zavednih ljudi potrla prebivalstvo, pa je fašistični zločin imel za fašiste prav nasproten učinek, kot so ga pričakovali. Ogorčenje je postalo mnogim spodbuda za nove akcije in še bolj vneto delo za osvoboditev.

Po vojni, leta 1948, so na kraju zločina postavili skromno spominsko ploščo. Vzi-

Fric Hribernik

Ne pozabimo jih!

Dne 27. avgusta bo pretéklo 30 let, kar se je na dvorišču med Celovsko cesto št. 50 ter sedanjo ulico Milana Majnca (nekdanjo Jernejevo), kjer ima zdaj »Embalirka« svoj obrat, zgodil nezasišlan zločin.

Tam je že nekaj let pred vojno obratovala delavnica raznih kovinskih izdelkov. Njen lastnik je bil Jože Hribernik ali tudi Fric, kot so ga klicali. Ta se je s svojimi pomočniki leta 1941 takoj vključil v OF, pa tudi že pred vojno se je družil z naprednimi ljudmi in bil njihovega mnenja. Poleg drugih nalog, ki jih je opravljal kot večina aktivistov, je predvsem izdeloval za partizane orožje ter razno opremo ter vse skupaj prek zvez pošiljal partizanom.

Pri njem v delavnici je delal tudi pomočnik Rudi Kosmač, ki pa je sodeloval

dali so jo v zid, pred katerim so fašisti postrelili štiri žrtve. Tam so se še poznali sledovi krogel, zid je bil še vedno nekoliko okrvavljen in celo nekaj las žrtve se je še držalo lukenj. Toda od leta 1948 se je v okolici marsikaj spremenilo. Stare, nizke hiše, hleve in skednje so začeli rušiti in namesto njih zidati stolpnice in bloke. Med njimi se je tudi okrvavljeno dvorišče nekako izgubilo. Zato so že pred leti pristojni zahtevali, naj bi ploščo prestavili ter uredili okolje.

Doslej je bilo o dogodku, ki je terjal življenja petih ljudi (štirje so bili ustreljeni na kraju samem, Rudolf Medvešček pa v Gramozni jami), razmeroma malo napisanega. Še manj pa o vlogi Medveščka, ki je bil v tem času eden izmed vodilnih organizatorjev preskrbe partizanov z orožjem in opremo. Ko je namreč leta 1942 spomlad nastalo na Dolenjskem in Notranjskem veliko osvobodilno gibanje, je začelo vodstvo osvobodilnega gibanja na njem organizirati pravo majhno industrijo. Zanj so potrebovali ogromno strojev, orodja in materiala in največ tega je bilo v Ljubljani.

Nekaj o dogodku, ki se je pripetil usodnega 27. avgusta 1942, je napisala tovarišica Jožica Zoroja, drugo pa je povedal našemu sodelavcu Marjan Medvešček, brat pokojnega Rudolfa.

z OF samo navidezno. Skrbno je opazoval, kaj se dogaja v delavnici in okoli nje, ter se pripravil na podlo izdajo. Ko je Hribernik 27. avgusta zgodaj zjutraj prejel ukaz, naj pripravi pošiljko bodal za partizane, so šli vsi delavci v skrite prostore pripravljati vse potrebno. Kosmač pa se je nalašč urezal v prst ter odhitel k zdravniku na Miklošičevo cesto. Spotoma pa je na policiji povedal, da lahko zalotijo Hribernika in delavce pri dejanju.

Nekaj minut po deveti uri so pridrveli fašisti na kamionu Brez posebnih težav so našli skrivališče. Zdag o izdaji ni bilo nobenega dvoma več. V skrivališču so našli 498 bodal, dele ročnih bomb, pištole, karbidne svetilke ter okoli 50 kg ekrazita. Na kratko so zaslišali samo lastnika delavnice Hribernika, nato pa so takoj obsodili vse, ki so jih zajeli, na smrt. Poleg Hribernika, pomočnikov Jožeta Kroparja in Milana Kerpana so obsodili tudi upokojenega železničarja Antona Miheliča. Ta je prišel v delavnico čisto slučajno malo pred fašisti, da bi si nabrusil sekuro, ni pa sodeloval pri izdelovanju orožja in opreme, čeprav je bil zaveden in vnet pristaš OF.

Obsojenci so stali pred zidom pri delavnici v delovnih oblekah in zrl v krvnike, ki so si domišljali, da bodo z ubojem štirih ljudi zatreli upor slovenskih ljudi. Mojster in pomočniki so bili mirni in po glavah so jim rojile misli, kako krvnikom pokazati svoj ponos. Niko hoteli, da bi jim zavezali oči. Pred ustrelitvijo so si segli v roke, Jože Kropar pa si je odpel srajco na prsih in vzklíknil »Živele jugoslovanska vojska!«. Nato so zagrmeli strelji, žrtve so omahnile na dvoriščni pesek.

Prav tedaj se je dvorišču približala trinajstletna Petja Kropar s košarico. V njej je bilo skromno kosilo za očeta, ki je zjutraj odšel v službo brez zajtrka. Pri hiši ni bilo več kruha, skopo odmerjenega na živilske nakaznice. Zato mu je žena prej kot navadno pripravila kosilo in ga poslala v delavnico. Deklica je zagledala fašiste in krvava trupla ter v smrtnem strahu zaklicala. Eden izmed fašistov pa jo je zapodil in ji zagrozil s puškinim kopitom. Prestrašena in obupana je pritekla domov ter materi z jecljajočim glasom komaj zmogla povedati, kaj se je pripetilo.

Trupla so fašisti pustili ležati na dvorišču v strah okolici, nato pa so jih zmetali v krste iz surovih desk in odpeljali v mrtvašnico na Žale.

Sami pa so se odpeljali, da bi ujeli Rudolfa Medveščka, za katerega so v delavnici našli dokaze, da je vodil in usmerjal delo Hribernika in pomočnikov. Uspelo jim je in naslednjega dne so ga ustrelili.

JOŽICA ZOROJA

Tudi v mukah ni spregovoril

Družino Medvešček bi lahko označili kot značilno slovensko družino, ki se je trdo prebijala skozi življenje, po okupaciji pa se je v celoti vključila v osvobodilno gibanje. Oče, železniški vlakovodja, je vzgajal otroke v narodnostnem ponosu že dolga leta pred zadnjo vojno. Osem sinov in eno hčer je imel in vsi so tako ali drugače sodelovali v osvobodilnem gibanju razen enega, ki je umrl že pred vojno. Rudolfa so fašisti ustrelili 28. avgusta 1942. Edi je bil partizan in se je srečno vrnil. Najmlajši, Lojze, je bil že pred vojno sprejet v Zvezo komunistične mladine, sprejel ga je Zvonko Runko. Kot tak je odšel v jugoslovansko vojsko in naredil izpit za rezervnega

oficirja. Dne 9. aprila 1941 je padel pri Kavadarju v boju z Nemci, ki so prodirali iz Bolgarije. Lado, Marjan, Pepi in Emil so bili aktivisti. Emil je preživel veliko nudega v taboriščih po Nemčiji. Sestro pa so fašisti po Rudolfovi aretaciji tako pretepali, da je oglušela in dobila pretres možganov, tako da si nikoli več do smrti (1972) ni opomogla.

Rudolf Medvešček se je izučil za trgovca železninarske stroke. V letih pred vojno se je osamosvojil v trdem boju z bogatimi tekmeči in si uredil skromno trgovnico in delavnico za kromiranje na sedanji Titovi cesti, nasproti »Kozolca«. Po vojni so zaradi novih gradenj vse tiste hiše podrli. Počasi je s podjetnostjo začel tudi uspevati, uvažal je nove izdelke in tudi sam naredil marsikaj. Vsa leta pa je bil naprednega mišljenja. Tako je bil dober znanec ali celo prijatelj pokojnega Franca Rozmana-Stane, še preden je ta odšel v Španijo. Za na pot mu je dal precej denarja. Kasneje pa je sodeloval pri zbiranju denarja za Rdečo pomoč. Ko se je na prelomu iz leta 1941 na 1942 Rozman vrnil s Štajerske, da bi odšel na Pugled, je nekaj časa prenočeval v Rudolfovi sobi na sedanji Smrekarjevi ulici 25. Tudi Ljubomir Serčer je bil pogosten gost pri Medveščkovih in je nekaj časa pri njih prenočeval, ko je prihajal od partizanov v Ljubljano. V tem času je Rudolf Medvešček že na veliko sodeloval pri pošiljanju raznih potrebščin partizanom, oziroma pri njihovem nabavljanju. Kot trgovec je vse nakupe lahko prikazal kot svoje redno in zakonito poslovanje, porabo materiala pa je mimogrede lahko tudi opravičil z izdelavo raznih predmetov, česar ni bilo mogoče natančno nadzirati. Bil je povezan tudi s pirotehniko, ukvarjal se je z načrti za nova, posebna orožja za partizane. Tako je razmišljal o nekakšnem dežniku, ki bi imel namesto ročaja cev, v njem pa puščico, ki bi jo pognale proti cilju vzmeti-žice, ki držijo platno. Kasneje pa je bil kot organizator oskrbe povezan z mnogimi trgovci in obrtniki po Ljubljani. Zaradi tajnosti in varnosti mnogi pogosto niso vedeli, kaj izdelujejo in za kaj bo tisto rabilo, vedeli so samo, da paruzani to ali ono potrebujejo. Posamezne dele so nekje sestavljali in pošiljali dalje.

Obenem si je Rudolf Medvešček tudi materialno opomogel in bi lahko živel življenje murnega trgovca. Kupil si je celo avto, kar je bilo za tiste čase tudi za ljubljanske trgovce nekaj nenavadnega. Rojen leta 1909, je začel razmišljati, da bi se oženil. To je že imel v načrtih, toda prehitela ga je smrt.

Ko so fašisti postrelili Hribernika, Kerpana, Miheliča in Kroparja ter našli dokaze o povezavi z Medveščkom, so najbrž že vedeli, da gre za organizatorja. To jim je verjetno sporočil ovaduh Kosmač, ki je lahko vedel za to iz pogovorov sodelavcev ali pa je preprosto to sklepal po njegovih obiskih. Zato so računali, da bodo prek Medveščka, če ga bodo prisilili, da bo spregovoril, razkrili celotno omrežje partizanskih dobaviteljev iz Ljubljane, način pošiljanja, skladišča in javke.

Vsekakor pa lahko rečemo, da je Medveščka pogubila njegova pridnost. Medtem ko so bile trgovine zaprte, je namreč ostal v svoji trgovini, da bi delal. Pridrveli so fašisti in zaprli ulico. Ko jih je opazil in se pripravil, da bi skočil skozi okno na dvorišče in jim pobegnil, je bilo že pre-

Rudolf Medvešček

pozno. Tudi tam so že bili fašisti. Tako so ga prijeli. Nekdo je slišal, kako so mu takoj začeli groziti, da bodo z njim pred smrtjo še posebej obračunali, ker da je glavni organizator, plačnik naročnik in dobavitelj materiala za partizane. Nato so ga odpeljali na tedanjo obrtno šolo, da bi ga zaslišali in prisilili k priznanju. Kaj vse je tam doživel, se ne bo zvedelo nikoli. Znano pa je, da je to, da fašisti in policija niso zve-

(Konec na 12. strani)

fotografija v vprašajem

Fotografija s sokojevske konference, ki smo jo objavili v 30. številki TV-15, je zbudila ne- navadno zanimanje. Poleg pojasnil, ki smo jih objavili v 32. in 33. številki, smo prejeli zdaj še zelo obsežno pojasnilo Milice Murovec-Ljubke, sedaj poročene Jakopič in stanujoče v Rožni dolini 89, 65000 Nova Gorica. Pravi, da se glede kraja, kjer je bila ta konferenca, pridružuje Alojzu Kralju-Smelju, in nadaljuje: »Na fotografiji so udeleženci konference SKOJ, ki je bila v avgustu 1944. leta (točnega datuma se ne spominjam) v Gor. Kamolji blizu hiše Antonije Rijavec-Lapajne Rastje, po domače pri Obrekarjevih. Konferenca je bila ravno ob reorganizaciji okrožij na Primorskem, udeležili pa so se je članice dotedanjih okrožnih komitejev SKOJ za kanalsko, baško in idrijsko okrožje in sekretarke dotedanjih rajonskih komitejev. Nadalje so se konference udeležili tudi tovariši: Jožef Kos-Dušan iz Idrije, sedaj živi v Ljubljani, in še neki tovariši (s kravato), baje je bil doma iz Kanomlje. Konferenca SKOJ za novoustanovljeno severnoprimorsko okrožje je bila organizirana po nalogu oblastnega komiteja SKOJ za Primorsko in sta se je udeležila sekretar tega komiteja Vlado Pohar-Damjan, zaposlen je na RTV Ljubljana, ter članica tega komiteja Zofka Crnetova iz Vogrsega, sedaj poročena in živi v Trstu.

S te konference hranim štiri fotografije in sicer: to, ki ste jo objavili, druga, ki kaže delovno predsedstvo med konferenco, na tretji smo udeleženci konference s slovensko zastavo, na četrtem posnetku pa so delegatke s kanalskega področja. Poleg tovariša Damjana sta kot spremni- ljevalca prišla na konferenco še Alojz Kralj-Smelj, ki leži na levi strani objavljene fotografije in Bernard Mamec-Fačko, doma iz Spodenjega Lokavca, sedaj živi v Vrtojbi pri Gorici na sliki pa je z desne tovariš Damjanu (Damjan ima belo srajco). Za tovarišice, ki sem jih na foto- grafiji prepoznala, navajam te-le podatke: Ida Strukelj, doma iz Tolminskega Loma, sedaj poročena Kralj, živi v Morskem pri Kanalu; Zofka Pavlin-Bosiljka, poročena Ilič, sedaj živi na Reki; Marija Pirih-Planinka iz Senjskega brega, sedaj živi na Mostu na Soči; Milka Okroglič-Hermína, poročena Gorjup, je doma in živi v Lipici pri Kalu nad Kanalom; Ida Zbogar iz Banjšice, sedaj poročena in živi v Novi Gorici; Ivanka Ipavec-Klementa iz Banjšice, sedaj poročena in živi v Novi Gorici. Te konference sta se udeležili še dve tovarišici iz Kanalskega, a se njihovih imen ne morem spomniti. Z Idrijskega so bile na konferenci: Davorina Bogataj-Vera, poročena Puntar, sedaj živi v Savudriji; Ivanka Jereb, poročena Pipan, živi v Splitu; Malči Dolenje-Nada rojena Zavadič, doma s Krasa sedaj živi v Izoli; Antonia Rijavec-Rastja, poročena Lapajne (Obrekarjeva iz Gor. Kanomlje); Marija Medved-Vlada iz Idrije. Imen drugih tovari- šic iz Idrije se ne spominjam. Z baškega področja so se konference udeležile: Zlata in Marija Kacin ter Anica Petercel, poročena Stucin, vsi tri iz Cerknega. Kacinovi baje živita v Ljub- ljani. Stucinova pa je profesorica na idrijski gimnaziji. Dalje Danica Logar-Sava, sedaj poro- čena in živi v Idriji, Danica Obrekar-Jožica, sedaj živi v Kanalu. Na fotografiji so še druge tovarišice z baškega področja, za katere pa ne morem posredovati nobenih točnih podatkov vendar sem prepričana, da bi se dalo zbrati vse podatke o udeležencih te konference.

Pripominjam, da sem sama aktivno sodelovala pri pripravi omenjene konference, ki smo jo izvedli tik po vdoru sovražnika na osvobodeno ozemlje, zato je bila konferenca tudi na prostem, ker je bilo tako bolj varno. Takoj po konferenci je bil sestavljen nov okrožni komite SKOJ za severnoprimorsko okrožje, pri katerem sem nekaj mesecev opravljala dolžnost sek- retarja. Tovarišica Ivanka Filipič-Klementa je šla to konferenco zamenjala z mladinsko konfe- renco za kanalsko okrožje, ki je bila prve dni marca 1944 v Podlaci nad Grgarjem. Tudi na tisti konferenci je bil Vlado Pohar-Damjan. Prav tako napačni so podatki Valerije Valentinič. Ne spominjam se, da bi bila kdaj pokrajinska konferenca SKOJ za Primorsko v kakšni samotni hiši pri Sebeljah. Sama se je nisem nikdar udeležila in tudi tovarišice iz kanalskega ne. Pokrajinska konferenca SKOJ je bila, če se prav spominjam junija 1944 in sicer v Cepovani pri Kofolovih (na domače pri Stetefovih). Tudi iz te konference hranim fotografijo. Povsem naj vam še to, da je bila posneta s fotoaparatom, ki ga je imel s sabo tovariš Damjan, film razvil in foto- grafije naredil pa je tovariš Vladimir Bavdaž. Fotograf, ki je doma in živi v Kanalu... Tovari- šici Ljubki se za zares izčrpno pojasnilo najlepše zahvaljujem.

Tudi v današnji številki objavljamo fotografijo, ki skoraj gotovo predstavlja učenke in učence ene izmed partizanskih šol. Sporočite nam, katera šola je bila to, v katerem kraju in kdo vse je na fotografiji, ki ga poznate!

Zločin v Jurjevici

Jurjevica je kakšne tri kilometre od Ribnice oddaljena vas. Pred vojno je v njej živelo 320 ljudi; 33 je bilo kmetov in 17 kočarjev. O nekdanji Jurjevici in o strahotah med vojno je pripovedovala Nežka Lovšin. Sodi med tiste naše skromne matere in dekleta, ki so med osvobodilnim bojem storile vse, kar so mogle, a o njih je bilo še razmeroma malo napisanega.

Nežka se je rodila leta 1904 v napredni Maroltovi družini v Dvorski vasi pri Velikih Laščah. Omožila se je z mizarjem Jožetom Lovšinom iz Jurjevice. Nežka je med drugim povedala:

Za OF in partizane sem zvedela prvo leto okupacije. Partizani so bili tedaj na Travnici gori. Toda tedaj še nisem sodelovala z njimi, ker sem se posvečala predvsem družini kot mati in gospodinja.

Bilo je 18. in 19. julija 1942. Italijani so prodirali iz Ribnice proti Jurjevici. Divje so streljali z vsem orožjem. Nad našo hišo na vrtu Jurjevih je bilo kakšnih deset partizanov. Zadrževali so Italijane, ki jih je bilo kot listja in trave. Potem so se partizani umaknili iz vasi. Italijani so začeli takoj ropati in požigati. Ubili so tudi Selanovega in Stričevega gospodarja.

Partizani so napadli Italijane v Jurjevici s Koškega vrha. Italijani so se umaknili v Ribnico. Toda naslednji dan so spet pridivljali v vas in nadalje požigali, česar niso požgali že prejšnji dan. Vse ljudi so odgnali v Sajevec in jim tako preprečili gašenje. Tisti dan so mine padale tudi na naš dom. Ko je že gorelo gospodarsko poslopje, je mož dejal, naj zbežimo, da ne bomo živi zgoreli. Skril se je v koruzo na njivi. Dolgo je ležal skrit, vendar se je pre-zgodaj dvignil. Italijani so ga zagledali in prijeli. Zvezali so ga z žico in ga odgnali. Ženske in otroke so spustili iz Sajeveca, ko je že nad pol vasi pogorelo. Moške pa so odgnali in jih potem poslali v taborišče

na Rab. Tam je mož 18. decembra 1942 umrl.

Ostala sem sama s tremi otroki. Četrti pa se je potem rodil 10. oktobra. Bili smo brez vsega. Kmalu potem nas je obiskal partizan Stane Kozina. Pozanimal se je, kako živim. Čez nekaj dni se je oglasilo še več partizanov. Prinesli so mi »literaturo« in 100 lir. Literaturo sem dajala našim ljudem. Denarne podpore so stalno prinašali, pa ne le zame, marveč tudi za druge revne družine v vasi.

Po italijanski kapitulaciji je bilo veliko dela. Pri nas so se shajali, bili so mitingi in razne akcije. Ženske smo ustanovile AFŽ. Ko so se pozneje partizani med nemško ofenzivo umaknili v gozdove, je bila pri nas javka.

Marca 1944 so Nemci in domobranci ustanovili postojanko v Ribnici. Aprila so napadli partizane pri Novi Štiti in v Kotu. Partizani so se umaknili v gozdove na Veliki gori. Obiskovali so nas spet ponoči.

Leta 1943 sem bila sprejeta med kandidate za člana KES, maja 1944 pa me je v partijo sprejel Franc Vidervol, tedanji rajonski sekretar. Sestanek smo imeli v Kotu na Počivanju.

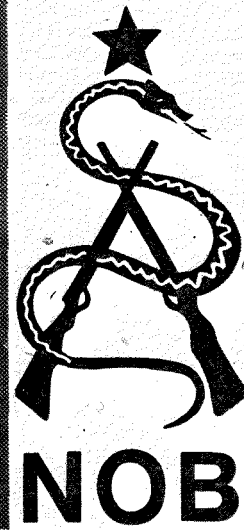
Na novega leta dan 1945 so prišli domobranci in me odgnali. Otroci so ostali polne štiri mesece sami. Tedaj so prijeli še več žensk v Jurjevici. Odpravili so nas v policijske zapore v Ljubljano. Tam sem bila zaprta do 5. maja. Potem so nas spet odpeljali; dejali so, da gremo kopat okope za obrambno črto v Žlebič ali Struge. Prijeli so nas v Ribnico in nas zaprli v Knolovo hišo. Tedaj se je Ribnica že bližala naša vojska. Nemci in domobranci so pobegnili, mi pa smo bili svobodni.

»Veš, zelo, zelo sem vesela — zdaj v svobodi, ko nam je tako lepo! Otroci so odrasli — živim pri najmlajši hčerki v Kočevju. Dobivam priznavalino po 660 din na mesec...« je končala Nežka. P. SOBAR

Nežka Lovšin z otroki leta 1948

Slovenski zdravniki v boju za svobodo

dr. Mihael Kamin

Rodil se je 20. septembra 1898 v Dolenji vasi pri Veliki Loki na Dolenjskem. Promoviral je 1924 v Gradcu. Specializiral se je v Ljubljani in na Dunaju. Služboval je kot primarij in kot šef na nevropsihiatričnem oddelku ljubljanske bolnišnice, na Poljanskem nasipu in v umobolnici na Studencu. Takoj po ustanovitvi OF se je vključil v narodnosvobodilno gibanje. Decembra 1942 so ga Italijani zaprli, a so ga čez štiri mesece izpustili. Delo za OF je nadaljeval, pomagal je ilegalcem in ranjenim partizanom. Januarja 1944 so ga zaprli Nemci. Ker pri zaslišanju ni nič izdal, so ga odpeljali v šempe-trsko vojašnico, nato pa v Begunje. Dne 29. januarja 1944 so ga skupaj z 39 talci ustrelili kot talca v vasi Kovor pri Trzinu.

diferencirana
uporabnost
baterij

ZMAJ

vam omogoča
optimalno
izkoriščanje energije

super

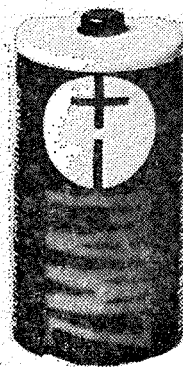
zlata — za zahtevne aparate

extra

srebrna — za navadne aparate

normal

črna — za razsvetljavo

POKOL NA OCEANU

Bilo je precej nacističnih »živin«, ki so pravočasno spoznale, da se približuje konec Tretjega Reicha, nato so si z begom skušale rešiti življenje ter se izogniti zasluženi kazni. Eden izmed njih je bil admiral Jantz. Le temu je uspelo, da se je dokopal do ene izmed podmornic, katerih poveljnik je bil. S posadko, ki jo je skrbno izbral, je krenil prek Atlantika iskat rešitve v Južni Ameriki. To je bila ena najbolj čudnih podmorniških posadk, ki so kdajkoli plule po svetovnih morjih: gestapovci, raketni znanstveniki, soproge in priletnice. Seveda tudi na naropano blago niso pozabili.

Ameriško tovorno ladjo, ki so jo srečali, so Nemci torpedirali, posadko ki se je skušala rešiti, pa neusmiljeno pobili. Samo en častnik z nesrečne ladje se je rešil. Po neverjetnem naključju ter sprčo hrabrosti in iznajdljivosti tega oficirja je bilo nazadnje pravici zadoščeno in admiral Jantz ni nikoli videl Južne Amerike.

Jim Clarc je bil na jutranji straži, ko je torpedo tresnil v njegovo ladjo ter jo malone dvignil v zrak, podobno kot se zgodi s kitom, kadar ga zadene harpuna. V tistem hipu, ko je lebdel v zraku, je zaznal atlantsko sonce, ki se je v dalji začelo zlivati prek obrisov južnoameriškega kontinenta. Delček sekunde pozneje ga je eksplozija oglušila in hip potem se je znašel v morju med ostanki ladje.

2

Tudi drugi člani posadke, ki so se znašli v morju, so grabili po plavajočih razbitinah ter se tako skušali obdržati na površini, medtem ko je ostanek ladje naglo izginjal v ocenanskih globinah...

Tedaj so se v bližini žalostnega prizorišča na površini začeli pojavljati črni obrisi podmornice... Bila je nemška. Njen kapitan je skozi periskop sledil agoniji svoje žrtve, zdaj pa se je dvignil na površje, da delo dokonča.

Kmalu se je na poveljniškem stolpu železnega kolosa dvignil poklopec. Skozenj sta zlezla dva mornarja s težkim mitraljezom. Ravnodušno sta nametila stojalo, pritrdila nanj mitraljez ter na palubi, s katere je še odtekala zavrela voda, počakala da je skozi lino prilezel še poveljnik. To je bil visok nacistični oficir močne rasti, v belih kratkih hlačah ter oficirski bluzi, k f jo je krasila vrsta odlikovanj. Na glavi je imel častniško kapo, katere široki zlati našitek je izdajal admirala.

Častnik je namrgodeno opazoval ostanke torpedirane ladje, nato je z energičnim glasom nekaj ukazal. V tem trenutku je mitraljez divje zaregljal ter začel sipati ogenj na mornarje, ki so plavali v morju.

Jim Clarc je plaval nekaj desetim metrov daleč od podmornice, skrivaje se za lesenim zabojem, ki mu je hkrati rabil za rešilni pas. Nemci ga očitno niso opazili, vendar se je za vsak primer potopil pod zaboj. In prav je storil, saj so zdaj morilske krogle že sikale v njegovi neposredni bližini. Ko je Clarc čez čas oprezno pomolil glavo nad površino, je zaslišal obupne klice na pomoč svojih tovarišev, okoli katerih so krožili Nemci na podmornici ter načrtno pobijali drugega za drugim.

Ko so malo pozneje obupni kriki utihli in Jim ni več videl nobenega od svojih tovarišev na površini, se je na palubi podmornice pojavila nenavadna skupina ljudi. Jima je presenetilo zlasti to,

3

da so bili vsi v civilnih oblekah in starejšega videza.

Sledilo pa je še večje presenečenje. Skozi vrata v stolpu so stopile štiri ženske, ogrnjene v nemške mornariške pelerine. Bile so mlade in lepe. Kadile so ter z očitnim zanimanjem opazovale bedne ostanke ameriške ladje, medtem ko je podmornica še vedno vztrajno krožila ter iskala zadnje žrtve. Tisti hip je zaregljal mitraljez in Clarc je znova poiskal rešitev, potaplja se pod svoj zaboj.

Ko mu je že zmanjkovalo sape, je znova dvignil glavo na površino morja ter z olajšanjem opazil, da se je podmornica obrnila za kakih 90 stopinj ter se usmerila proti južnoameriški obali, ki je bila po njegovi presoji kakih 500 kilometrov daleč. Videl je še, kako so se admiral in drugi nenavadni potniki začeli spuščati v podmornico, nato so se vratca zaprla in železna pošast se je potopila v morske globine.

Zdaj si je Jim poiskal malo večjo razbitino, ki je plavala po površini. Tako je bil bolj varen pred morskimi psi. Debela deska je bila dovolj široka in dolga, da se je lahko po dolgem zleknil na njej in se vsaj malo spočil. Žalostno je strmел po morsk gladini, kjer so valovi odnašali ostanke njegove ladje ter kri njegovih tovarišev. Zdaj je šele spoznal, da ga je neka riba ugriznila v stopalo, še večjo skrb pa mu je povzročal trop petih ali šestih morskih psov, ki so se podili okoli njegovega nenavadnega splava. Toda bili so siti in so ga za zdaj pustili na miru. Morje je bilo nemirno in zato se je najbolj bal, da ne bi zaradi utrujenosti zdrknil v vodo.

Ladja je bila torpedirana zjutraj in tako je bil Jim ves dan prepuščen na milost in nemilost neusmiljenemu tropskemu soncu. Morski tok ga je nosil proti jugu.

Proti večeru je zapihal svež veter, ki je sicer malce razburil površino, pa tudi pregnal neprijet-

Umik na koroško stran

Pri Zavodu »Borec« so dobili iz tiska knjigo PRVI BATALJONI, ki jo je napisal Vinko Trinkavs. To je roman, ki je posvečen začetkom osvobodilnega boja v Zasavju v času, ko sta nastajala prva revirska četa in prvi štajerski bataljoni. Čeprav ne gre za nadaljevanje lani objavljene CRNE DOLINE, sta obe deli močno povezani. Knjiga ima 499 strani, vezana je v platno, stala pa bo 158 dinarjev.

Dolenc je sklical voditelje bataljona. Povedal jim je, da jih v dolini zagotovo čakajo Nemci, da so morda odkrili tudi Kokrški odred in tako ni veliko upanja, da bi lahko pri Kokrčanih dobili pomoč in hrano. Posebej še, ker jih je na poti k Dolgim njivam prestregla nemška zaseda. Ponuja pa se jim drzna rešitev: težak, naporen prehod preko Karavank na Koroško...

...Vodič se je namrščil. Napeto je gledal v tanke črte, ki mu niso povedale nič drugega, kot da hočejo nemogoče. »Ja, slišal sem od starih ljudi,« je naposled oklevaje spregovoril. »Sliša sem, da je preko grebena speljana tihotapska pot. Le tihotapci so hodili po njej. Jaz nisem še nikoli. Ne morem obljubiti, da jo bom našel; niti ne vem, če je prehodna za bataljon.«

Želja uiti iz pasti, ki so jo sklenili Nemci, je bila močnejša od pomislekov. Niso vedeli za težave, ki jih čakajo. Zmogli so veliko, zato bodo poskusili. Tvegali bodo, kot so že velikokrat.

Razdelili so še zadnjo hrano, zadnje konzerve. Vsi borci jih niso imeli več. Spet je bil spanec njihovih zaveznikov. Do jutra bodo pozabili na lakoto.

Preden se je zdanilo, je bil bataljon pripravljen za pohod. Ko se je toliko zasuhalo, da so razločili tla, so se premaknili. Nekaj časa so hodili v raztegnjeni koloni, ko pa so prišli do podnožja Košute, je Dolenc ukazal, naj se borci, ki imajo še čevlje in so pri močeh, razvijajo v strelce. Pazljivo na iščejo, da bi odkrili sled, ki bi lahko bila njihova steza.

V slabih čevljih, brez žebčev, neprimernih za zmagovanje take hude strmine, so borci vseeno lezli v breg. Padali so na kolena, drsel, so navzdol, se opriemali priključnih borovcev in se znova poganjali proti vznožju grebena. Napredovali so zelo počasi. Sebe proti poldnevu so prišli pod vznožje Košute. Trije borci so od veselja zakričali, vodič je pritekel in pogledal: »Morebiti je to tihotapska steza. Morebiti,« je neodločno jecljal. Ničesar več si ni upal obljubiti, saj so ga že hudo pestili, ker je dvakrat obljubil hrano, ki je potlej ni bilo.

Vodič se je pognal po potki, ki bi lahko bila opuščena tihotapska steza. S privajenimi gibi gorjanka, ki je vreden planin, je naglo napredoval. Ko je bil kakih petdeset metrov nad njimi, jim je pomahal, naj poskusijo plezati za njim. Precej so uvideli, da to ne bo lahko. Če bi bili prej le slutili, kam vse jih bo zanesla pot, bi si pri kakšnem kmetu izprosil vrh. To je bila zdaj samo želja. Domislili so se, da bi si lahko pomagali z jugoslovanskimi vojaškimi pasovi, ki so jih imeli nekateri borci. Zbrali so te pasove, dodali še nekaj drugih, močnejših in zasili na plezalna vrva je bila nared. Nekaj borcev je prišlo vrh. Njihova naloga je bila, da pomagajo ranjencem, borcev s najhujšimi žulji, najbolj onemoglim, preko nevarnih mest. Pomagali so vleči tudi težki mitraljez, ki je bil na poti hudo breme za mitraljeza.

Sprva so gnani od želje, da bi čimprej prišli na drugo stran, na Koroško, se precej hitro napredovali. Napori, pomanjkanje hrane pa je kmalu izpilo njihove moči. Začutili so nudo utrujenost. Odnemali pa niso. Vzpodoujali so drug drugega, skrivam bolečine, se oddihovali in se znova zaganjali v strmo steno. Plezanje je bilo napornejše, spuščanje težje. Vsi niso prenesli pogleda na globino pod sabo; mižali so, tipaje lezli, na najbolj strmih mestih pa so jih navezali, da so zmogli težavne prehode.

Napredovali so počasi. Ko se je strmina povesila na drugo stran, so se previdno spuščali, gnani samo še od želje, da čimprej stopijo na koroška tla. Od jutra pa do poznega popoldneva so bili na poti. Začili niso niti grizljaja, skupnega počitka ni bilo, le predih, ko so čakali, da so vsi prečkali težavna mesta.

Ko so stali na strmini, ki ni bila več gola stena, ampak že zemlja, so se s ponosom ozirali v planino. Zmogli so jo, ker so ji hoteli kljubovati. Niso hoteli misliti na to, da jih na tej strani morebiti čaka presenečenje. Kaj, če so Slovenci, ki so bili tako dolgo pod Avstrijo, že pozabili na Slovence na oni strani meje? Bodo pokazali razumevanje za njihov boj? Se ne bodo prestrašili gestapa, ki bo kmalu zvedel, da so prešli na to stran?

Počasi so se spuščali v dolino Srednjega kota. Zagledali so prvo hišo. Dolenc je ukazal počitek. Z Rastkom sta se napotila proti hiši. Potrkala in se umaknila. Na prag je prišel droban, postaran kmet z belimi lasmi. Gledal je začuden, saj sta bila videti neobrita, v obleki, ki je morala v zadnjih dneh prestati marsikaj, vse prej kot prijazna.

»Oče, partizana sva,« je prijazno začel Rastko. Domislil se je, da ta kmet ne more vedeti, kaj nova beseda pomeni. »Slovenska vojaka, ki sva prišla osvobajati tudi Koroško izpod Hitlerja. Slovence sva! Nam pravijo partizani. Zato, ker se bijemo proti Nemcem. Slovence sva, brata...«

Starček je počasi razumel, da gre za nekakšen upor, da sta Slovenci.

»Sama? Kar sama sta prišla?« je vprašal s pojočim, grlenim koroškim naglasom. »Bataljon! Nemci so nam na oni strani sledili, pa smo se umaknili preko planine na to stran. Ko se malo odpočijemo in najemo, bomo šli naprej na Štajersko. Imate kaj za pod zob?«

Starček je prikal. V hipu je bil ves zbeigan. Tekal je v hišo in nazaj. Dolenc je pomahal, da so borci prišli za njima. Ko je starček videl raztrgane borce, upadle obraze, tiste, ki niso imeli čevljev, ko je videl celo dva ranjenca, je zajokal. Prinesel jim je vse, kar je premogel. Kruh, mleko, nekaj slanice, masla in še je vpraševal, kaj jim lahko da. Takega sprejema niso doživeli pri marsikaterem slovenskem kmetu, ki je vedel za njihov boj. Starček pa od ganjenosti ni vedel, kaj bi jim še lahko dal.

Ko so ga vprašali, če bi šli lahko v vas,

se jim je ponudil za vodiča. V vasi so dobili dovolj hrane za ves bataljon. Po štirih dneh so se prvič do siteda najedli. Posedli so okrog hiš in ljudem dopovedovali, za kaj se vojskujejo in da bi radi osvobodili vse Slovence.

Kmet s spodnjega konca vasi je stopil domov po nov hlebec kruha. Prestrašen je prihitel nazaj in povedal, da je videl večjo skupino Nemcev, ki prodirajo iz Borovlj proti vasi...

...Ko je bil bataljon že na robu vasi, je za njim pritekel kmet in jim povedal, da so Nemci v dolini že zvedeli zanje. Kako, tega ni vedel. Bili so siti, zato so se odločili, da bodo vseeno nadaljevali pot v Gornjo Savinjsko dolino Vas Sela so obšli. Nemci so jih pospremili z minami, ki pa niso zadele...

...Zajtrka še ni bilo, zato so si borci krajšali čas s pripovedovanjem, s šalami. Košmelj, ki se je bil včeraj tako hrabro nastavljal vermanom, je začuden ugotovil, da ima partizansko čepico prestreljeno. Pokazal jo je Robiju: »Poglej, kako blizu smrti sem spet bil,« je bolj začuden kot prestrašen rekel.

»Vidiš, morali bi te kaznovati zaradi malomarnega čuvanja skupne lastnine,« ga je strogo ošteval Robi. »Drugič, če se boš še nastavljal vermanom, vzemi njihovo čepico. Za tarčo je njihova čepica kar dovolj dobra. Skrbi za naše stvari. Nimamo jih preveč.«

»Ampak, tovariš komandir,« je začuden, ker ni mogel doumeti Robijevih besed, govoril Košmelj, »saj bi me lahko ubili.«

»Lahko,« je še zmerom z ledeno mirnostjo rekel Robi. »Samo v tem primeru bi morali meriti skoraj pol čevlja niže. Za slabega pol čevlja niže.«

Košmelj je odmaheval z glavo; gledal je po borchih, ki so se z največjo težavo vzdržali smeha. V rokah je držal prestreljeno čepico: »Ja, saj se mi bo še zmešalo.«

Tonči se je sklonil k Darku. Previdno mu je šepnil na uho: »Če pa poslušam Robija, ko koga pognem, me ima, da bi ga objel in poljubil.«

»Le tebe ne sme, kaj?«

»Zaradi bencina, tisto me jezi. O tem naj bo tiho,« je zapihljal Tonči.

K njim je prišel partizan Sidro, jezav borec iz Simovega bataljona. Niso vedeli zakaj, a rad je prihajal k njim. »Včeraj imenitno, kaj? Kot sem slišal, nihče padel, nihče ranjen. Prej sem bil že slabe volje. Mikalo me je nazaj na Dolenjsko. Zabavljaj sem, ščuval tudi druge. Edino to me je grizlo. Vedel sem, če pride Blaž in bo govoril, mu bom po govoru verjel, da bomo čez teden dni iz dolin prepodili Nemce... Tukaj pri vas je vse drugače. Ne najdem se,« je nerad priznal Sidro.

Robi je sedel na vlažnem, z mahom obraslem storu. Mirno je vlek svoj pipo. Bilo je videti, kot da premišlja o nečem daljnem in ga ta pogovor ne zanima. Ne pričakovano pa se je oglašil: »Po mojem so za vojskovanje na štajerskem najbolj važne štiri stvari: ne smejo te ubiti, ne smeš jim dovoliti, da bi te ranili, ujeti te sploh ne smejo in sit moraš biti. Če to nekako zmoreš, potem vse drugo ni težko.«

(Nadaljevanje z 10. strani)

deli za omrežje dobaviteljev in za nobeno drugo zadevo po krivdi Medveščka, pa čeprav so na slepo srečo preiskovali mnogo mehaničnih delavnic po Ljubljani. Očitno so pri tem uporabili kake zaplenjene račune in ovaduhova sumničenja.

Naslednjega dne, 28. avgusta, so ga s kamionom napol živega odpeljali v Gramozno jamo. Ležal je na podu. nato so ga vrgli na tla. Po izjavah očividcev so kar s kamiona streljali nanj z brzostrelkami. Grobar Jančič, ki je stanoval na Pavšičevi ulici v Šiški, je kasneje pripovedoval svojcem, da tako razmrčarjenega trupla v dolgoletni službi še ni videl. Truplo je bilo napol slečeno in črno od udarcev, z mnogimi podplutbami, odrgninami in ranami. Ena roka je bila večkrat zlomljena, tako da je bila zvita v klobčič. Eno oko je imel pokojnik izlito in razbito čeljust, po vsem truplu pa je grobar pri prvem pregledu našel tudi 24 ran od krogel. Pokojnikova zaročenka je plačala 30 000 lir podkupnine, da so ji dovolili truplo dostojno pokopati s krsto.

Za svojce je pomenila smrt Rudolfa Medveščka dolgo vrsto preiskav, zasliševanj in poniževanj Fašisti pa so predvsem pobrali vse pokojnikovo premoženje, med drugim so zvedeli po ovaduhovi zaslugi celo za avto in prinesli celo račun. Oče jim ga je moral izročiti, pred tem pa so ga prisilili, da ga je moral še oprati. Končno so fašistične oblasti v časopisju za 10. februar 1943 napovedale dražbo vseh predmetov, ki jih niso mogli že prej pobrati ali ki jih niso zanimali. Vrednost so ocenili na 76.770 lir. O poboju na Jernejevi ulici, ozioroma razkritju in usmrtnitvi Medveščka pa je poročal prve dni septembra klerikalni Slovenski dom. Ta je imenoval Medveščka »naročnik in duša, ki je vodil to kratkovidno delo.«

Končno naj omenimo še izdajalčev usodo. Kmalu po poboju so ga odpeljali v internacijo. Vrnil se je šele po vojni in se širokoustil o nekakšnih zaslugah in trpljenju. Toda že zdavnaj so ljudje sumili, da je izdal svoje tovariše. Pri tem so se opirali na njegovo preteklost. Preden je prišel v Hribernikovo delavnico, je bil zaposlen v železniški kurilnici v Šiški. Tam je veljal za klerikalca, sumili pa so ga tudi ovadstva. Zaradi tega so se ga napredni delavci, ki so bili v kurilnici v večini in so imeli zato tudi velik vpliv, znebili tako, da so mu poiskali razne nerednosti in je bil zaradi tega tudi odpuščen. Razen tega pa je bil tudi zelo pohlepen. Kasneje je priznal, da so mu Italijani obljubili kot plačilo za izdajstvo 2 odstotka vrednosti zaplenjenega Medveščkovga imetja.

Sum, da je Kosmač izdajalec, ni dal miru staremu Medveščku. Dobro je znal italijanski, saj je pred prvo svetovno vojno služboval v Gorici. Dosegel je, da so mu dovolili iskanje po italijanskih arhivih. Prišel si je pručico in dolge tedne brskal po papirjih. Končno je našel Kosmačevo z roko napisano ovadbo zoper sina Rudolfa. Kosmača so zatem zaprli. Dolgo se je otepal krivde in tajil. Končno so mu pokazali ovadbo in tedaj se je vdal. Obsodili so ga na smrt in ustrelili, sodbó je objavilo tedanje časopisje. Toda njegovih žrtev niso mogli več obuditi...

4

ne spremljevalce, ki bi zlahka utegnili postati spet nevarni.

Jim Clarc je opazil, da se bliža vihar. Razgledal se je okoli sebe ter na srečo opazil nekaj, kar bi mu utegnilo priti prav. To je bil del odlomljenega jamborovega prečka, od katerega je visel kos vrvi. Jim je pograbil plavajoči kos ter ga privezal za svoj »splav,« ki je tako postal malo bolj varen in udoben, zlasti ker se je Jim tudi sam privezal k svojemu nenavadnemu plovilu. Bil pa je že skrajni čas, saj je ocean postajal vse bolj nemiren in valovi vse večji.

Orkan je privihral z vso silo in Jim se mu je upiral, kolikor se je mogel, dokler se ni ves izčrpan onesvestil. Rešilo ga je le to, da je bil privezan k splavu.

Nekaj ur pozneje ga je zbudil nenavaden in močan šum. Nad morsko gladino se je začel spuščati mrak. Jim je ugotovil, da ga veter nosi proti velikim, temnim gmotam. Menil je, da je ta gmota najbrž koralni otok... Tudi tokrat ga sreča ni zapustila. Namesto da bi ga vrglo ob koralne čeri, ki so včasih ostre kot britev, ga je velik val na svojem hrbtu vrgel v mirno laguno. Moč gibajoče se vodne gmote ga je sicer z vso močjo tresčila v laguno, tako da je z glavo udaril ob svoj splav ter znova izgubil zavest, ko pa se je zbudil, si je lahko le čestital, saj je ležal na mehkem belem pesku na obali.

Sonce je bilo že visoko nad Oceanom in je pripekalo, kot pripeka le na teh geografskih širinah. Jim je ležal na pesku ter motril hribočke, ki so mu kakšnih 5 kilometrov oddaljeni zastirali pogled. Ni vedel, če je otok naseljen, ker ni našel nobenih človeških sledi. Prav tako ni vedel, kako se otok imenuje in kje se nahaja. Nekaj sto metrov od obale je našel nekaj predmetov z neke razbite ladje, ki jih je bilo naplavilo morje. Med drugim je bila tu

5

tudi škatala prve pomoči, žal prazna, in manjša čutarica, v kateri pa ni bilo niti kaplje vode. Bil je strahotno žejen, zato je od razočaranja ježno zaklel. Čutarico pa si je kljub temu obesil prek ramen. Našel je tudi sekirico, ki jo je prav tako vzel s seboj, ko se je odpravil raziskovat otok. Predvsem je šlo za vodo.

Ko je malo premislil ter osvežil svoje zemljepisno-navigacijsko znanje, je sklepal, da se verjetno nahaja na enem izmed številnih manjših otokov v bližini Falklandskega arhipelaga kamor so v kolonialnih časih pošiljali kaznjence. Kolikor je vedel, ti otoki sedaj niso bili več naseljeni.

Potreboval je dobro uro, da je prišel do vznožja nizkih gričev. Nadejajoč se, da bo našel kak izvir, je temeljito raziskal okolico, vendar zaman. Potem se je začel vzpenjati. Posebno pozorno si je ogle doval podzemeljske jame. V eno izmed njih je vstopil, ker se mu je zazdelo da sliši nekakšen šum. Ni se motil. Naletel je na majhen izvir vode. Pokleknil je in si jo s prgiščem zajel. Pil je v dolgih, hlastnih požirkih. Voda je bila sveža, hladna in okusna. Očitno je prihajala iz velike globine. Napolnil si je čutarico, jamo pa je zunaj označil s kupom kamenja.

Presenetljivo odkritje

Nadaljeval je pot prek hriba in se je po uri krepke hoje spet znašel blizu morske obale. Tedaj bi ga bila od presenečenja skoraj zadela kap. Zagledal je nekaj, česar niti v sanjah ne bi pričakoval. Skupina mož in žensk je sedela okoli ognja, na katerem so nekaj pekli ter zraven pili iz konzervnih škatal pivo. Bil je presenečen, da je potreboval lep čas, preden je zagledal nemško podmornico, ki je nasleda ležala napol na obali in napol v morju ter je bila videti kot velškanski onemogel kit.

6

To je bila prav tista podmornica, ki je torpedirala njegovo ladjo, česar Jimu ni bilo težko ugotoviti. O tem ni bilo nobenega dvoma. Visoki in močni nemški admiral, ki je poveljeval torpedirano in potem krvavemu pokolu, je stal sredi skupine ter bil še vedno oblečen v kratke bele hlače in jopič z odlikovanji, na glavi pa je imel belo admiralsko kapo z zlatim obšitkom. Tudi tisti grozni mitraljez je stal na stojalu na palubi, le da ob njem ni bilo posadke.

Jim se je skril v visoko travo ter začel prizor temeljito opazovati. Predvsem je prešel Nemce. Opazil je četverico v civilnih oblekah, šest jih je bilo v mornariških uniformah, tu so bili še admiral ter štiri ženske, ki so imele na sebi obleke iz lahkega, rožnatega blaga. Bilo je videti, da je skupina dobre volje, vsekakor pa so jedli z velikan-skim tekotom. Clarc je zlahka zaznal omamen vonj po pečenem mesu... Ni se mogel premagati: prilplazil se je tako blizu skupine, da je skozi grmčevje dosegel ostanke sendviča, ki ga je bila ena izmed žensk odvrгла v visoko travo.

Ta hip je Jim spoznal, kakšno neumnost je naredil. Kot strela z jasnega ga je zadel sunek škornja nemškega mornarja, ki je grozeče zavpil:

»Roke kvišku!«

Eden izmed mornarjev je stal nad njim s strojnico v rokah. Njegov pogled ni obetel nič dobrega.

Jimu samemu pozneje ni bilo jasno, kako se je mogel odločiti za takšno tveganje: medtem ko se je pobiral s tal je na vso moč zamahnil s sekirico, ki jo je bil našel na obali, ter zadel Nemca naravnost v oko. Le-temu je strojnica padla iz rok. Od strašnega udarca se je ves okrvavljen zgrudil na Jima, in to prav v trenutku, ko je le-ta že pograbil za strojnico. Preden je mogel karkoli storiti, so Nemci planili po njem ter ga z udarci pobili do nezvesti.

Dragica Ratković se pozdravlja z brkinskimi prijatelji

Čeprav sem Hercegovka, me veže nešte- to spominov in doživetij na slovenske partizane na Primorskem — posebno v Brki- nih, kjer sem bila od začetka oktobra 1943 s Šerčerjevo brigado, potem pa v Istrskem odredu od decembra 1943. do maja 1944. Nikoli ne bom pozabila, da so mi gostoljubni Brkinci in borci Istrskega odreda dvakrat rešili življenje; prvič konec no- vembra 1943, ko so mi v snežniških gozdo- vih, kjer sem hodila bosa po snegu, pre- mrznile noge in sem se potem več tednov zdravila pri neki gostoljubni brkinski dru- žini; drugič pa 12. maja 1944, ko sem bila v boju na Stari Sušici hudo ranjena in so me borci prvega bataljona Istrskega odreda prenesli v odredno bolnišnico »Zalesje«, kjer me je več kot 6 tednov zdravil dr. Mo- gamed Gadžijev-Mišo.

Vojna je že davno končana, mnoge do- godke in doživetja je zastrla tančica pre- teklosti, utonili so v pozabo. Leta teko, a navzlic vsemu čutim kot ženska in nekda- nja borka čedalje bolj nujno potrebo, da obiščem kraje in ljudi, obujam spomine na medvojno trpljenje, lakoto, boje in zma- ge, tovariše in tovarišice, s katerimi sem se srečevala in borila ter krvavela za na- šo svobodo, neodvisnost in napredek. Dol- ga je bila moja vojna pot. Komaj 18 let stara sem se priključila junija 1941 paruza- nom v Hercegovini, potem pa se borila od Durmitorja do Triglava, okusila zapore in koncentracijske taborišča v severni Itali- ji... To pa je bil tudi razlog, da sem se po italijanski kapitulaciji priključila sloven- skim partizanom. Sedaj že več let živim v Sarajevu.

Ko sem ob larskih in letošnjih šol- skih počitnicah razmišljala, katere kraje in ljudi iz moje štiriletne partizanske odiseja- de naj obiščem, nisem niti za hip podvo- mila, da moram tudi tokrat, kot že več- krat prej, v Brkine, s katerimi me še ved- no družijo nepozabne, čustvene in tovari- ške veze. Odločitev je padla in naslednji dan sem že izstopila iz brzovlaka na ljub- ljanski železniški postaji, kjer so me čaka- li moji tovariši.

Bil je soparen julijski dan, ko sem se s soborcema Bogomirom Ljubičem in Ma- ksom Zadnikarjem ter novinarjema in foto- reporterjem Stanetom Škrabarjem, Ljubico in Marjanom Garbajsom usedla v avtomo- bil. Komaj smo se izvil iz ljubljanskega prometnega vrveža, že je zapihal osvežujoč veter in pri Brezovici se je ulil gost dež, prava poletna ploha. Neznosna vročina je za hip popustila, toda v Postojni je bilo spet vroče kot v peči, zato smo se morali osvežiti s požirki hladnega piva.

Med vožnjo iz Postojne proti Ribnici sem kmalu opazila že iz vojnih časov dobro znane in nepozabne pivske in brkinske pejzaže. Napeto sem zrla skozi steklo dr- večega vozila, da bi si zapomnila vsak od- tenek, sleherni obliko teh edinstvenih na- ravneh podob, z željo, da trajno ohranim v spominu neokrnjeno predstavo o njih.

Moji sopotniki so bili vedro razpoloženi, zato je bilo naše potovanje izredno prijet- no. Vozimo se po ravninski in blago valo- viti pokrajini, posuti z majhnimi in večjimi, lepo urejenimi slovenskimi vasi, v kate- rih hiše krasi zelenje in cvetje po vseh oknih, pa tudi vrtovi so polni bujno cve- tečih vrtnic, nagejnov in oleandrov.

Najprej smo se ustavili v Ribnici, v zna- ni šoferski gostilni na križišču ceste Po- stojna—Rupa in Il. Bistrica—Divača. Pri- družila sta se nama žena in sin pokojnega Karla Valentič-Nacetovega, borca Istrskega odreda. Bili smo deležni pristranskega spreje- ma. Spomini na hude pa tudi prijetne vo- jne dni so kar privreli na dan. Kmalu pa smo nadaljevali potovanje proti Padežu, toda le kilometer dalje smo se spet ustavi- li pri Ambrožiču, nekdanjem mogočnem, skoraj 300 let starem mlinu, v katerem so počivali borci, ki so me ranjeno nosili 12. 3. 1944 iz Stare Sušice na Ostrožno br- do. Ambrožičev mlin pa hrani še eno zgo- dovinsko znamenitost: v njegovi bližini so Karlo Maslo in drugi brkinski borci orga- nizirali in izvedli 4. 4. 1942 prvo pomemb- nejšo borbeno akcijo na Primorskem. Le nekaj kilometrov dalje smo se morali pri

Žagarju (Leopoldu Deklevi), medvojnem okrožnem aktivistu pod Suhorjem spet ustaviti in potem do Padeža še nekajkrat. Ob vsaki hiši in ob srečanju na poti so nas ljudje ustavljali, naš vabili in nam od- pirali hiše, srca in duše tako gostoljubno, kot so bili navajeni med vojno, ko so nav- dušeno sprejemali vsakega borca, aktivista in ranjenca.

Z veliko zamudo smo pozno popoldne končno prispeli v Padež in se ustavili pri Franetu Vojvodu-Bržanovem, prvi kmeti- ji z dolene strani potoka. On in žena ter sorodnica so nas, čeprav nas niso pričako- vali, vendarle navdušeno sprejeli in pri njih smo se zadržali pozno v noč. Medtem ko se je Zadnik spustil z Vojvodo v živahno razpravljanje o vojnih dogodkih, smo se drugi, da bi izkoristili ostanek dneva, kma- lu napotili v gorenji del doline proti Špro- harjevi hiši, kjer je bila pozimi 1943/1944 partizanska bolnišnica.

Zal so bili moji napori, da obiščem Šproharjevo družino in si ogledam kraj, kjer je bil bolnišnica, brezuspešen. Hiša je bila zaprta, nikogar nisem našla v njej, ker so se menda vsi odselili. Poti in steze k nekdanji bolnišnici pa je prerastla robida in drugo grmovje tako na gosto, da se ne

Nove ugotovitve o pokolu v Kragujevcu

Inž. Simon Wiesenthal vodi na Dunaju poseben urad, ki raziskuje nacistične zloči- ne širom po vsej med drugo svetovno voj- no zasledeni Evropi in išče nacistične zlo- čince, ki se skrivajo po najoddaljenejših deželah vseh kontinentov. Iz obširnega in- tervjuja z njim priobčenega v »Delu« 19. avgusta 1972, posnemamo teh nekaj zanimi- vih odlomkov.

NACISTI NE ČUTIJO NOBENE KRIVDE

Z veliko ljudmi sem govoril, ki so bili v Južni Ameriki in prišli z njimi v stik. Ena je stvar, ki je vsem nacistom skupna: ne čutijo nobene krivde. Če mnogi kaj ob- žaljujejo, potem obžaljujejo to, da živijo nekatere priče. Obžaljujejo, da so takrat, misleč, da delajo zgodovino, vse zapisovali v prepričanju, da jih bo zgodovina za to nagradila. Tako so zapisovali vse, kot na primer poročnik Walter, ki je beležil svoj jugoslovanski dnevnik streljanja. Opisal je povsem natančno, kje se je kaj dogajalo, koga so ustrelili, kako so se njegovi ljudje ob tem vedli. Vse to opisuje kot lov, veste.

POKOL V KRALJEVU PRIDE PRED SODIŠČE

Se sedaj ukvarjate s kakšnim prime- rom, ki zadeva Jugoslavijo?

Da, to vas bo najbrž zanimalo, še zla- sti, ker o tem javnost, tudi vaša, o tem še ničesar ne ve.

Gre za medvojni pokol v Kraljevu, ki so ga izvedli v glavnem avstrijski oficirji, ne pripadniki SS, ampak Wehrmachta. Vi- dite, tu imam dokumentacijo, je dejal inž. Simon Wiesenthal in prinesel iz sosed- njega prostora mapo s šopom spisov. Tu imamo sedaj vsa imena sodelujočih v po- kolu več tisoč civilistov in obtožili smo vrsto ljudi, med katerimi jih dokaj živi tu, v Avstriji, in tudi v Zahodni Nemčiji. Tu, vidite, so Avstrijci; v Zahodni Nemčiji na primer živi neki Desch, in ne vem, kaj naj storimo z njim. Star je 84 let. Drugih še nismo našli. To je bil infanterijski regi- ment 748. Ti so jih postrelili. To je bilo vse na en dan, 16. 10. 1941. Sedaj smo vrsto teh ljudi našli v Avstriji in izročili bo- mo stvar tožilcu, Torej, tukaj imamo 40 oseb, štirideset oficirjev, med njimi je naj- manj dve tretjini Avstrijcev. No, videli bomo...

Kar zadeva sodelovanje vašega doku- mentacijskega centra z Jugoslavijo, čemu pripisujete tako slabo sodelovanje?

Temu, da je bila stvar na začetku slabo

bi mogla skozi prebiti niti lišica. Otož- no se vračam ob potoku navzdol. Na zem- ljo se spušča mrak. Poslednji sončni žarki so zbledeli. Korakam po stezah preteklosti, ki jih ni preraslo grmovje in niso izbrisa- ne iz spomina. Spremljata me žuborenje potoka in tiha zvezdnata noč, nekje od Ostrovice ali Kozjan zapiha hladen veter, ki se poigra z mojimi lasmi, kot bi me ho- tel opomniti na vojne dni, potem pa izgine po dolini navzdol.

Hitim in razmišljam o podnebnju, ki je ostalo nespremenjeno in o ljudeh, ki so bili tu in so nam partizanom ponujali kruh, slivovke in topla ognjišča, pa jih več ni. Kdo ve, kam so odšli? So mar pomrli ali se odselili k morju? Se še kdaj vrnejo, morda...?

Poskušam se domisliti, kaj sem vse tu doživela in kaj se je od tiste zime 1943/44 spremenilo. Marsikaj je izginilo. Petrolej- ke so že zdavnaj nehale brleti v noč, ven- dar to ni pomembno. Kaj pa se je v tukajš- njem življenju pomembnega spremenilo? Spominim se, da je bilo med vojno v vsa- ki hiši več otrok, toda kje so sedaj? Na več kot 15 km dolgi poti od Ribnice do Padeža še nismo nobenega videli. Jih mar ni več? Tudi mladine ni, le starce srečujemo. Mar to omeni, preudarjam dalje, da tu življe- nje res izumira?

Razmišljena in skoraj užaljena se vr- nem k Bržanovim in takoj vprašam Fran- eta in ženo:

»Kje so otroci, še nobenega nismo dan- es srečali, pa tudi mladeničev in mladenk še nismo videli? So se mar vsi poskrili?«

Odgovorita mi brez pomisleka:

»Mladina odhaja v mesta, tu ostajamo le stari in ko se naša življenja iztečejo, bodo ostale Padeška dolina, Kozjane, Ostrovia in še marsikatera druga brkinska vas ne- obljudene. Vso plodno zemljo: njive, seno- žeti in sadovnjake bosta prerastla robida in gozdi!«

Zmislim se nad ravnodušnim odgovorom starega partizanskega tovariša, razočarane- ga nad usodo Brkinov, in poudarim bolj sebi in tistim, ki so jum partizanski Brki- ni pri srcu, v tolažbo kot ravnodušnemu Francu Vojvodi:

»Upam, da do tega ne bo prišlo.« M. Z.

organizirana. Ne vem, kako je to, toda če iščem kaj v Ljubljani, še dobim, toda v Beogradu žal ne. Ne vem. Tako stvar smo imeli na primer pred tremi tedni. Eden mojih sodelavcev je raziskoval transport iz Niša v uničevalno taborišče Treblinka. Ime- li smo fotokopijo dokumenta, ki pa ni bila overjena in na sodišču torej ni veljala kot dokument. Iskali smo original v Jugoslaviji, pa ga nismo dobili. Tožilec potem lahko re- če: vsakdo lahko napiše tak papir.

AVSTRIJA SE IMA ZA »ČISTO«

Zanima me, zakaj ste si za mesto svo- jega delovanja izbrali Dunaj, in to še zla- sti ob tem, ko je znano, da se avstrijsko sodstvo do bivših nacistov vede dokaj pri- zanesljivo.

Poglejte, Eichmannov štab je bil 80-od- stotno avstrijski. Na odgovornih mestih pri množičnih umorih je bilo veliko Avstrij- cev. Uničevanje ljudi na Poljskem, ki ga je vodil Globotschnik, je bilo zvečine delo Avstrijcev. To je vzrok, da sem tukaj, v Avstriji. Razen tega naj poudarim še to: Nemci imajo kot narod občutek krivde, medtem ko Avstrijci mislijo, da so čisti.

Kako si razlagate dejstvo, da nekatere države zahodne Evrope z demokratsko tra- dičijo jemljejo fašistično obarvane terori- stične skupine kot nekakšno opozicijo in kdo stoji za propagando, s katero, pred- vsem mladim lažejo o njih?

Poglejte, jaz bom lebos star 64 let. Ko sem bil mlad, sem veliko doživel. Dana- šnja mladina ni za življenje tako dobro pri- pravljena...

Toda moje vprašanje je bilo drugačno. Da, povedati morate, katere teroristične skupine mislite.

Mislím na ustaše. Povedal vam bom: ustaško gibanje je ostanek hladne vojne.

Ali ni še ostanek česa drugega?

Seveda, to ekscentrično gibanje temelji še prej, v stari Jugoslaviji in njenih na- sprotnih. Napake stare Jugoslavije so po načelu »divide et impera« izrabili nacisti. Iste težnje, kot so danes pri ustaših, ima- mo tudi pri neonacistih povsod. Ta stari »naci« je bil prej pomočnik, potem je po- stal gauleiter in danes seveda noče biti znova pomočnik. Ukvarjal sem se samo z Maksom Ludovičem, ki je pobil tisoče ljudi v Draganoviču, ki sedaj živi pri vas v ne- kem samostanu.bral sem dokumentacijo o tem, kar je delal za Mengeleja, Bormana in druge, in jo poslal v Jugoslavijo.

RAZISKOVALCI VZROKOV RA- KASTIH OBOLENIJ ČEDALJE BOLJ ZIGOSAJO KAJENJE kot posredni ali neposredni vzrok raka. Ko so v Ameriki prvi zdravstveni delavci nastopili proti kajenju, češ da je med kadilci mnogo več bol- nikov s pljučnim rakom kakor med nekadilci, niso niti mnogi zdravniki resno upoštevali te ugo- tovitve, znanstveniki pa so jo za- vračali kot nedokazano domnevo. Zdaj pa je že več let popolnoma znanstveno dokazano, da kajenje povzroča pljučni rak, ker tobačni dim vsebuje rakotvorno kemično spojino (benzopirin). Na splošno pa je znano, da je s katranskimi snovmi mogoče povzročiti rak pri poskusnih živalih. Najnovejša razi- skovanja v ZDA, v Angliji in na Danskem pa kažejo, da kajenje verjetno posredno povzroča rak tu- di na nekaterih drugih telesnih organih, ne le na pljučih, med drugim na mehurju.

LJUDJE »TRETJE DOBE«. V deželah z visoko življenjsko ravnijo prebivalstva narašča odstotek sta- rejših prebivalcev, ker se podaljšu- je poprečna življenjska doba ljudi. Tako je značilno, da imajo dežele, kjer so splošne gmojne, zdravstvene in kulturne razmere na višji ravni, mnogo več starih ljudi, v gospodar- sko nerazvitih deželah pa prevladu- je mlajše prebivalstvo. Zdelo bi se, da je ugodnejše, če ima kakšna dr- žava kolikor največ mlajšega pre- bivalstva, ki je za delo sposobno in na splošno dejavno, medtem ko so stari ljudje družbi bolj ali manj v breme. Toda v kulturnih deželah se zadnje čase mnenje o tem, kaj je pravzaprav starost in do kdaj je človek lahko dejaven ter družbi ko- risten — korenito spreminja. Nasta- jajo zdravstveni in znanstveni za- vodi, ki raziskujejo razmere starih ljudi, starostne pojave in splošne življenjske razmere glede na to, da narašča odstotek starejših ljudi. Nastal je tudi izraz »tretja doba«, kar pomeni starostno (zadnje) ob- dobjje človeka, ki pa v prihodnje ni- kakor ne bo več na splošno tako žalostno kot doslej. Svetovna zdrav- stvena organizacija zastopa mnenje raziskovalcev, da je mogoče obdobje koristne dejavnosti sodobnega človeka v razvitih deželah precej podaljšati, tako da starejši ljudje ne bodo več le hiralci. Kako odločil- nega pomena so pri tem splošne živ- ljenjske in zlasti zdravstvene raz- mere, vidimo iz primerjave o po- prečni življenjski dobi ljudi v Ev- ropi in ponekod v Afriki. Tako je ponekod življenjska doba ljudi le 25 let, na Nizozemskem pa 71 let. Poprečna življenjska doba žensk v Kanadi je 76, v Franciji pa 75 let. Odstotek nad 65 let starega prebi- valstva znaša v Avstriji že 14, Belgi- ji in Franciji 13, v Švici 11, na Ni- zozemskem 10, medtem ko je v In- doneziji komaj 2 % tako starega pre- bivalstva, v Indiji 3, v mnogih afri- ških deželah prav tako le 2 do 3 % in v Južni Ameriki (Peru in Čile) 3 do 5 %.

KITAJSKO »PIKANJE« Z IGLA- MI — ZNANSTVENO UTEMELJE- NO V ZDRAVILSTVU. Prastara ki- tajska akupunktura — zbadanje po- sebnih, zelo tankih igel iz dragoce- ne kovine v telo — je do dandanes veljalo po svetu kot nekaj sumljivega, praznovernega, česar znanstve- no zdravilstvo ni priznavalo. Toda akupunktura so začeli zelo resno znanstveno raziskovati zlasti po dru- gi svetovni vojni v Sovjetski zvezi, pa tudi na samem Kitajskem. Na- vadno so bili povsod s poskusi za- dovoljni: ugotovili so, da »pikanje« bolj ali manj pomaga, nikdar pa ni škodljivo, če je dovolj skrbno opravi- ljeno. Ni pa bilo mogoče dovolj zanesljivo znanstveno utemeljiti, ka- ko in zakaj zbadanje igel v telo učinkuje. Zdaj je dr. George Wald, znani učenjak, ki je že za prejšnje svoje znanstvene uspehe dobil No- belovo nagrado, znanstveno pojasnil, zakaj je akupunktura učinkovita. Potrdil je, da je akupunktura upra- vičena in priporočljiva za anestezi- jo (omrtvičenje) pri operacijah, ta- ko da ni treba narkoze (ki je več- krat zelo nevarna, zlasti za bolnike s srčnimi boleznimi). Bolnik lahko ostane popolnoma pri zavesti, ne da bi čutil najmanjšo bolečino, ce- lo, ko ga operirajo na možganih ali na srcu. Akupunktura nikakor ne vpliva kot kakšna hipnoza. Zabode- ne igle po telesu bolnika se dotika- jo najtanjših živčnih vodov, tako da ti vodi ne morejo prenašati ob- čutka bolečine, osrednjemu živčevju.

Od kurirja do komandanta jurišnega bataljona

Franc Levar se je rodil v splavarski družini v Bočni. Njegov oče je plaval les iz Zg. Savinjske doline do Zeleznih vrat v Djerdap in tako je Franc že v zgodnjem otroštvu občutil vse krivice ter socialno razlikovanje ljudi.

Prišla je okupacija. Junija 1942. leta so Nemci v nočnih urah obkolili Levarjevo domačijo in odgnali njegovega polbrata z družino. Ta je pozneje umrl v koncentracijskem taborišču v Dachauu, njegov sin Mirko je bil ustreljen kot talec v celjskem Starem piskru, za posledicami mučenja je umrla tudi bratova hčerka Marija, stara komaj 22 let. Skupaj z bratom je bila aretirana tudi sestra Marija z družino Čepak; njen mož in trije sinovi so prav tako umrli v Dachauu. Tako je bilo med ožjimi sorodniki kar sedem žrtev okupatorja.

Franc je šel k partizanom februarja 1944. leta, in sicer v Slandrove brigado, ki se je takrat zadrževala v gozdovih nad Tuhinjem. Dva meseca po vstopu v partizane je postal mitraljezec ter je sodeloval v številnih bitkah Slandrove brigade v okolici Kamnika, Trojan in drugod.

Po ustanovitvi operativnega štaba Slandrove in Zidanškove brigade je Franc postal kurir komandanta Jožeta Lepina-Risa. Prenašal je pošto iz Stajerske na Dolenjsko v glavni štab NOV in POS ter se tako večkrat srečal s Francem Rozmanom-Stanetom.

Iz teh njegovih kurirskih pohodov, ki so bili sila nevarni, naj zapišemo samo dogodek, ki se je odigral meseca julija 1944. leta na cesti Dobrnič-Sentvid. Takrat se je Franc vračal iz glavnega štaba v svojo enoto. Bil je hudo izmučen, zato se je usedel na voz, ki je bil naložen z nekaj vrečami žita. Po štiristo metrih tako udobne vožnje sta kot iz tal zrasla pred njim dva domobranca (eden od njiju je imel celo duhovniško obleko), ga v trenutku razorožila ter mu vzela tudi torbo z važno vojaško pošto. Belogardista sta se že pogovarjala med seboj, kdo da bi naj dobil zanj odlikovanje. Ujetnik pa je premišljeval, kako bi ju prelistil. Prosil je, če bi se lahko useknil, kar sta mu dovolila. Namesto robčka pa je potegnil revolver, ki ga je imel skritega v notranjem žepu, ter oba bliskovito ustrelil. Tako je bil spet prost. V gozdovih nad Trebnjim je zgrešil pot ter tako z enodnevnno zamudo prispel v svojo enoto. Zaradi opisanega junaštva

je prejel prvo odlikovanje — medaljo za hrabrost.

Jeseni 1944. leta je bil za komandanta XIV. udarne divizije imenovan Jože Lepin-Ris. Takrat je bil Franc Levar še njegov kurir. Dne 26. novembra 1944 je bil v bojih pri Kotu nad Oplotnico hudo ranjen komandant jurišnega bataljona Tomšičeve brigade Rado Vidregar-Polde. Ko je nato 2. decembra 1944. v bojih z Nemci na Razborju padel še Leon, je štab divizije imenoval za komandanta jurišnega bataljona Franca Levarja-Franja, ki je tako postal eden najmlajših partizanskih komandantov, saj mu je bilo ob imenovanju komaj 19 let. Jurišni bataljon je tedaj štel okrog 80 borcev. Po večini so ga sestavljali dezertarji iz nemške vojske, ki so se odlikovali po tem, da so že poznali tak-tiko nemškega vojskovanja.

Sledila je akcija za akcijo. Vseh žal ne moremo opisati, ker bi porabili preveč prostora. Jurišci so šli iz boja v boj, bataljon je želel velike bojne uspehe. Omenimo naj samo nekaj izvlečkov iz bojev oziroma zmag jurišnega bataljona.

V Podlogu pri Žalcu je bila močna nemška postojanka, kjer so Nemci imeli kar 24 težkih mitraljezov. Postojanko je bilo treba zavzeti, orožje zapleniti. Kako? Z odkritim bojem bi bilo na partizanski strani preveč žrtev. Tega Franc Levar ni želel. Zato je nemškega komandirja — bil je to neki Avstrijec, po činu oberlajtnant, pozval na pogovore, ki sta jih imela kar trikrat v gozdovih pri Andražu. Nemški komandir je pri teh pogovorih do podrobnosti razkril svojo enoto. Med drugim je povedal celo to, kje spijo tisti Nemci, ki se ne bi predali brez boja. Neke noči so partizani postojanko napadli ter jo likvidirali skoraj brez boja. Večina Nemcev se je vdala skupaj s svojim komandirjem, le nekaj zagrizenih je bilo treba likvidirati v sami utrdbi. Tedaj je Franc Levar dobil drugo odlikovanje — red hrabrosti.

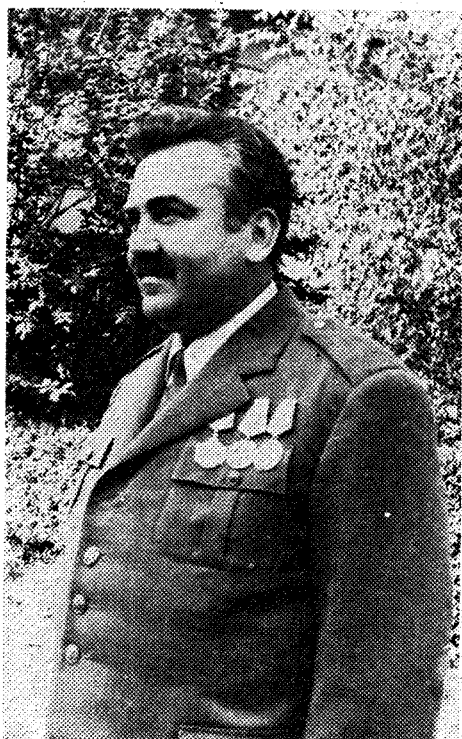
Preoblečen v nemško uniformo, ki jo je dobil, ko se je nekaj nemških oficirjev vdalo v Vojniku, je kot nemški oficir s činom lajtnanta še z dvema borbema odšel v Dobrno, kjer je v neki gostilni navezal pogovor z nemškimi oficirji. Dva je zvalil na cesto in v tem trenutku sta že postala partizanska ujetnika, kajti zunaj so čakali drugi jurišniki, ki so ju potem odpeljali v štab XIV. divizije.

Sledil je napad na Črno na Koroškem, ki pa je bila preveč utrjena in tudi časa ni bilo. Treba je bilo hiteti proti Celovcu. Na tej poti je v štab brigade prišlo sporočilo, da se v bližini Zelezne Kaple zadržuje kakih 60 kozakov, ki jih je treba uničiti. Takoj je tovariš Franjo krenil proti Zelezni Kapli. Pri nekem kmetu jih ustavi kozaki stražar, Tomšičevi jurišniki kmetijo obkolijo ter jo zasujejo z ročnimi bombami. Padlo je okrog 30 kozakov, 20 so jih ujeli, le komandant se je nekako prebil iz partizanskega obroča ter ušel. Zaplenili so vso bojno opremo ter odgnali tudi njihove konje. Sicer je takoj sledil protinapad Nemcev iz Zelezne Kaple, vendar so bili partizani s svojimi ujetniki in plenom že na varnem.

V Dobrli vasi so se borci jurišnega bataljona z nemškim vojaškim to-vornjakom pripeljali pred nemško postajo Sentlipš ter vojake v trenutku razorožili. Pri tem je zanimivo, da je nemški poveljnik partizanskemu komandan-tu celo raportiral.

Leta 1949 je Franc Levar prišel za komandirja milice v Ravne na Koroškem. Pozneje se je zaposlil v železarni Ravne kot vodja komunalnega oddelka, kar je še danes. Vsakozi je družbeno aktiven in uživa splošen ugled. Trenutno je predsednik združenja borcev NOV v Ravnah na Koroškem.

FRANJO HOVNIK

Franc Levar-Franjo, proslavljeni komandant jurišnikov iz Tomšičeve brigade, sedaj živi in dela v Ravnah na Koroškem.

»Dober večer!« je Cenc potipal z glasom med obrise ljudi. Oče je stal sredi izbe, medtem ko sta ded in babica sedela za pečko.

»Nič ne vidim,« je rekla mati in naglo prižgala petrolejko. Po sobi se je razlila medla svetloba. »Dober večer, Cenc! No, da se vsaj vidimo,« je hitel z besedo, kot da čuti Cencovo zadrego, potlej pa obesila luč na žebež nad pečko, odkoder je zarisala po sobi čudne sence.

»Tako, prišel si,« sta se spogledala oče in sin.

Cenc ni črnil. Čutil se je majhnega in drobnega, boječe se je stisnil vase.

»Strehar je, Strehar!« se je oče grenko nasmehnil in trdo zakoračil od stene do stene. »Vse, kar stori, je njemu podobno. Kaj se pravi takole na zimo pognati pastirja od hiše, v kašči pa mu trohni stara pšenica.«

Oče ni končal. Oglasil se je ded, ki je sedel v zapečku in mršil obrvi. Kazno je bilo, da je Cenc pri-

ČRTOMIR ŠINKOVEC:

OMAHNILE SO POSLEDNJE SMREKE

hod prekinil prepir, pa je zdaj znova vzkipek kakor plamen iz žerjave.

»Tonač!« je pognal deda nadušljiv kašelj. »Tonač, tvoja dolžnost je, da bolj skrbiš za očeta in mater, za ženo in otroke — bog ti jih je dal — ti pa si boga zapustil. Prekleta politika! Ni čudno, da se je v bajto naselila revščina, da nas tepe pomanjkanje, in čeprav nas vojna žre, ti tako rad zaviješ v krčmo...«

Cenc je osupnil. Vedel je, da ded rad sitnari, a tega ni pričakoval, da bi zaradi vojne kdo krivil očeta. »Oče ni pijanec,« se je v mislih zavzel zanj.

»Jaz da sem kriv revščine in pomanjkanja?« se je razburil Tonač. »Jaz in ne ta tuja svojat, ki nas bo ogloščala do kosti. Kdo je napovedal vojno, kdo nas stiska in žre? Ta tuja svojat je kriva vsega zla, ne jaz, ki me je groza lačnih otrok! Kar pa zadeva boga, pojdite v župnikov hram, tam boste videli božje kraljestvo! Niti pri revnih družinah se župnik ni odrekel béri, ni ga bilo sram, da bodo zaradi tega imeli otroci manjšo skorjico kruha... Kaj pravite o takih ljudeh, a?«

Ded je z ihto izpljunil: »Govoriš kakor raztrgani dohtar. Ni dobro, če otroci poslušajo takšno govorjenje! Mar jih boš tako vzgajal in klical nesreke?«

»Kako naj skrbim za kruh, če pa ni zasluzka,« so Tonačka zaboleti očetovi očitki.

»Pri utrdbah, ki jih gradijo, lahko najdeš delo in zasluzek.«

»Pri utrdbah? Rajši poginem kot pes! Moje roke ne bodo niti kamenčka položile k utrdbam, iz katerih bodo streljali na naše ljudi!«

Tedaj je v zibelki zavekal dojenček. Mati ga je vzela v naročje, sedla k peči in mu pomolila usihajoče prsi. Dete je hlastnilo in se spet skremžilo na jok. Ni ga mogla nadotiti.

»Zena,« je Tonač pretrgal tišino. »Zena, tako ne moremo več živeti! Sneg se nam obeta, v našem hramu pa je sama pajčevina.« Rahlo je prestopil nekaj korakov in iztisnil kot da ga duši v grlu.

»Zena, kaj praviš, ali bi posekal še tiste zadnje tri smreke na Slemenu? Otroci so lačni. Lačnih ne morem trpeti!«

Zdajci se je spet oglasil ded: »Smreke? Tistih zadnjih nekaj smrek ne boš posekal! Zasadil sem jih bil v mladih letih, čuval sem jih vse življenje. Delat pojdi k utrdbam, ne pa sekat mojih smrek!«

Tonaču je bil prepir skrajno zoprn, toda vse je kazalo, da ded ne more iz svoje nasajenosti. Najraje bi bil pobegnil iz hiše. Za trenutek je nastala tišina, ko da vsi čakajo mirnih, prijateljskih besed. Mati, ki je sedela z otrokom v naročju pri peči, je vstala in otroka zaužikala, kakor da bi z otroškim smehom rada pregnala temne oblake, ki so se bili nabrali v bajti. Bila je vajena potrpljenja, raje je

požrla pikro besedo, ki je prihajala iz tastovih ust, kakor da bi netila prepir. Poskušala ju je razumeti, čeprav sta se včasih zjedala v malenkosti. V prepirih med njima in možem je skoraj vselej našla mostiček pomirjenja in sprave, saj so bili vsega krivi taki žalostni časi.

o o o

Cenc se je prebudil kot iz vznemirljivih sanj. Strmeč je oprezoval okoli sebe in zdelo se mu je nemogoče, da se je prebudil na domači peči. Ni se mogel v trenutku zbrati. Predzimsko jutro, ki je bilo zasnilo na oknu, ga je docela zdrnilo. Naglo je zlezal s peči in se pričel obuvati. Kmalu nato je oblečen stopil v kuhinjo.

Mati je stala ob ognjišču in se začudila:

»Čemu si že vstal? Zajtrka še ni in mraz je. Slišiš, kako brije burja?«

»Dobro sem spal,« se je pohvalil, ko mu je mati ponudila skodelo prežganke. »Nimam drugega,« se je opravičevala.

Tedaj se je iz hleva vrnil Tonač, vzel iz kota sekiro, preizkusil s prsti njeno ostrino in jo postavil k steni.

»Cenc, ali mi boš pomagal?« se je udobrovoljil. »Izpodžagati in razžagati mi boš pomagal!«

Cenc je prikimal, ročno vzel v veži žago in stopil za očetom, ki je s težkimi koraki stopil iz bajte. Ko sta zavila za plotom, se je splašila na obronku jata vran. Na strniščih, rjavih in izpranih, so ščebetali vrabci tako kot vselej, ko v zraku diši po snegu, ko se megla kakor klobuk obesi na najnižje vrhove.

Molče sta stopala po kravih stazah proti Slemenu. Brežina, obraščena z mladim smrečjem in bukovjem, se je belila v ivju. Ustavila sta se visoko v sedlu, kjer so rastle tiste zadnje smreke, ponosne v temnozeleni barvi in polne življenja in kipenja proti nebu. Obstala sta kot pribita in jih merila od korenin do vrhov, ki so z motnim šumom nihali v vetru.

»Lepe so,« je trpko zavzdihnil Tonač.

»Škoda jih je,« je prikimal Cenc, ne da bi pogledal očeta.

»Kaj naj storimo?« se je lomil oče. »Vojna je, še ljudje padajo. To, da padajo ljudje, je še mnogo huje. Toda tudi smrek je škoda!«

Cenc je čutil, kako je očetu hudo. Rad bi ga potolažil:

»Po vojni bomo prav tod nasadili mlade smreke!«

To že, toda kako težko je posekati lepo drevo! Kar čutiš, s kakšno silo je zaraščeno, prikovano v zemljo,« je Tonač govoril bolj sebi kot sinu in počasi stopil k najbližji smreki, jo pobožal z dlanmi, kot da bi jo hotel objeti, kot da se v njem trga korenine... Nato se je razkoračil, dvignil sekiro in zamahnil. Sekal je, kot da ga je prevzela čudna sila po uničevanju, kot da ne misli na nič več.

Ko je bila zasekana prva smreka, sta poklenila na korenine in potegnili žago, ki je veselo zapela v krhki les. Smreke so zdajci padale druga za drugo in z zamolklim truščem grmele po strmini. Ni še bilo odzvonilo poldne, ko so smreke ležale kot naplavina na brežini.

Tam, kjer so prej stale smreke, se je razgrnila rjava frata, iz zemlje so štrleli parobki in skale, obraščene z debelim plaščem mahu. Nič več ni pel veter v vrhovih. Tišina je dišala po svežem lesu in žagovini. V vasi je zazvonilo poldne, bron se je raztegnil čez planoto. Težka, siva megla, ki se je stiskala kot brezdušna gmota k tlom, se je dvignila kakor perut velike sive uje-de, se zavlekla proti zahodu in se v daljavi kopicila v temne oblake. Zvon pa je še naprej žalostno klenkal, kakor da poje mrtvim smrekam.

Tonač in Cenc sta molče stopala navzdol proti domači bajti. Če sta se ozrla proti Slemenu, sta uzrla svežo, globoko rano...

Skozi razpoke oblakov je zdaj zdaj sinila svetlikajoča se vedrina sonca in zarisala čez začuden pokrajino senco za senco, kakor perutnice velikih črnih ptic...

berilo za mlade

Spomin na Janka

Naselje Podnanos, v starih časih imenovano Senlvid, sega v sedemnajsto stoletje. Še danes so nekatere hiše pokrite s ploščicami skriljavca, najbolj pa na te čase pred dvesto leti spominja arhitektonsko zanimiva cerkvena sredi vasi. V Podnanosu se je rodil veliki borec za svobodo Janko Premrl-Vojko, o katerem mi je oče pripovedoval tole:

Bil je dober fant, vedno nasmejan. Prijatelj mu je bil vsak, ki je sovražil fašiste.

Dobro se še spominjam, kako je nekega večera splezal po cevi in skozi okno v šolo. Tu je pobral fašistovske obleke in jih stlačil v straniščno školjko. Lahko si mislite, kako smo bili veseli, saj nam nekaj dni ni bilo treba obleči teh osovraženih oblek.

Drugič je v gozdu našel staro avstrijsko karabinko. Bila je hudo zarjavela in potrebno je bilo mnogo truda, da jo je usposobil. Potem je napravil načrt za napad na učitelja Tavolocija, ki je bil nam učencem trn v peti. Neko sončno nedeljo sta se s sošolcem Jožem odpravila proti mlekarni, kjer je stanoval učitelj. Tam sta se skrila in čakala, da se na oknu prikaže učiteljeva glava. Dolgo je trajalo, da se je Tavoloci prikazal. Stal je pri oknu in se česal, ko je Janko ustrelil. Na žalost vseh nas je zgrešil...

Da, pogumen in iznajdljiv je bil moj prijatelj Janko, pozneje partizanski heroj Vojko.

EDITA PIŽENT

Junis in Krim

Večkrat obiščem celjski muzej revolucije. Vselej najdlje postojim ob predmetih, ki spominjajo na junaška borca Junisa in Krima iz Jeruzalema. Njuna zgodba je sila zanimiva in nenavadna. Zato sem se odločil, da opišem tiste del njune življenjske poti, ki se je odvijal na naših tleh.

Bila sta pripadnika angleških kolonialnih čet na grškem otoku Kreti. Ob nemškem napadu na ta otok so ju s skupino tovarišev ujeti. S transportom so jih nameravali odpeljati v Nemčijo. Vsi so vedeli, kaj jih tam čaka. Naredili so načrt, po katerem naj bi v bližini Zidanega mostu skočili z vlaka, prekoračili nemško-italijansko mejo in se od tam vrnili v domovino. Ko se je transport z ujetniki blizal Celju, so načrt uresničili in se porazgubili v hladno julijsko noč. Zaradi varnosti so se razdelili na manjše skupine, v eni izmed le-teh sta bila tudi naša junaka Junis in Krim.

Po krajšem tavanju sta Junis in Krim zagledala prvo hišo. Nekaj jima je reklo, naj se ji ne približujeta. Imela sta res dober nos, kakor pravimo. Pozneje sta zvedela, da je v tej hiši prebival gestapovec Kresnik. Nato sta se približala naslednji hiši, ki je bila last družine Hercog: Tvegala sta in narahlo potrkala na okno. Za Hercogove, znane simpatizerje partizanov, to trkanje ni bilo nič kaj prijetna stvar. Mislili so, da so ponje prišli Nemci. Ko so odprli duri, so spoznali, da sta fantata res potrebna pomoči. Povedala sta jima tudi svojo zgodbo. Junis je bil po poklicu kmet, Krim pa sedlar. Prijazni gostitelji so jima na podstrešju uredili skrišališče, vhod vanj pa zakrili z omaro. Ob večerih, ko so skrbno zastrli okna, so se tudi pogovarjali. Ob spremljavi kitare so peli slovenske pesmi ter Junisu in Krimu pripovedovali o partizanih, ki se bojujejo za svobodo. Kmalu sta se navdušila za odhod v vrste narodnoosvobodilne vojske in prenehala misliti na povratek v domovino. Samo od prijazne Hercogove družine.

ne sta se s težkimi srci ločila, saj so v treh tednih postali res dobri prijatelji.

Skupaj z nekim Šmercem, ki so ga pozneje gestapovci ujeti in pobili, sta se Junis in Krim pridružila znani prvi celjski čet. Tu sta se naučila tudi nekaj slovenščine. Nasploh sta se izkazala kot pogumna borca in dobra tovariša. Tudi njuna smrt jeseni 1941 je bila vredna smrti velikih junakov... Četa se je takrat zadrževala v nekem mlinu pri Šentrupertu. Lastnik, ki mu ni bilo mar treh mladih življenj, jih je izdal. Junis, Krim in Iztok so se Nemcem junaško uprli. Ker so Nemci uvideli, da

jim ne bodo zlahka kos, so mlin zažgali. Iztoka, ki se je skušal prebiti skozi nemški obroč, so pokosili sovražnikovi rafali. Junis in Krim sta ostala v mlinu in v njem tudi zgorela.

Tako se je daleč od domovine končala življenska pot Junisa in Krima, ki sta svoji mladi življenji darovala za svobodo majhnega naroda, ki zanj mor-da prej nista niti slišala. Nepravilno bi bilo pozabiti na njuna junaška dejanja, ki so ne samo zanimiva, ampak za vse nas tudi pomembna.

BRANE JERANKO

Storila sem, kar je bilo v moji moči

OBISKALA SEM MARIJO MEDVED IZ IDRJE

Ko sem bila na obisku pri Janezu Pircu iz Idrije, mi je pripovedoval o članih prvega odbora OF oziroma pobudnikih osvobodilnega gibanja v našem mestu. Takrat sem sklenila, da jih obiščem. Ogledovala sem njihovo skupinsko fotografijo in razmišljala, h komu naj najprej stopim. Končno sem se odločila za Marijo Medved... Ni bila članica tega odbora, bil pa je njen mož, ki ga ni več med nami.

S strahom sem stopila v velik blok. Le malo je manjkalo, da se nisem zaletela v ženo, ki je iz kleti ravnokar nesla polno košaro drv. Ponudila sem ji pomoč in jo vprašala, kje stanuje tovarišica Medvedova. »Z njo govoriš,« mi je odgovorila in se prijazno nasmešnila. Dober začetek, sem si mislila. Zelo prijazna je bila in tudi pogovor z njo me ni razočaral. Takoj je bila pripravljena ustreči moji želji. »Le škoda, da sem veliko dogodkov iz vojnih dni že pozabila,« je dejala.

Začela je z letom 1942, ko je začela sodelovati z narodnoosvobodilnim gibanjem.

»Pri Italijanih, ki so že dalj časa gospodarili v našem mestu, smo bili slabo zapisani. Vedno smo zagovarjali vse, kar je bilo naše, slovensko... Ko je moja hčerka hodila še v šolo, je bila kaznovana zato, ker se je učiteljici uprla. Le-ta jo je klicala po italijansko: »Medvedov«, česar ni prenesla. Vsi smo se zavedali svojih pravic in svojih dolžnosti. Sama sem vlogo našega boja spoznavala ob možu, ki je v narodnoosvobodilnem gibanju aktivno sodeloval od tistega ustanovnega sestanka leta 1952.

Moja pomoč je bila šibka: storila sem pač, kar je bilo v moji moči. V mestu je bilo polno Italijanov, v okoliških gozdovih že prvi partizani, ki jim je bilo treba pomagati s hrano, obleko, obutvijo. Za te reči je bila takrat velika stiska. Na vse načine smo jih zbirali. Z možem sva z raznimi zvijačami kaj zmamila celo od Italijanov samih, ki so imeli nedelež od nas skladišče živil. Od nas so jo potem prek več postojank nosili v gozdove. Tudi naročila so prihajala k nam. Najbolj se spominjam drobno popisanih lističev, na katerih smo lahko prebrali le podpis Peter. Šele kasneje smo zvedeli, da se za tem imenom skriva dr. Aleksander Gala, ki je imel v gozdu nad Idrijo zasilno bolnišnico.

V naši hiši so bili tudi sestanki. Vedno smo imeli polno partizanske »literature«, ki jo je bilo treba oddati na prejšnji oziroma raznesti po mestu. Kasneje nas je bila že cela vrsta delujočih, ki so svoje delo opravljali v strogi tajnosti. Tudi druga imena smo si morali nadeti. Moj mož je bil Grga, jaz pa Polonca, kakor me še danes često kličejo. Saj poznaš Jurčič – Kersnikove »Rokovnjake«, iz katerih sva vzela imeni?

Aprila 1943 je bil v Idriji ustanovljen prvi odbor Slovenske partizanske ženske zveze, v katerem smo bile sprva le tri žene. Naša naloga je bila predvsem oskrba bolnišnice dr. Petra Gala. Tako smo delale vse do poletja in vseskozi

MARIJA MEDVED

slutile, da se nekaj pripravlja. In res, jeseni je kapitulirala Italija. Zavladalo je veliko veselje. Bilo je žal kratkotrajno, kajti že čez tri dni so prišli Nemci, katerih pritisk je bil še mnogo hujši.

Kmalu je postalo nevarno in 24. septembra 1943 so se člani odbora OF zaradi varnosti umaknili iz Idrije. Samo nekaj dni zatem sem morala iz mesta tudi sama. Z menoj sta šla dva mlajša otroka. Najstarejša hči, ki je že vseskozi pomagala narodnoosvobodilnemu gibanju, pa je odšla na teren, kjer je delovala kot mladinska aktivistka.

Najprej smo odšli na Razpotje in potem na Robež, kjer sem kuhala partizanom. Po treh tednih smo se morali umakniti. Šli smo v Pleč. Tudi tu smo skupaj z domačini pomagali partizanom. Sama sem prevzela skrb za komite, ki se je skrival v bližnjem bunkerju. Tu sem ostala do pomladi 1944, nato pa smo se umaknili na Cerkljansko, kamor je šel tudi moj mož. Nastanili smo se v vasi Jagršč, pri družini Erjavec. Zelo dobri so bili ljudje tod okrog. Tu smo žene v okviru svoje organizacije predvsem skrbele za partizane. Pomagala sem tudi v divizijski bolnišnici. Mnogo hudega smo doživele takrat, a vendar je bilo vmes tudi mnogo lepih in nepozabnih trenutkov. Kdo bi lahko pozabil partizanske mitinge, ki smo jih pripravile skupaj z dekletki iz Jagršč! Prijetne so bile tudi urice, ki smo jih prebile ob šivanju oblek za partizane.

»Kaj je bilo najhujše?«

»Strah, ki nas je spremljal vseskozi, in pa čas ob hajkah. Tedaj se je vas popolnoma spraznila. Le malo so vzeli domačini s seboj, vračali pa so se na pogorišča. Tako je bilo poleti 1944 ob drugi hajki. Jagršče so ostale popolnoma prazne. Posebno dobro se spominjam dveh partizanov, ki smo jih srečali na begu iz vasi. Nekaj časa smo hodili skupaj, potem sta se zaradi varnosti odpravila po drugi poti. Nedolgo zatem smo zvedeli, da so jih Nemci zverinsko ubili v Masurah pri Sedeju. Po mučenju so jima odsekali glavo. Videli smo pokop v Jagrščah in slike, ki so bile posnete na mučenju. Tnalo, na katerem so mučili partizana, je danes shranjeno v idrijskem muzeju. Še hujša je bila zadnja ofenziva, ki je divjala tod aprila 1945. Mnogo žrtev iz Jagršč je terjala. Več kot deset dni sem tedaj z otrokom taval okrog. Vseposvobod so bili Nemci. Spominjam se, kako sem hodila, da bi našla kakšno kmetijo. Rada bi zvedela, kje sem, pa sem našla na četo Nemcev. Na glavi enega izmed vojakov sem zagledala sinovo titovko... Te in pa pionske rutice sem namreč šivala v Jagrščah vsem otrokom. Vedela sem, koliko je ura. Jagršče so popolnoma izropali, pobrali so celo tako drobne stvari, kot je otroška titovka.«

»Ali se v Jagršč še kdaj vrnete?«

»Stara sem že in ne hodim več dosti naokrog. Dobrot, ki so mi jih izkazali ljudje iz te vasi, pa ne bom nikoli pozabila. Še danes me kdo obišče. Ljudje iz Jagršč so morali po vojni veliko žrtvovati, da so vas obnovili. Tudi za vodovod in elektriko so prispevali veliko svojega denarja in dela.«

S tem je tovarišica Marija Medved sklenila svojo pripoved. V dveh urah mi je povedala delček tega, kar je naredila v štirih letih. Nastal je skromen zapis, preskromen za tako dolgo in plodno delo.

SLAVICA DRAGOŠ

kramljanje

Pozdravljena, Milena!

Pišem vam prvič, in upam, da ne zadnjič. Doma sem iz Poljčan, ime mi je Srečko, pišem pa se Pirš. V šoli sem prav dober učenec. Končal sem tretji razred. Pisanje me je že od nekdaj mikalo. Ker sedaj še ne pišem brez napak, mi oprostite. Najbolj se navdušujem za košarko in nogomet. Morda vam ne bi nikoli pisal, če me ne bi na vašo stran opozorila prijateljica Majda. Želim, da mojega pisemca ne bi vrgli v koš. Upam, da bom že v eni prihodnjih števil. bral pisemce, ki sem vam ga napisal.

Ob koncu še to, kar mi je povedala mamica:

Nekoga večera leta 1945 so prišli k nam nenadoma Nemci. Bilo jih je okoli štirideset. To ne bi bilo nič kaj takega za tiste dni, če bi prav takrat na skednju ne počivali partizani. Sedem jih je bilo in hudo utrujeni so bili. Nemci so od

nekod privlekli konja, ga ubili in spekli. Mi smo morali spati pri sedovih, ker v majhni hiši res ni bilo prostora za toliko ljudi. Zjutraj so odšli. Pošteno smo se od-dahnili vsi, naša družina in partizani.

Vas lepo pozdravlja!

Srečko Pirš
Poljčane 132
62319 Poljčane

Dragi Srečko!

Le kaj bi počeli, če bi ne imeli Majde! Tako prično opozarja na »TV-15«, da je hvala kar premajhna zahvala. S prvim zapisom spomina na vojne dni me nisi razočaral in tudi predstavil si se tako, kakor se spodobi.

Lepo pozdravljen!

MILENA

Spoštovana urednica!

Nisem se vam še zahvalila za fotografijo Vinka Mohoriča. Vesela sem jih bila, še bolj pa njegova mati. Ni se hudovala, da so ponatistje-ne. Saj veste, spomin je le spomin. Niste bili krivi, da se je fotografija

izgubila, a vendar ste poskrbeli, da je Mohoričeva mama dobila sliko svojega sina, in to ne samo eno. Najlepša hvala tudi v imenu Mohoričeve mame.

Danes se oglašam s pogovorom, prispevkom, kakršne imate radi. (Ob najinem zadnjem srečanju sem vam obljubila, da se bom kmalu oglasila!) Govorila sem z Medvedovo mamo iz Idrije. Prosila sem jo za fotografijo iz vojnih dni, a ni našla nobene primerne. Ta, ki vam jo pošiljam, je novejšega datuma.

Prejmite lep pozdrav!

Slavica Dragoš,
Mohoričeva 6
65280 Idrija

Draga Slavica!

Prispevek o življenju Medvedove mame je čakal na objavo tri mesece... Upam, da se boš kljub temu kmalu oglasila, saj so tvoji sestavki postali že kar nepogrešljiv del naše strani.

Lepo pozdravljena!

MILENA

Berlin 1936 – München 1972

V svoji skoraj štiridesetletni novinarski karieri se je WILLIAM L. SHIRER mudil v Nemčiji tudi med berlinsko olimpiado. V svetu je znan po knjigah, ki jih je objavil (Berlinski dnevnik ter Vzpon in padec tretjega Reicha) in ki že spadajo v obvezno gradivo za proučevanje moderne nemške zgodovine. Saturday Review je pred kratkim objavil njegov članek, kjer primerja politično vzdušje pred olimpijskimi igrami v Berlinu l. 1936 s tem, ki je značilno za München 1972. Sedaj je Shirer že v pokoju in pripravlja tudi spomine, ki jih novinarska in politična javnost pričakuje z zanimanjem. Objavljamo najzanimivejše odstavke omenjenega članka.

Malo, pred četrto zimsko olimpiado v Nemčiji l. 1936 sem v poročilu iz Garmischa omenil, da nacistične oblasti iz bavarskega turističnega središča, kjer naj bi bile igre, odstranjujejo nekatere lepake (»Zidje ne zaželeni!«, »Zidje ven!«) in da se bo preganjanje Židov prenehalo, dokler se igre sredi avgusta ne bodo končale.

Dodal sem, da sta Hitler in Goebbels sklenila napraviti iz prvih olimpijskih iger na nemških tleh kolosalno predstavo. Načrtno hočeta pokazati svetu, da so Nemci pod nacistično diktaturo marljiv, prijazni, miren in zadovoljen narod. Vsakega nejevernega Nemca so hoteli prepričati, da ves svet občuduje novo Nemčijo in z njo sodeluje.

Nekatere države z Združenimi državami vred so zapretele, da bodo zaradi Hitlerjevega divjaškega ravnanja z Židi bojkotirale igre. Hitler jim je bil namreč pred letom dni z uradnim dekretom odvzel državljanске pravice. Sprva je grožnja vznemirila Berlin, potem pa so se pomirili, saj je petdeset narodov poslalo na olimpiado 5000 športnikov.

Tistega dne, ko se je moje poročilo vrnilo po telegrafski poti v Berlin, se je nad mojo giavo zrušil plaz. Radio in tisk, ki so ju nadzorovali nacisti, sta me histerično ožigosala za »orožje Židov« in me obtožila, da skušam torpedirati olimpijske igre. Zagrozili so mi z izgonom.

Nemčija nekoč in sedaj

Nazadnje se je nacistični gnev polegel. Poročal sem z zimskih in poletnih iger kot že prej osem let iz St. Moritza in Amsterdama, in ko je olimpijski plamen nad stadionom v Berlinu 16. avgusta 1936 ugasnil, sem pripravljen na vse priznal, da je Hitlerju in njegovim pajdašem uspelo iz olimpijskih iger napraviti najbolj kričečo predstavo v zgodovini in kar je še važnejše, porabiti olimpiado za to, da bi ves svet prepričali, kako je nemški narod miroljuben, civiliziran in zadovoljen. Nasprotno pa je kazalo, da več deset tisoč obiskovalcev in športnikov iz baje sovražnih dežel s svojim prijateljstvom in izrazi navdušenja odobrava novo Nemčijo. To je pomagalo Hitlerju okrepiti vpliv na lasten narod.

Danes, po 36 letih, bodo olimpijske igre spet v Nemčiji. Dvajseta olimpiada bo od 26. avgusta do 10. septembra v Münchnu, najlepšem in najmarljivejšem mestu ZR Nemčije. Na tisoče športnikov iz 126 držav, štiri tisoč novinarjev in več deset tisoč obiskovalcev z vseh strani sveta bo spoznalo Nemčijo, ki se povsem razlikuje od tiste, ki ji je vladal Hitler. Nihče se tega bolj ne zaveda kot sami gostitelji, ki so porabili več kot 150 milijonov dolarjev, da bi zagotovili uspeh iger. Willi Daume, predsednik zahodnonemškega olimpijskega komiteja in glavni organizator iger, je bil v pogovoru povsem odkrit o podobni, kakršno bo — upa — ZR Nemčija podala svetu: »Verjamemo, da bodo Münchenske igre izbriske vtise, ki so še od l. 1936 spravili Nemčijo na slab glas. Svetu bodo gotovo dale vpogled v novo, drugačno Nemčijo.«

Kiesinger se je navduševal...

Zelo malo stvari bo spominjalo na nacistične čase. Kljukast križ, ki je na morju zastav preplaval olimpijski stadion 1936. leta, se danes ne sme pojaviti niti na platnicah knjige o nacistični Nemčiji. Obstaja sicer neonacistično gibanje, ki tu in tam doseže kakšen uspeh, vendar to nima večjega pomena. Med starejšimi Nemci bo tu mnogo takih, ki so nekoč s ponosom nosili značko na zavihkih in tako opozarjali na svoje članstvo v Hitlerjevi stranki. Danes

jih v Nemčiji ne preganjajo. Primer: Kurt Kiesinger, vodja krščanskih demokratov in predhodnik Willija Brandta na položaju kanclerja. Videl sem ga prva leta vojne, ko je na radiu Ribbentropovega ministrstva podpiral nacistično linijo iz istih studijev, v katerih sem jaz delal kot dopisnik CBS. Vedno je nosil znano strankarsko značko.

V Münchnu, rojstnem mestu nacistične stranke in prizorišču prvih Hitlerjevih zmag, vladajo danes socialdemokrati, ki vodijo mestni svet. Njihov šef je petinštiridesetletni mestni župan Hans Jochen Vogel.

Nas, ki smo bili l. 1936 v Berlinu in ki smo poročali z olimpijskih iger, je takrat najbolj motilo preobračanje dejstev. Vede-li smo, da je tisti tretji Reich, ki so ga Hitler, Goering in Goebbels in nemški olimpijski komite prikazovali gostujočim športnikom in gledalcem, samo fasada. Na videz je bil miroljuben, srečen in pameten, vendar smo za tem sijajnim naličjem dopisniki videli mračnejšo stran: to je bila disciplinirana, antisemitska, militaristična država,

Hitler na olimpijskih igrah v Berlinu leta 1936. Poleg njega Goebbels in Goering

ki je prezirala demokracijo in ki se je pripravljala na vojno ter osvajanje.

Nihče ni bolj občutil te izkrivljenosti kot mi, Američani. Z zanimanjem smo iz Berlina spremljali napore ameriškega olimpijskega komiteja, da bi oslabil in razbil gibanje za bojkotiranje olimpijskih iger zaradi Hitlerjevega barbarskega ravnanja z Židi. Zidje so bili namreč izključeni iz nemških olimpijskih moštov. Proti koncu l. 1933 je ameriška atletska zveza izglasovala odločitev, da bo igre v Nemčiji bojkotirala, če ne bodo dovolili židovskim športnikom, da bi sodelovali v nemških moštvih. AOK je to odobril. Čez leto dni je sklep spremenil. Svojega predsednika Averyja Brundagea, fanatičnega borca za amaterizem (kar je dokazal tudi na nedavnih zimskih igrah na Japonskem) je zveza poslala v Nemčijo, da bi preveril, če so nacisti iskreni, ko trdijo, da bodo Židje lahko sodelovali v olimpijskih ekipah. Brundage je ugotovil, da nacisti ne lažejo. Po vrnitvi je predlagal ameriško sodelovanje na igrah leta 1936 in AOK je sprejel njegovo priporočilo.

Dve lastovki — za okrasitev izložbe

Vendar pa se je gibanje za bojkot nadaljevalo. L. 1935 so poslali tja generala Charlesa Sherrilla, člana ameriškega mednarodnega olimpijskega komiteja, da bi še enkrat preveril razmere, ki so vladale pred

pričetkom olimpijskih iger. Medtem ko je Sherrill potoval po tretjem Reichu, je Hitler objavil sramotne nürnberške zakone ter odvzel Židom državljanstvo in druge pravice. Oktobra se je general vrnil v New York in izjavil: »Odsel sem v Nemčijo, da bi vsaj enega Žida vrnil v nemško olimpijsko moštvo, in mislim, da sem delo opravil.«

Pravzaprav je Sherrillu uspelo vrniti v nemško moštvo dva Žida, oba povratnika iz tujine: ta dva sta nacistom okrasila izložbo. To sta bila Rudi Ball, hokejist, ki je živel v Franciji, in Helena Mayer, mečevalka, polžidinja, ki je osvojila zlato medaljo l. 1928 v Amsterdamu in je študirala v Los Angelesu. Dopisniki v Berlinu po smo zabeležili, da niso uvrstili niti enega Žida iz Nemčije. Heleno Mayer pa so nacistične oblasti brž proglasile za arijko.

Te manjše dopustitve so zadovoljile OAK tudi 23. oktobra l. 1935, »New York Times« je citiral besede Fredericka Rubiena, tajnika AOK: »Nemci ne izvajajo diskriminacije nad Židi v izločevalnem tekmovanju za olimpiado. Zidje so izločeni, ker niso dovolj dobri športniki. Poleg tega pa na svetu tudi ni dosti Židov olimpijskega kalibra.«

Samomor kapetana Fuerstnerja

Resnica je bila povsem drugačna. Zidje so bili v Nemčiji »izločeni«, ker jim niso do-

volili sodelovati na predolimpijskih kvalifikacijskih tekmovanjih. Vrgli so jih iz vseh športnih klubov. Niso se smeli ukvarjati niti s treniranjem na kakršnemkoli igrišču, privatnem ali državnem, v vsem Reichu. Celo Heleno Mayer so nagnali iz mečevalskega kluba v Offenbachu. Tudi spoštovani in pomembni predsednik nemškega OK dr. Theodor Lewald, oče nemškega športa, aktiven v olimpijskih krogih že od l. 1904, je izgubil svoj položaj, ko se je razvedelo, da je, čeprav kristjan, imel staro mater po očetu Židinjco. In on sam je dosegel, da je bila olimpiada l. 1936 na nemških tleh. Zamenjal ga je »Reichssportführer«, nacistična živina Hans von Tschammer und Osten.

Se enega pomembnega nemškega organizatorja so zamenjali zaradi podobnih vzrokov. To je bil Wolfgang Fuerstner, kapetan nemške vojske, ki je osnoval, zgradil in organiziral veličastno olimpijsko vas, kjer so bili nastanjeni športniki. Prejšnje olimpijske igre sodnikom niso bile tako všeč in kapetan Fuerstner je dobil precej pohval. Malo pred otvoritvijo iger so odkrili, da ima tudi on nekaj židovske krvi. Takoj so ga odstranili, pravzaprav so ga vrgli iz vojske. Teden dni po olimpiadi se je ustrelil.

Tako je bilo ozadje olimpijskih iger leta 1936 v Nemčiji. Malo športnikov in gledalcev se je tega zavedalo, spregledali niso niti v trenutkih svečanosti. Navsezadnje so prišli sem gledat tekmovanje najboljših športnikov sveta, da bi uživali v blišču iger in da bi se dobro zabavali v nakičenem Reichu. Presenetil jih je »prijateljski narod«, združen pod Hitlerjevim vodstvom. Govorili so, da se vse to v marsičem razlikuje od tistega, kar so si predstavljali po naših vesteh iz Berlina.

Jesse Owens se je hudo zmotil

Zame in tudi za večino gledalcev z Nemci vred je bil Jesse Owens junak olimpijskih iger. Ne samo, da je bil najuspešnejši športnik, s štirimi zlatimi medaljami, ampak se je tudi ves čas obnašal zelo skromno in ustrezljivo. Množice so ga pozdravljale, toda ne Adolf Hitler. Spet je šlo za rasni predsodek. Owens je bil črnc. Takrat je mislil — še zdaj misli — da so nacisti

in tudi Hitler ravnali z njim zelo pošteno in ljubeznivo. Gledalci vsekakor. Kaj pa fuhrer?

»Mislim, da so novinarji neumestno kritizirali človeka dneva v Nemčiji,« je izjavil Owens. Veliki tekač očitno ni videl tistega, kar sem jaz videl iz novinarske lože, nekaj metrov oddaljene od Hitlerjeve, ko je Owens zapuščal stezo po zmagi na 100 in 200 metrov, v skoku v daljino in v stafeti 4 x 400 m. Nacistični diktator je obrnil hrbet, da bi se pogovarjal z nekaterimi petolizniki, čeprav je množica na tribunah ploškala čudežnemu Američanu.

Nihče od nas ni mogel vedeti, da se je v tistih trenutkih fuhrer obrnil k Baldurju von Schirachu, vodji nacistične mladine (to je Schirach kasneje opisal v svojih spominih) in rekel: »Američani bi se morali sramovati, da jim medalje prinašajo črnci. Sam se ne bi nikdar rokoval niti z enim

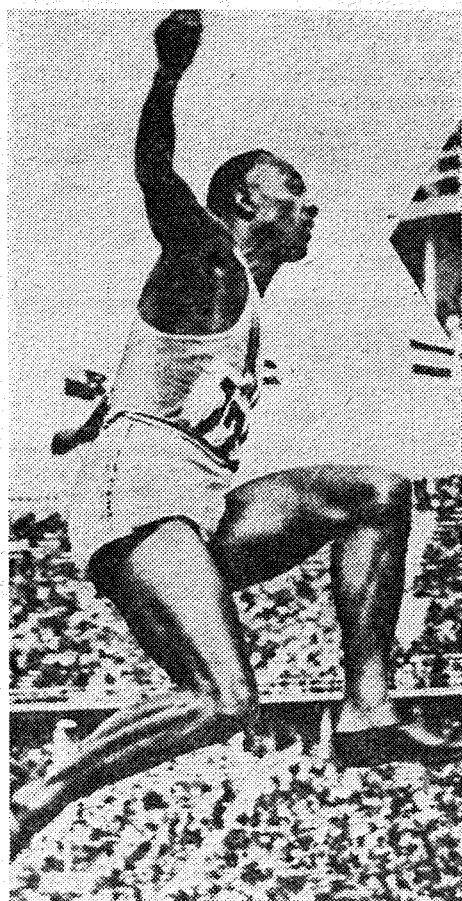
Jana
sodoben ženski tednik

črncem.« Ko mu je Schirach omenil, da bi bilo dobro za propagando, če bi se fuhrer slikal z Owensom, se je Hitler vznejevoljil že ob sami misli na to.

Propagandna predigra in oddih

Mora tiste Nemčije, ki je bila gostiteljica olimpijskih iger l. 1936, je danes že daleč za nami. Ko so se tistega avgustovskega večera pred šestintridesetimi leti igre končale, sem se vprašal, kaj bo Hitler po tem uspehu storil takega, kar bo v nasprotju z idejami olimpijskih iger. In ko sem končal poročilo z zimskih iger v Garmischu, sem že moral poročati o nemških enotah, ki so vkorakale na rensko področje. Če bi bili takrat vkorakali Francozi, bi bilo prišlo do vojne in poletnih iger ne bi bilo. (Leta 1916 je vojna povzročila odložitve olimpijskih iger v Berlinu.) Francozi so mirovali in v Evropi je vladal nelagoden mir kakšne dve leti po olimpiadi. Toda Hitler je zavzel Avstrijo, in tako se je vedno bolj bližala druga svetovna vojna, iztrebljanje evropskih Židov in nazadnje poraz ter katastrofa.

Zdaj v Nemčiji ni več nacistične diktature in njenega fanatičnega vodje. Samo starejši se bodo morda spomnili, kako je bilo pred šestintridesetimi leti, ko je Hitler vladal olimpijskim igram in jih spremenil v propagandni uspeh za svoj neusmiljeni režim. Namesto njega bo stal na tribuni olimpijskega stadiona dr. Gustav Heinemann, predsednik in poleg njega Willi Brandt, kancler Zvezne republike Nemčije. Kakšen kontrast! Heinemann je po Friedrichu Ebertu, ki je postal predsednik takoj po prvi svetovni vojni, prvi nemški predsednik, izbran iz vrst socialdemokratov. On in Brandt, ki je tudi socialdemokrat in eden od maloštevilnih junakov antinacističnega odpora, sta zavedna demokrata in oba si v tem nestanovitnem svetu neutrudno prizadevata za mir.

Olimpijski zmagovalec Jesse Owens, imenovan »črna puščica«

„bien-être“
eau de cologne naturelle

70° et 85°

TKI HRASNIK - DIPARCO PARIS

»TV 15« izhaja vsak teden — Izdaja: Zavod Borec, Ljubljana, Beethovnova 10, kot glasilo Zveze združenj borcev NOV in Zveze rezervnih vojaških starešin Slovenije — Tisk in klišej: CGP »Delo« Ljubljana, Titova 35 — Letna naročnina 42 dinarjev, za inozemstvo 70 dinarjev — Posamezna številka: 1 dinar — Naročnino pošiljajte na naslov: Uprava »TV 15«, Ljubljana, Beethovnova 10, poštni predal 598/XI, 61001 Ljubljana, ali na tekoči račun 501-8-29 pri SDK Ljubljana — Telefonske številke: glavni in odgovorni urednik 21-901, tajništvo in novinarji 22-313 uprava 22-607 — Rokopise pošiljajte na naslov: Uredništvo »TV 15«, Beethovnova 10, 61001 Ljubljana, poštni predal 598 — Rokopisov in fotografij ne vračamo